

НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ БІОРЕСУРСІВ
І ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ УКРАЇНИ
ГУМАНІТАРНО-ПЕДАГОГІЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ

УДК :378-057.87:392.3

ПОГОДЖЕНО

Декан гуманітарно-педагогічного
факультету

доктор філософ. наук, доцент

Савицька І.М.

« » 2021 р.

ДОПУСКАЄТЬСЯ ДО ЗАХИСТУ

Завідувач кафедри педагогіки

доктор педагогічних наук,
доцент

Сопівник Р.В.

« » 2021 р.

МАГІСТЕРСЬКА РОБОТА

на тему: «ПІДГОТОВКА СТУДЕНТІВ ДО СІМЕЙНОГО ЖИТТЯ (НА
ПРИКЛАДІ КИЇВСЬКОГО ПРОФЕСІЙНО-ПЕДАГОГІЧНОГО
ФАХОВОГО КОЛЕДЖУ ІМЕНІ АНТОНА МАКАРЕНКА)»

Спеціальність 011 «Освітні, педагогічні науки»

Освітньо-професійна програма «Педагогіка вищої школи»

Орієнтація освітньої програми: освітньо-професійна

Керівник магістерської роботи

к. пед. наук, доцент

Маценко Л.М.

Виконав

Кучай В.О.

КИЇВ – 2021

НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ БІОРЕСУРСІВ
І ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ УКРАЇНИ
ГУМАНІТАРНО-ПЕДАГОГІЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ

ЗАТВЕРДЖУЮ
Завідувач кафедри педагогіки

доктор педагогічних наук,
доцент

Сопівник Р.В.
«14» вересня 2020 р.

ЗАВДАННЯ

ДО ВИКОНАННЯ МАГІСТЕРСЬКОЇ РОБОТИ СТУДЕНТОВІ
Кучаю Владиславу Олександровичу

Спеціальність 011 «Освітні, педагогічні науки»

Освітньо-професійна програма «Педагогіка вищої школи»
Орієнтація освітньої програми: освітньо-професійна

Тема магістерської роботи: «Підготовка студентів до сімейного життя (на прикладі Київського професійно-педагогічного фахового коледжу імені Антона Макаренка)»

Затверджена наказом ректора НУБІП України від 22.06.2021 р. за № 1002 «С».

Термін подання завершеної роботи на кафедру 13 листопада 2021 р.

Вихідні дані до магістерської роботи: Закон України «Про вищу освіту»,
Концепція «Сім'я і родинне виховання», Конвенція про права дитини,
Концепція національного виховання студентської молоді, інші нормативно-

правові документи, що регламентують діяльність ЗВО України; наукові публікації та навчальна і довідкова література з теми дослідження.

Перелік питань, що підлягають дослідженню:

1. проаналізувати психолого-педагогічну літературу з проблеми підготовки студентів ЗВО до сімейного життя;

2. описати систему виховної роботи та місце у ній підготовки студентів до сімейного життя;

3. експериментально дослідити процес підготовки студентів до сімейного життя;

4. розробити методичні рекомендації наставникам студентських груп щодо підготовки студентів до сімейного життя.

Перелік графічного матеріалу (за потреби) _____

Дата видачі завдання «14» вересня 2020 р.

Керівник магістерської роботи _____

Маценко Л.М.

Завдання прийняв до виконання _____

Кучай В.О.

РЕФЕРАТ

Магістерська робота на тему «Підготовка студентів до сімейного життя (на прикладі Київського професійно-педагогічного фахового коледжу імені Антона Макаренка)» складається із вступу, трьох розділів, висновків, списку використаної літератури та додатків.

Обсяг магістерської роботи 122 сторінки, у списку використаної літератури наведено 90 літературних джерел. У роботі подано 4 рисунка, 7 таблиць. До роботи додано 2 додатка.

У вступі до магістерської роботи визначені актуальність, об'єкт, предмет, мета, завдання, методи дослідження, теоретична цінність, практичне значення дослідження, структура магістерської роботи.

У першому розділі, який називається «Теоретичні засади підготовки студентів до сімейного життя», розглянуті такі питання: основні теоретичні підходи до визначення шлюбно-сімейних відносин, підготовка студентської молоді до сімейного життя в педагогічній теорії і практиці, основні аспекти підготовки студентів до сімейного життя.

У другому розділі, який називається «Методичні аспекти підготовки до сімейного життя в умовах Київського професійно-педагогічного фахового коледжу імені Антона Макаренка» розглянуті такі питання: підготовка студентів до сімейного життя у системі виховної роботи Київського професійно-педагогічного фахового коледжу імені Антона Макаренка, методика підготовки молоді до сімейного життя.

У третьому розділі, який називається «Експериментальна перевірка підготовки студентів до сімейного життя в умовах Київського професійно-педагогічного фахового коледжу імені Антона Макаренка» розглянуто такі питання: експериментальне дослідження підготовки студентів до сімейного життя в умовах Київського професійно-педагогічного фахового коледжу імені Антона Макаренка, методичні рекомендації наставникам студентських груп щодо підготовки студентів до сімейного життя.

У додатках наведені такі матеріали: анкета «Підготовка студентської молоді до сімейного життя», сценарій виховної години «Родина, рід, які слова-святі, вони потрібні кожному в житті».

У висновках узагальнено результати дослідження проблеми підготовки студентів ЗВО до сімейного життя.

Ключові слова: підготовка до сімейного життя, сім'я, студентська молодь, сімейні цінності, виховна робота.

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

ЗМІСТ	
ВСТУП	7
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ПІДГОТОВКИ СТУДЕНТІВ	
ДО СІМЕЙНОГО ЖИТТЯ	12
1.1. Основні теоретичні підходи до визначення шлюбно-сімейних відносин.....	12
1.2. Підготовка студентської молоді до сімейного життя в педагогічній теорії і практиці	21
1.3. Основні аспекти підготовки студентів до сімейного життя.....	33
Висновки до першого розділу.....	43
РОЗДІЛ 2. МЕТОДИЧНІ АСПЕКТИ ПІДГОТОВКИ СТУДЕНТІВ ДО СІМЕЙНОГО ЖИТТЯ В УМОВАХ КИЇВСЬКОГО ПРОФЕСІЙНО-ПЕДАГОГІЧНОГО ФАХОВОГО КОЛЕДЖУ ІМЕНІ АНТОНА МАКАРЕНКА	
2.1. Методика підготовки студентів до сімейного життя	46
2.2. Підготовка студентів до сімейного життя у системі виховної роботи Київського професійно-педагогічного фахового коледжу імені Антона Макаренка.....	58
Висновки до другого розділу	69
РОЗДІЛ 3. ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНА ПЕРЕВІРКА ПРОЦЕСУ ПІДГОТОВКИ СТУДЕНТІВ ДО СІМЕЙНОГО ЖИТТЯ В УМОВАХ КИЇВСЬКОГО ПРОФЕСІЙНО – ПЕДАГОГІЧНОГО ФАХОВОГО КОЛЕДЖУ ІМЕНІ АНТОНА МАКАРЕНКА	
3.1. Експериментальне дослідження процесу підготовки студентів до сімейного життя в умовах Київського професійно-педагогічного фахового коледжу імені Антона Макаренка	72
3.2. Методичні рекомендації наставникам студентських груп щодо підготовки студентів до сімейного життя.....	91
Висновки до третього розділу.....	96
ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ	99

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ.....104
ДОДАТКИ.....112

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Нині в Україні гостро постає проблема родини та родинних стосунків. Вона надзвичайно актуальна, тому що саме родина є базовою структурною одиницею суспільства. За статистикою, на 100 шлюбів припадає 58 розлучень, розпадається кожна друга родина. Аборти роблять 500–700 тис. українських жінок щорічно. Їх кількість як мінімум у 1,2–1,7 раз перевищує кількість пологів. У Європі це співвідношення відповідає 0,25.

Соціально-економічні перетворення, що відбуваються в українському суспільстві, актуалізують проблему формування у молодого покоління готовності до створення сім'ї та сімейного життя в нових умовах. Це зумовлюється низкою об'єктивних і суб'єктивних чинників, які неоднозначно впливають на готовність молоді до створення сім'ї, становлення особистості. Серед об'єктивних чинників слід назвати омолодження шлюбів, недостатню економічну і соціальну захищеність, загальне послаблення моральних норм у суспільстві, поширення нетрадиційних форм шлюбу. До суб'єктивних чинників, які ускладнюють процес формування у молоді готовності до сімейного життя, належить раннє фізіологічне дозрівання дівчат і хлопців, що поєднується з психологічною та духовно-моральною безвідповідальністю стосунків, небажання мати дітей або відкладання цього акту на невизначене майбутнє. Значне погіршення матеріально-побутового становища переважної більшості населення України не сприяє формуванню готовності до сімейного життя: збільшується кількість розлучень, внаслідок чого зростає кількість неповних сімей і дітей, які виховуються без одного з батьків, зростає чисельність позашлюбних дітей, девальвується сама цінність сім'ї, глибокі почуття, на яких ґрунтуються міцні шлюбні відносини.

Проблема формування готовності молоді до створення сім'ї не залишається поза увагою науковців, які розробляють її теоретико-методологічні аспекти, досліджують сучасний стан готовності до такого

кроку учнів загальноосвітніх навчальних закладів, студентів вищих навчальних закладів.

У педагогічних дослідженнях (В. Кравець, Д. Лутик, В. Макаров, Н. Новікова, В. Постовий, Г. Сутріна, В. Сухомлинський, Н. Феоктістова, О. Хромова, І. Шалімова, Л. Яценко) увага акцентується на виявленні

соціально-педагогічних факторів та умов, дидактичних і виховних засобів цілеспрямованого керівництва процесом формування готовності молоді до створення сім'ї. Проблеми молоді сім'ї розрито в працях Т. Алексеєнко,

І. Гребеннікова, З. Зайцевої, С. Ковальова, А. Макаренка, К. Ушинського, І. Панова, А. Харчева та ін.

Медико-психологічні аспекти підготовки молоді до створення сім'ї є найпоширеннішими і найбільш представленими в науковій літературі (Л. Богданович, М. Вовчик-Блакитна, І. Горпінченко, Д. Ісаєв, В. Каган).

Морально-педагогічні проблеми готовності підготовки молоді до створення сім'ї висвітлені у працях В. Барського, О. Киричука, М. Стельмаховича, В. Сухомлинського, І. Трухіна, В. Чудновського та ін.

Соціально-педагогічні, етичні питання підготовки молоді до сімейного життя досліджували М. Алексеєва, Т. Афанасьєва, Е. Берн, Дж. Бразов, Т. Буленко, І. Гребенніков, Т. Гурко, Д. Джонсон, Ч. Дубровіна, В. Зарайченко, К. Ізард, В. Кравець, М. Мацковський, Д. Немировський, Дж. Роланд, А. Суворова.

Формування статевої свідомості, ідентичності та їхньої ролі у психологічній готовності до шлюбу представлені у дослідженнях М. Боришевського, В. Васютинського, Т. Говорун, О. Кікінежді, Г. Кона, Л. Мороз, Т. Титаренко та ін.

Психологи (І. Бех, Т. Говорун, З. Кісарчук, О. Кононко, В. Семиченко та ін.) фокусують свої наукові погляди на встановленні характеру безпосередніх і опосередкованих зв'язків, механізмів та залежностей стану готовності до створення сім'ї та реальними діями особистості.

Однак, більшість цих досліджень були здійснені наприкінці ХХ або в перші роки ХХІ ст. і в них не враховуються соціально-економічні й політичні умови, морально-психологічні зміни у житті сучасної молоді. Крім того, науковці надають перевагу вивченню питань формування готовності до сімейного життя старшокласників, студентів технікумів, проф. тех. училищ або студентів вищих педагогічних навчальних закладів.

Внаслідок цього виникають суперечності між прогресуючою тенденцією збільшення кількості розлучень і прагненням молодих людей до повноцінного сімейного життя та між соціально-педагогічним значенням формування у студентської молоді готовності до створення сім'ї і недостатністю уваги до цих питань з боку викладачів і науковців. Необхідність вирішення цих проблем є передумовою вибору теми магістерського дослідження: «Підготовка студентів ВНЗ до сімейного життя (на прикладі Київського професійно – педагогічного коледжу імені Антона Макаренка)»

Об'єкт дослідження – навчально виховний процес ЗВО.

Предмет дослідження – методика підготовки студентів ЗВО до сімейного життя.

Мета дослідження – обґрунтувати теоретичні аспекти та розробити методику підготовки студентів ЗВО до сімейного життя.

Завдання дослідження:

- проаналізувати психолого-педагогічну літературу з проблеми підготовки студентів ЗВО до сімейного життя;
- розглянути основні теоретичні підходи до визначення шлюбно-сімейних відносин;
- проаналізувати підготовку студентської молоді до сімейного життя в педагогічній теорії і практиці ЗВО;
- Дослідити основні аспекти підготовки студентів ЗВО до сімейного життя;

➤ Визначити методику підготовки студентів до сімейного життя;
 ➤ Проаналізувати підготовку студентів до сімейного життя у системі виховної роботи Київського професійно-педагогічного фахового коледжу імені Антона Макаренка;

➤ Виконати експериментальне дослідження процесу підготовки студентів до сімейного життя в умовах Київського професійно-педагогічного фахового коледжу імені Антона Макаренка;
 ➤ Дати методичні рекомендації наставникам студентських груп щодо підготовки студентів до сімейного життя.

Для досягнення мети і реалізації завдань дослідження застосовувались загальнонаукові методи.

Теоретичні методи: аналіз, порівняння, класифікація та узагальнення наукових положень філософської, психолого-педагогічної, соціологічної літератури.

Емпіричні методи: педагогічне спостереження, усні й письмові опитування, тестування, анкетування, бесіди, інтерв'ювання.

Педагогічний експеримент: констатувальний.

Теоретична цінність дослідження полягає у тому, що автором проаналізовано основні поняття з проблеми дослідження, аспекти та педагогічні умови, методи і форми підготовки студентів ЗВО до сімейного життя.

Практичне значення дослідження полягає у тому, що методичні рекомендації, розроблені автором, можуть бути використані наставниками студентських груп Київського професійно-педагогічного фахового коледжу імені Антона Макаренка у виховній роботі з підготовки студентів до сімейного життя.

Структура та обсяг магістерської роботи. Робота складається із вступу, трьох розділів, висновків до кожного розділу, загальних висновків,

додатків та переліку використаної літератури. Загальний обсяг становить 122 сторінки. Робота містить 7 таблиць, 4 рисунки, 2 додатка.

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ПІДГОТОВКИ СТУДЕНТІВ ЗВО ДО СІМЕЙНОГО ЖИТТЯ

1.1 Основні теоретичні підходи до визначення шлюбно-сімейних відносин.

Сім'я як надзвичайно складна підсистема суспільства, виконуючи різні соціальні функції, є об'єктом дослідження багатьох наук, які вивчають ті чи ті сторони її розвитку та функціонування.

Особливо ретельно дослідники вивчають сім'ю в контексті становлення її як соціального інституту – середовища, де безпосередньо формуються основи соціалізації дитини.

Сучасна педагогічна наука активізувала проблему глибокого дослідження сім'ї, її безпосереднього провідного впливу на гармонійне виховання дитини. Вчені переконані в безальтернативному пріоритеті сімейного виховання в розвитку особистості дитини. За останній час різні науки, як власне й педагогіка, засвідчили поглиблений інтерес до сім'ї як об'єкту дослідження й, як наслідок, отримали нову інформацію, знання, які дозволяють розширити характеристику цього надзвичайно важливого соціального інституту виховання.

В цілому, безперечним є висновок, що наукові дослідження сім'ї, її функцій, виховання дітей розглядають ті чи ті характеристики сучасної сім'ї важливі для сімейної педагогіки – окремої галузі педагогічної науки, яка наприкінці ХХ – ХХІ ст. набула нового звучання, стала предметом дослідження на міждисциплінарному рівні. Зокрема вітчизняні вчені мають досить серйозні результати у вивченні таких питань, як: морально-психологічні основи сім'ї (Постовий В. Г.) [63], функціональність сім'ї (Кравець В. П.) [38], соціалізація дітей у взаємодії сім'ї і школи (Кравченко Т. В.) [39], етнопедагогічні особливості виховання (Ковбас Б. І.) [33], соціологія сім'ї (Марченко С. Я.) [46], історія сімейного виховання (Федяєва В. Д.) [81] тощо. Наукові школи з дослідження питань теорії, історії,

практики сімейного виховання існують в Уманському державному педагогічному університеті ім. П. Тичини, Тернопільському державному педагогічному університеті ім. Г. Гнатюка, Кіровоградському державному педагогічному університеті ім. В. Винниченка, Херсонському державному університеті, Луганському національному університеті ім. Т. Шевченка. Слід зазначити, що в Україні зроблено важливі кроки в напрямку створення цілісної фундаментальної теорії історії сім'ї.

Складний характер сім'ї як соціального утворення зумовлює наявність різноманітних підходів до її вивчення. Разом з тим, їх можна об'єднати в кілька груп залежно від того, в якому аспекті розглядається сім'я.

Сім'я як своєрідна спільнота людей, як соціальний інститут впливає на всі сторони суспільного життя, з нею пов'язані всі соціальні процеси.

Водночас сім'я зберігає відносну автономність щодо суспільно-економічних відносин, виступаючи одним із найбільш традиційних і стійких соціальних інститутів. У життєвих уявленнях та спеціальній літературі поняття сім'я часто ототожнюється з поняттям шлюб. Вивчення праць соціологів, зокрема з питань соціології сім'ї (О. Антонова, В. Зацепіна, В. Кравця, А. Харчева та ін.) [1, 23, 36, 85, 86], дає право говорити про різні підходи до визначення терміну сім'я.

Незважаючи на тісний взаємозв'язок між поняттям шлюб і сім'я, вчені-соціологи А. Харчев («Шлюб і сім'я в СРСР», 1979), О. Антонов («Соціологія сім'ї», 1996), В. Зацепін («Сім'я: соціально-психологічні й етичні проблеми», 1990) стверджують про наявність притаманних кожному з них специфічних рис. Так, А. Харчев у праці «Шлюб і сім'я в СРСР» доводить, що шлюб і сім'я виникли в різні історичні періоди; шлюб – це «історично змінна соціальна форма стосунків між чоловіком і жінкою, через яких суспільство упорядковує і санкціонує їхнє статеве життя, а також встановлює їхні подружні і батьківські права та обов'язки»; сім'я – це «складніша система стосунків, ніж шлюб, тому що вона, як правило, об'єднує

не тільки подружжя та їхніх дітей, а й інших родичів або просто близьких подружжю та необхідних для них людей [85, с.66].

Сучасний російський соціолог сім'ї О. Антонов стверджує, що «сім'я – це заснована на єдиній загально сімейній діяльності спільнота людей, пов'язаних узами «подружжя – батьківства – родинності», в якій відбувається процес відтворення населення і реалізується наступність сімейних поколінь.

У ній (сім'ї) проходить «соціалізація дітей» [3, с.44]. Тільки наявність триєдиного зв'язку «подружжя – батьківство – родинність» дає змогу говорити про конструювання сім'ї як системи, що складається з підсистем.

Існують такі первинні підсистеми, що входять до складу сім'ї: подружні, батьківські і ті, які виникають між дітьми.

Якщо ж у сім'ї відсутня одна з підсистем, то в такому разі мова не йде про «сімейну групу». На думку О. Антонова, в разі випадання однієї з ланок цієї тріади сумнівним вважається існування сім'ї як такої [3]. Також український учений Є. Захарченко у статті «Вплив соціально-економічних умов життя на сім'ю як соціальний інститут» доводить, що «сім'я – це соціальний інститут, і всі її потреби та функції вирішальною мірою регламентовані соціальними явищами» [22, с. 29].

Учені-соціологи О. Черніков, А. Варга вважають, що «сім'я є відкритою системою, яка перебуває в постійній взаємодії з навколишнім середовищем. Крім того, сім'я – самоорганізуюча система, поведінка якої має мету, а джерело перетворень знаходиться у ній самій» [87, с.182].

Більшість учених підкреслюють, що сім'я це явище культурно-історичне і соціально-педагогічне, провідним чинником якої є її функціонування – сімейні взаємовідносини: подружні (шлюбні стосунки між чоловіком і дружиною) та родинні (відносини батьків і дітей, між дітьми, між родичами).

Український дослідник сім'ї В. Кравець наголошує, що «сім'я – це точка, де економіка, мораль, обов'язок, кохання, фізіологія, характери і навіть політика переплітаються в єдиний клубок, це історично-конкретна

система взаємин між подружжя, між батьками і дітьми; мала соціальна група, члени якої пов'язані шлюбними чи родинними стосунками, спільністю побуту і взаємною моральною відповідальністю і соціальна необхідність, в якій обумовлена потреба суспільства у фізичному і духовному відтворенні населення» [38, с.39].

Отже, вчені визначають сім'ю як: соціальний інститут (О. Антонов, В. Зацепін); конкретна сім'я – інституалізована соціальна група (В. Дружинін); сім'я – соціальна система (А. Варга, А. Харчев, О. Черніков); мала соціальна група (В. Кравець).

Таким чином, дане трактування терміну «сім'я» дає змогу обґрунтувати, систематизувати, угрупувати окремі методологічні способи до дослідження сім'ї, певний підхід до розгляду методології дослідження.

Виходячи з предмету нашого дослідження, ми виокремлюємо методологію символічного інтеракціоналізму. Символічний інтеракціоналізм – одна з провідних парадигм в соціології, яка ставить за свою мету розуміння поведінки людей, причому поведінка сприймається так, як люди самі її розуміють. Прихильники цієї теорії переконані в тому, що кожний індивід має власне тлумачення своїх дій, учинків у сім'ї. Методологія символічного інтеракціоналізму розглядає сім'ю як малу соціальну групу і базується на працях Дж. Хоманса (теорія соціального обміну), Дж. Адамса (теорія справедливого обміну), Дж. Міда і Г. Блумера (теорія символічного інтеракціоналізму).

Відповідно теорії символічного інтеракціоналізму люди надають стимулам, що впливають на них, певні значення і реагують на ці значення, а не на стимули як такі.

В методології символічного інтеракціоналізму сім'я визначається як сукупність соціальних ролей, які виникають і реалізуються у взаємодії її членів відповідно до позицій, які вони займають. У більшості таких досліджень сім'я ототожнюється з відносно закритою системою, яка має досить слабкі зв'язки з оточуючими її інститутами, організаціями, групами.

Тому інституціональний і культурний аспект сім'ї практично не аналізується. Цей напрямок акцентує увагу на дослідженні ролей і статусів, міжстатусних відносин в процесі комунікації, конфліктів, прийнятті рішень тощо. Так, Дж.

Хоманс вважає, що взаємодію людей можна зрозуміти на основі методу заохочення і покарання. Прихильники теорії справедливого обміну надають

особливого значення справедливому характеру винагороди. Саме ці методи, прийоми і засоби є прийнятними в сімейній педагогіці в цілому та виховній практиці батьків зокрема. Подібною є інша спроба розгляду сімейних

відносин – конфліктологічний підхід, представники якого апелюють до

складного суперечливого характеру відносин у сім'ї, і виокремлюють рольові та статусні конфлікти між членами родини і т. ін. Деякі дослідники акцентують увагу на аналізі порядку розподілу влади в середині самої сім'ї,

надаючи особливого значення механізму прийняття рішень. До

прихильників такого підходу відносимо російського психолога

В. Дружиніна, котрий обґрунтував чинники, які визначають функціонування сім'ї насамперед через основні види владних стосунків, що реалізуються в ній: нагорода, примус, авторитет, закон, відповідальність та емоційна

близькість. Визначивши складові, цей дослідник вибудовує психолого-

педагогічну модель елементарної сім'ї за такими характеристиками:

1. Хто несе відповідальність за сім'ю: батько чи мати (чи дитина, яка досягла зрілого віку).

2. Хто домінує в сім'ї. У патріархальній сім'ї – батько, в матріархальній – мати. В так званій дитиноцентричній сім'ї психологічно домінує дитина, її

потреби й бажання. При цьому, аналіз моделі сім'ї, зроблений

В. Дружиніним, а також обґрунтовані нами поняття сім'ї, дозволяють говорити., що відносини домінування в сім'ї є перехідними, і ці варіанти

домінування будуть різними. Водночас у такій моделі емоційна близькість

може бути різною. Дослідник наголошує, що поняттям «влада-відкорення»,

«емоційна близькість», «відповідальність» в конкретній культурі може

надаватися різна значущість, що виявлятиметься у різниці значущості тих чи тих стосунків у структурі самої сім'ї [17, с. 27].

Прихильники конфліктологічного підходу відзначають, що ті члени сім'ї, які володіють більшими матеріальними засобами, наділені більшою владою та авторитетом. Х. Хартманн пропонує сучасний варіант теорії конфлікту щодо сім'ї. Для неї сім'я – це «місце боротьби. Сім'я стає полем бою, де відбуваються конфлікти щодо перерозподілу засобів, в тому числі і щодо праці в домашньому господарстві та виховання дітей. Як вважає Х. Хартманн, беззаперечні обов'язки жінки в домашньому господарстві є формою експлуатації, яка склалася відповідно до капіталістичної патріархальної системи. Ця теорія носить назву «марксистсько-феміністської», бо наголошує на використанні «жінки-робітниці» з боку чоловіка-капіталіста, в руках якого сконцентровані економічні засоби.

Отже, в центрі уваги цієї конфліктологічної парадигми є напруження і боротьба всередині сім'ї.

Оскільки даний погляд на сім'ю як на малу соціальну групу лише нещодавно набув статусу доміантного, то більш поширеними є соціальні концепції, в яких сім'я виступає як соціальний інститут. Це є традиційним визначенням для сімейної педагогіки, зокрема – історії сімейного виховання, адже саме історія сімейного виховання пов'язана з інструментальними змінами сім'ї: структурною й організаційною в конкретних історичних умовах.

Соціологічний підхід передбачає розгляд сімейного виховання в єдності й взаємозв'язку таких складових сім'ї, як: подружжя – батьки; батьки – діти; діти – діти (інші родичі – дідусь – бабуся). Реалізуючи такий підхід, можемо розглядати можливі трансформації сімейного виховання, що відбуваються під впливом культурологічних, соціально-структурних, соціально-психологічних і соціально-педагогічних чинників.

Соціологічний підхід при вивченні сімейного виховання безпосередньо пов'язаний із такими поняттями соціології сім'ї, як макрорівень та

мікрорівень. Макро- та мікрорівні аналізу виокремлюються в різних галузях наук, у тому числі і в сімейному вихованні. Виходячи з теоретичних положень соціології сім'ї, обґрунтованих О. Антоновим [3], розглядаємо практику й історії сімейного виховання не окремої сім'ї, а виокремлюємо лише ті принципи, форми, методи і прийоми, що розкривають сутність змін і динаміку всієї маси сімей у соціально-історичному просторі і часі у взаємодії з іншими елементами макроструктури.

Розгляд сімейного виховання в контексті мікросоціології сім'ї передбачає розгляд сімейного виховання на конкретному типі сім'ї, історію і біографію її становлення, єднання і роз'єднання, розпад тощо. Мікросоціологія сім'ї має справу не з однією сім'єю, а з окремою моделлю сім'ї, що вивчається на значній кількості прикладів у зв'язку з сімейними подіями, які мають властивість повторюватися у більшості випадків.

Мікросоціологія сім'ї, використовуючи біографічний підхід і аналізуючи сім'ю за стадіями її повного циклу, що виявляється у всій сукупності сімей, здатна з опису окремих випадків скласти емпіричне узагальнення типових траєкторій сімейного життя. У множині сімейних історій складається найбільш повторювані й поширені конфігурації, і відповідно узагальнюється практика виховання.

Сім'ю як соціальний інститут аналізуємо в тому випадку, коли особливо важливим є з'ясувати, наскільки спосіб життя сім'ї, її функціонування в певних межах відповідають чи не відповідають тим чи тим сучасним потребам суспільства. Модель соціального інституту дуже важлива для прогнозування майбутніх змін сім'ї.

Проведена нами робота дозволила дійти висновку, що розгляд сім'ї як соціального інституту, передбачає вивчення таких питань:

– суспільна свідомість у сфері шлюбно-сімейних відносин, узагальнені характеристики сімейної поведінки груп населення в різних економічних і культурних умовах, вплив суспільних потреб та характер відносин та спосіб життя сім'ї;

– причини та наслідки недостатньо високої ефективності функціонування інституту сім'ї в тих чи тих умовах; соціальний механізм зміцнення сімейних норм і цінностей; – ефективність реалізації інститутом сім'ї своїх основних функцій в різних ідеологічних, політичних, соціально-економічних і культурних умовах; – співвідношення вразкових сімейних норм і цінностей, а також реальної поведінки членів сім'ї тощо.

На думку М. Мацьковського, соціолога-дослідника цікавить понад усе взірці сімейної поведінки, усталені ролі, що виконують її члени, особливості формальних і неформальних норм і санкцій у сфері шлюбно-сімейних відносин. Одні норми, обов'язки і права несуть юридичний характер і регламентуються законодавством (питання про володіння майном, про матеріальні зобов'язання батьків стосовно дітей і один до одного, про мінімальний вік вступу до шлюбу, про юридичні підстави для розірвання шлюбу, про права і обов'язки колишнього подружжя пов'язані з утриманням і вихованням дітей, володіння майном після розірвання шлюбу). Інші норми шлюбу регулюються мораллю, звичаями та традиціями. До них належать норми залицяння, шлюбного відбору і дошлюбної поведінки, розподіл влади і обов'язків між подружжям, характер сімейного дозвілля тощо. Така ж моральна регламентація розновсюджується на процес розлучення, відносини з рідними й друзями [47].

Підготовка молоді до сімейного життя являє собою комплекс всебічних взаємодій з батьками, вчителями, однолітками, з іншими людьми, із засобами культури і масової інформації, в результаті яких відбувається усвідомлення особливостей шлюбно-сімейних взаємин, розвиток відповідних почуттів, формування уявлень, поглядів, переконань, якостей, пов'язаних з готовністю до шлюбу та сімейного життя.

Терміни «шлюб» і «сім'я» як в повсякденній мові, так і в наукових публікаціях знаходяться зазвичай поруч. Це правомірно, оскільки реальності,

що позначаються цими термінами, тісно взаємопов'язані. Однак шлюб і сім'я не одне і те ж, це не тотожні, а швидше пересічні поняття, адже сім'я може існувати без шлюбу, а шлюб – без сім'ї.

Шлюб - це багатогранне соціальне явище, яке має різноманітні аспекти свого прояву і може розглядатися з різних точок зору. Не буде перебільшенням сказати, що осмислення природи та визначення основних ознак шлюбу здійснювалося протягом століть. За цей час виникли різні теорії шлюбу. Зокрема шлюб розглядався як вільний союз чоловіка та жінки, священне таїнство, цивільний договір, спеціальний статус особи тощо.

В найбільш узагальнюючому розумінні шлюб - це родинний союз співжиття чоловіка й жінки за взаємною згодою. Однак в юридичному сенсі таке визначення є неприйнятним. Справа в тому, що шлюб викликає цілу низку правових наслідків, що мають важливе значення як для самих учасників шлюбних відносин, так і для інших осіб та суспільства в цілому. З урахуванням цього юридичне визначення шлюбу повинно бути чітким та лаконічним і містити його конкретні ознаки.

В першу чергу необхідно розглянути питання щодо визначення шлюбу як певного правовідношення (шлюбного правовідношення). З урахуванням загальних уявлень про природу правових відносин шлюбне правовідношення можна розглядати як складову трьох елементів: а) суб'єктів правовідношення, якими виступають дружини та чоловік (подружжя); б) об'єктів, до яких належать певні майнові та немайнові блага; в) змісту правовідношення, який складають відповідні права та обов'язки подружжя. Саме в розумінні шлюбу як правовідношення використовують такі вислови, як "сторони перебувають у шлюбі", "сторони пов'язані шлюбом" тощо.

Можна вважати, що юридичне розуміння шлюбу як правовідношення найбільш повно збігається з визначенням шлюбу як союзу чоловіка та жінки.

Однак, як зазначалося, поняття "союз чоловіка та жінки" не має юридичного емислового навантаження. Тому, якщо в загальному сенсі союз чоловіка та жінки розглядається як спільність життя та інтересів, взаємна підтримка та

турбота, то в юридичному - увага акцентується на взаємних правах та обов'язках сторін, що є першочерговим при визначенні шлюбу як правовідношення.

1.2 Підготовка студентської молоді до сімейного життя в педагогічній теорії і практиці ЗВО

У розумінні специфіки підготовки молоді до сімейного життя велике значення набула теорія А. Адлера. На його думку, щоб бути психологічно готовим до любові й шлюбу, необхідно насамперед мати почуття спільності й бути соціально адаптованим. Поряд із цими загальними підготовчими умовами з раннього дитинства й до віку зрілості потрібно пройти своєрідне навчання сексуального інстинкту, метою якого було б навчитися його нормальному задоволенню в шлюбі й сімейному житті. Усі здатності, нездатності й схильності до любові й шлюбу закладені в прототипі, що формується в перші роки життя. Розглядаючи якості прототипу, цілком можна вказати на ті труднощі, які з'являються у подальшому житті дорослої людини. Характер проблем, що виникають у любові й шлюбі, не відрізняється від загальних соціальних проблем. Цим відносинам, як будь-яким іншим, властиві ті самі труднощі, і великою помилкою є ставлення до любові й шлюбу як до раю, в якому самі по собі здійснюються всі бажання. Кожна сфера життя ставить перед людиною певні завдання, які необхідно виконувати, завжди беручи до уваги інтереси іншого [5].

Існують різні підходи до трактування поняття "готовність". У рамках функціонального підходу вона розглядається як психічний стан, що виникає в суб'єкта для задоволення будь-якої потреби і визначається як така існуюча ознака установки, що спостерігається в усіх випадках поведінкової активності суб'єкта. У межах особистісного підходу існує два напрями трактування поняття "готовність":

1) вона трактується як умова успішного виконання діяльності; вибіркова активність, що налаштовує організм, особистість на майбутню діяльність; регулятор діяльності;

2) підкреслює інтегративні характеристики цієї категорії, що визначається як синтез якостей особистості; її цілеспрямоване вираження, включаючи й переконання, погляди, мотиви, почуття, волю та інтелектуальні риси, знання, вміння, навички, досвід, налаштованість на певну поведінку; якість особистості, що інтегрує раніше засвоєні установки, характеристики і мотиви діяльності [10].

У педагогічних дослідженнях також розглядалася готовність до різних видів діяльності, було сформульоване поняття готовності до праці, визначені її зміст, структура, основні параметри та умови, які впливали на динаміку й стійкість готовності (О. Б. Буднік, А. А. Даник, М. І. Дяченко, Ф. І. Іващенко, Л. А. Кандибович, Д. Тхоржевський).

Отже, категорія "готовність" має досить широке значення. Великий інтерес до проблеми готовності студентської молоді до створення сім'ї, пов'язується збільшенням розлучень, значною мірою спричинених складним соціально-економічним і психологічним становищем сім'ї в умовах мінливого суспільства.

Значно вужчим є поняття "готовність до шлюбу та сімейного життя", що передбачає розуміння молодими людьми, які створюють сім'ю, її соціальної сутності, суспільної значущості своїх дій, відповідних зобов'язань одного перед одним, відповідальності за сім'ю і дітей, добровільне прийняття неминучих у сімейному житті турбот, певне обмеження особистої свободи. Підготовленість до сімейного життя означає сформованість у молодих людей навичок здорового способу життя, наявність достатніх психолого-педагогічних, юридичних, економічних, медичних знань з питань становлення особистості, формування статево-рольової ідентифікації, розвитку комунікативних навичок, корекції особистих проблем, духовного виховання, створення власного іміджу; володіння знаннями медико-

соціальних проблем алкоголізму, наркоманії, профілактики захворювань, що передаються статевим шляхом, планування сім'ї та збереження репродуктивного здоров'я молоді, профілактики вагітності, народження здорових дітей, розвитку сімейних традицій тощо. Без цього перехід від неформальних взаємин емоційного характеру (кохання) до формально регламентованих і обов'язкових стосунків між партнерами по шлюбу супроводжується значними труднощами.

Готовність до створення сім'ї – це також суб'єктивний стан особистості, яка вважає себе здатною й підготовленою до вступу в шлюб, народження й виховання дітей і прагне це робити.

Варто додати, що кожна діяльність, у тому числі й створення сім'ї, вимагає спеціальної підготовки, що містить у собі знання, уміння, навички, відносини, які відповідають функціонуванню майбутньої сім'ї.

За результатами цілого ряду досліджень готовність до створення сім'ї нами трактується як:

- якості, що визначають установки до шлюбно-сімейних відносин;
- передумова до створення сім'ї й регуляції сімейних відносин;
- активний стан особистості, що викликає діяльність з організації шлюбно-сімейних відносин.

Отже, готовність до створення сім'ї – це складне структурне утворення, центром якого є позитивне ставлення студентів до сім'ї як соціального інституту в цілому й до своєї майбутньої сім'ї зокрема, досить стійкі мотиви, що спонукають до висновку про необхідність шлюбу, наявність необхідних для сімейного життя якостей особистості, певної сукупності знань, умінь, навичок їхнього застосування в практиці функціонування молодої сім'ї.

Готовність до шлюбно-сімейних відносин вирізняється структурною складністю і відображає взаємодією когнітивного, емотивного, оціночно-вольового та діяльнісного компонентів.

В нашому дослідженні когнітивний компонент готовності на сучасному науковому рівні передбачає оволодіння особистісно-соціально-

філософськими, психолого-педагогічними, правовими, психосексуальними знаннями й уявленнями про особливості й умови побудови оптимальних шлюбно-сімейних відносин, здатності до їхнього творчого розвитку.

Світоглядна система готовності особистості до створення сім'ї включає матримоніальні цінності; високий рівень спонукання, інтересу до самопізнання, здатність до наукових узагальнень емпіричних факторів, до глибокого змістового розуміння й пояснення явищ і подій життєвого циклу сім'ї, розкриття в них рушійних протиріч і шляхів їхнього вирішення, а також організацію процесу пізнання, що послідовно реалізується, завершується суспільно й особистісно значимим результатом – побудовою і реалізацією власної моделі шлюбно-сімейних відносин.

Емотивний компонент особистісної готовності до створення сім'ї включає: інтерес особистості до історії людства, країни, народу, сім'ї; зріле історичне усвідомлення унікальності сімейних цінностей; розуміння складності й неоднозначності моральних відносин, психологічно-адекватне їх врахування у повсякденній поведінці, культивування вищих моральних почуттів і відносин у спілкуванні з членами сім'ї, позитивне ставлення до себе як до об'єкта шлюбно-сімейних відносин.

Оцінно-вольовий компонент готовності особистості до створення сім'ї означає: розвиток здатності особистості до побудови уявних моделей перспективних шлюбно-сімейних відносин і визначення в них свого творчого місця; усвідомлену організацію свого життєвого простору; здатність передбачати й адекватно оцінювати соціальні наслідки своїх вчинків; усвідомлену потребу в самообмеженні, прагненні особистості до внутрішніх репутативів поведінки. Діяльнісний компонент готовності особистості до створення сім'ї означає: усвідомлення активності, діяльності, творчості як вищої людської цінності; вільний перехід особистості з ідеального в план, що перетворює, шлюбно-сімейну взаємодію, досягнення гармонії духовних і фізичних відносин у шлюбі, їхню спрямованість на демократизацію та гуманізацію; уміння будувати реальні відносини взаємодопомоги, любові,

захисту іншої людини, протистояння деструктивним процесам у партнерстві, шлюбі, батьківстві.

Готовність аналізуємо не тільки як стан особистості, а в той же час і як динамічну та стійку характеристику майбутнього сім'янина. Саме це й визначає наш підхід до проблеми підготовки студентів до створення сім'ї.

Виходячи з вище викладеного, ми пропонуємо вести підготовку студентів до створення сім'ї у напрямках, що відповідають структурі готовності.

Узагальнюючи, наголошуємо на тому, що під готовністю до створення сім'ї ми розуміємо інтегративну якість особистості студента, що відображає адекватне сприйняття молодою людиною сукупності вимог, обов'язків, соціальних стандартів поведінки, якими регламентується сімейне життя й тверде ставлення до нього, сутністю якого є взаємодія когнітивного, оціночно-вольового, емотивного й діяльнісного компонентів.

Під процесом формування готовності до створення сім'ї ми розуміємо такі перетворення емотивного, когнітивного, оціночно-вольового й діяльнісного компонентів, результатом яких виявляється творча особистість, потенційно успішна в шлюбно-сімейних відносинах, які виявляються в різноманітній міжособистісній взаємодії, що живе з опорою на досвід батьківської сім'ї, велику наукову спадщину, але яка допускає власну інтерпретацію шлюбно-сімейних паритетів.

У структурі поняття «готовність» до створення сім'ї можна виділити такі складові елементи (рис.1.1). Фізична готовність – шлюбний вік, фізичне й психічне здоров'я, фізичні можливості забезпечення сім'ї й народження здорових дітей.

Узагальнюючи результати досліджень соціологів, психологів, педагогів, можна стверджувати, що стабільна сім'я може бути створена при певній готовності молодих людей до сімейного життя. Поняття "готовність до сімейного життя" включає соціально-етичну, мотиваційну, психологічну і педагогічну готовність.

Рис.1.1. Структура готовності студентів до створення сім'ї

Розрізняють такі її види: тимчасова (ситуативна) й тривала (стійка);

функціональна й особистісна; психологічна й практична; загальна й спеціальна; готовність до розумової та фізичної праці тощо [21]. Отже, готовність молоді до сімейного життя є багатоаспектною категорією, елементи якої становлять певну структуру:

1. Загальносоціальна готовність — розуміння та прийняття молоддю політики держави у сфері шлюбно-сімейних стосунків та демографії.

2. Етична готовність — наявність у молодих людей таких якостей, як рівноправне ставлення до представників протилежної статі; повага до матері, батька; відповідальність, чесність, вірність, стриманість, доброта, поступливість; усвідомлення моральних основ шлюбно-сімейних взаємин; почуття обов'язку перед дружиною (чоловіком), сім'єю, дітьми; культура інтимних почуттів.

3. Психологічна готовність — сформованість уявлень про особистість як рівень розвитку індивіда; психологічні основи шлюбу та сімейного життя; процес розвитку почуттів, необхідних для шлюбного та сімейного життя; механізми спілкування тощо.

4. **Правова готовність** — ознайомленість молоді з основами законодавства про шлюб та сім'ю, обов'язками подружжя одного перед одним, перед дітьми, суспільством.

5. **Фізіолого-гігієнічна готовність** — знання фізіологічних особливостей чоловічого та жіночого організмів, основ особистої гігієни тощо.

6. **Педагогічна готовність** — сформованість уявлень про роль сім'ї у вихованні дітей; специфіку сімейного виховання; виховні функції батька та матері; шляхи підвищення педагогічної культури батьків; володіння конкретними знаннями та вміннями з самовиховання та виховання дітей.

7. **Естетична готовність** — ставлення молоді до сімейного життя як до самостійної естетичної цінності.

8. **Господарська готовність** — володіння знаннями про бюджет сім'ї, культуру побуту; вміння вести домашнє господарство [21]. Звичайно ж, знання про названі аспекти самі по собі не здобуваються, та й ті, що отримані у батьківській сім'ї, недостатні, щоб виховати у собі готовність до подружнього життя.

Отже, як і в багатьох інших випадках, на допомогу приходить література — педагогічного, медичного, психологічного спрямування, яка не завжди є у домашній бібліотеці. Тож молодь шукає відповіді на питання, що її цікавлять, у бібліотеках закладу, де навчається, у тій, що знаходиться за місцем проживання.

Узагальнюючи наведену структуру готовності молоді до сімейних стосунків, можна виокремити чотири основні компоненти: фізичний, соціально-психологічний, матеріальний та психосексуальний.

Готовність молоді до шлюбу та сімейного життя є складною структурою, елементи якої досить тісно пов'язані між собою, а зміна одного з них неодмінно спровокує зміну іншого, тому необхідно приділяти особливу увагу удосконаленню кожного компонента цієї структури.

У своєму дослідженні ми спираємося на розроблену Л. Шнейдер структуру готовності молоді до сімейного життя, яка включає такі елементи [89]:

- формування певного морального комплексу: готовність особистості прийняти на себе нову систему обов'язків щодо свого партнера, майбутніх дітей — йдеться наперед про розподіл функцій між подружжям;

- готовність до міжособистісного спілкування і співпраці: сім'я є малою групою, для її нормального функціонування необхідна узгодженість ритмів життя подружжя;

- готовність до самопожертви заради партнера, що передбачає здатність до відповідальності, яка базується на альтруїзмі (безкорисливості);

- наявність рис, пов'язаних із проникненням у внутрішній світ людини (емпатійний комплекс);

- висока естетична культура почуттів і поведінки особистості;

- уміння розв'язувати конфлікти конструктивним способом, здатність до саморегуляції власної психіки і поведінки.

Відштовхуючись від структури готовності особистості до сімейного життя, з'ясуємо її рівні. Оскільки рівень готовності є величиною, яка не піддається прямому вимірюванню, то це здійснюється шляхом розроблення критеріїв та показників діагностики рівня підготовленості. Під критеріями розуміємо ознаку або вимір, за яким визначається, оцінюється той чи інший рівень. У педагогіці такими критеріями є структурні компоненти готовності та їхні характеристики. А показник — це суть характеристики, яка знаходиться в межах визначеного критерію і по можливості, допускає числовий вимір. Показники фіксують певний стан чи рівень розвитку досліджуваної реальності за визначеним критерієм.

Ми також дотримуємося запропонованого Н. Кузьміною параметричного підходу щодо з'ясування рівня готовності, який дає змогу охарактеризувати готовність, її рівень та результативність в об'єктивних та суб'єктивних показниках [40].

Для того, щоб оцінити готовність студентської молоді до сімейного життя, необхідно виокремити критерії вивчення цього процесу. Взявши за основу запропоновану Л. Шнейдер структуру досліджуваної категорії,

ми пропонуємо такі критерії визначення рівня готовності молоді до сімейного життя [89]:

- моральний;

- комунікативний;

- емпатійний.

Дослідження готовності молоді до сімейного життя проводилося за такими показниками: незнання елементарних норм сімейного права, хибне уявлення про особливості статевої поведінки; відсутність психологічної готовності до домашньої праці, рівномірного розподілу домашніх обов'язків; несформованість психологічних рис, необхідних для гармонійного спілкування в шлюбі, невміння розв'язувати конфліктні ситуації в міжстатевому спілкуванні; відсутність психологічної та практичної підготовки до виховання і догляду дітей, виконання материнських і батьківських функцій.

Отже, кожному критерію відповідають певні показники, які структуровано в табл. 1.1.

Таблиця 1.1

Критерії та показники готовності студентської молоді до сімейного

Критерії готовності студентської молоді до сімейного життя	Показники готовності студентської молоді до сімейного життя
Моральний	готовність створювати сім'ю; серйозне ставлення до шлюбу; почуття відповідальності, обов'язку, витриманості; знання правил подружнього етикету і культури поведінки в сім'ї; знання естетики міжстатевих стосунків; рівномірний розподіл обов'язків між членами сім'ї; планування і дотримання сімейного бюджету молоді до сімейного життя
Комунікативний	уміння спілкуватися і співпрацювати; здатність регулювати складні життєві ситуації; готовність підтримувати обстановку радості, бадьорості та оптимізму; здатність розуміти іншу людину і психологічно розвантажувати її
Емпатійний	здатність співпереживати, емоційна гнучкість; чесність, вірність, стриманість, доброта; турботливість, що базується на засадах альтруїзму

При визначенні рівневої диференціації готовності молоді до сімейного життя ми виходимо із характеристик, які враховують намагання партнерів домінувати в сім'ї; незадоволену потребу в спілкуванні; несумісність партнерів, що зумовлена різними умовами проживання, перебуванням під впливом різних колективів, сімей, різними життєвими цінностями; недоліки виховання, характер і моральний розвиток сім'ї (споживацтво, егоїзм, надмірна критичність); нерівномірний розподіл обов'язків; незадоволені матеріальні потреби; порушення сімейної етики (ревнощі, подружнїя невірність), незадоволення сексуальних потреб.

Останніми роками в Україні підготовка молоді до сімейного життя здійснюється у відповідності з державними програмами і заохочується державою. Так, у відповідь на актуальну потребу сучасної молоді людини готувати себе до створення сім'ї як основи її активної, творчої та самодостатньої життєдіяльності Інститутом інноваційних технологій і змісту освіти Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України в 2012 році розроблена Концепція сімейного виховання в системі освіти України «Щаслива родина» [35]. Цей документ містить основні положення, що стосуються підготовки молоді до щасливого подружнього життя та формування відповідального батьківства.

Крім того, постановою Кабінету Міністрів України від 15 травня 2013 р. № 341 затверджено Державну цільову соціальну програму підтримки сім'ї на період до 2016 року, одним із пріоритетів якої визначено підготовку молоді до подружнього життя шляхом проведення презентацій, семінарів та навчань [66].

В Україні існує спеціальна тренінгова програма "Основи сімейного життя", що складається з двох тематичних блоків, перший з яких подає інтегровані заняття, метою яких є досягнення студентами усвідомлення деяких своїх особистісних особливостей, визначення своєї соціально-рольової та психостатевої ідентичності, формування адекватних міжособистісних взаємин між юнаками і дівчатами, оптимізації

міжособистісного спілкування, подолання різнобічних конфліктів. Цей блок містить вправи, спрямовані на розвиток психологічних можливостей особистості, її соціально-перцептивних і комунікативних здібностей, усвідомлення гармонійних та деструктивних способів спілкування у сфері психостатевих відносин, тренування прийомів невербальної комунікації, відпрацювання навичок оптимального спілкування і взаємодії з протилежною статтю.

Другий блок орієнтується на досягнення учасниками тренінгів рефлексії в системі сімейних взаємин, спілкування, життєдіяльності та професійній діяльності, коли акцент робиться на відпрацювання відповідних вправ, спрямованих на розвиток здібностей, навичок і умінь, необхідних для сімейного життя, вивчення психологічних основ спілкування в родині, закріплення нових поведінкових психостатевих та психосексуальних поведінкових моделей.

О. Газман відзначає, що в педагогічному процесі, наряду з навчанням та вихованням, була виокремлена самостійна сфера – педагогічна підтримка молоді в освіті. Трактовка ним педагогічної підтримки дається дуже широко: «Під педагогічною підтримкою на даному етапі ми розуміємо діяльність професіоналів – представників навчального закладу, спрямовану на надання превентивної та оперативної допомоги молоді у вирішенні її індивідуальних проблем, пов'язаних із фізичним та психічним здоров'ям, досягнень у навчанні ... життєвим самовизначенням – екзистенціальним, моральним, громадянським, професійним ... вибором» [14].

За формою педагогічна допомога студентській молоді в процесі підготовки до сімейного життя може бути:

- 1) Педагогічною підтримкою (О. Газман, О. Шлюбуль та ін.).

Педагогічна підтримка – діяльність кураторів, викладачів з надання превентивної та оперативної допомоги у вирішенні індивідуальних проблем студентської молоді. Сутність педагогічної підтримки полягає у вивченні

оточуючого середовища студентів, виявлення і допомога у вирішенні проблем, із якими вони не можуть самостійно справитися [14].

2) Педагогічним супроводом (О. Олександрова, Ч. Лебедева, І. Паншина).

Супровід – це система професійної діяльності педагога, мета якої – дізнатись, як влаштований внутрішній світ студентської молоді, щоб організувати співпрацю з нею, спрямовану на самопізнання, на пошук шляхів саморегуляції між внутрішнім світом та системою стосунків. Сутність педагогічної діяльності полягає в супроводі студента у процесі його навчання, що дає можливість впровадити педагогічну діяльність у навчально-виховну педагогічну систему.

Стає можливим об'єднання мети педагогічної та психологічної практики і зосередження на головному – особливостях студента.

У якості одного із видів сімейної підготовки студентської молоді нами розглядається спецкурс «Сімейне виховання студентської молоді», який охоплює аспекти формування моральної свідомості, уявлення про шлюб та любов, природу шлюбно-сімейних відносин та культури почуттів. Спецкурс «Сімейне виховання студентської молоді» розглядається як теорія виховання сім'янина і презентує собою педагогічну галузь знань про формування основ особистого життя.

3) Педагогічним сприянням (Карасевич А.). Педагогічне сприяння вихованню має свою технологію та свої стандарти культури. Ще І. Кант підкреслював, що у вихованні «криється велика тайна вдосконалення людської природи» [26, с.22]. Тому однією з помилок сучасного становлення особистості є відрив освіти від виховання. Про це не згадується навіть в офіційних документах та в різних освітніх проєктах.

Викладачам та кураторам потрібно готуватися до роботи зі студентами.

Суть цієї підготовки – допомога при усвідомленні того, що відбувається у сфері статевого життя сучасної студентської молоді, здатність виробити уявлення про сімейно-шлюбні відносини, переконати в актуальності

проблеми. Головне – переконати студентів, що підготовка до особистого життя є також і підготовкою їх до материнства та батьківства. На нашу думку, таке поєднання особистого та професійного може дати позитивний результат.

Принципи педагогічної діяльності, зорієнтованої на інтереси сім'ї:

- визнання того, що сім'я є елементом стабільності в житті студентської молоді, в той час як оточуючі можуть постійно змінюватись;

- ефективне співробітництво викладачів з батьками та іншими фахівцями;

- регулярний обмін між батьками та студентською молоддю повною та неупередженою інформацією;

- запровадження в навчальному закладі відповідної політики та системи послуг, які забезпечують інформаційну та емоційну підтримку;

- розуміння та урахування потреб студентської молоді під час розробки навчальних та інших програм;

- розуміння унікальності кожної сім'ї, повага до різних методів навчання та виховання студентської молоді, що застосовуються батьками;

- турбота про те, щоб послуги, які надаються родинам, були комплексними, скоординованими, гнучкими, доступними і відповідали б потребам кожної людини.

В теперішній час на допомогу молодій сім'ї приходить сімейне консультування, що широко використовується в діяльності спеціалістів соціальної сфери. Мета консультативної роботи – виявлення індивідуальних причин сімейної дисгармонії та сприяння позбавленню цих причин в конкретних випадках.

1.3. Основні аспекти підготовки студентів ЗВО до сімейного життя

Зниження шлюбного віку в поєднанні із збільшеною тривалістю соціального дозрівання призводить до того, що ускладнюються завдання

сімейного будівництва, припадають на менш зрілих в особистісно-соціальному відношенні подружжя

Сучасне подружжя пред'являє більш складні вимоги до особистісної взаємодії членів сім'ї. Воно не підноситься подружжю в готовому, покращеному вигляді, а подається їм у формі завдання, що вимагає великих особистісних зусиль, готовності і здатності до здійснення цих зусиль. Це стосується всіх сторін життя сім'ї, в тому числі шлюбної сексуальності і виховання дітей.

Нормативно-правова база щодо ліквідації нерівності жінки й чоловіка в національних суспільствах є важливим складником формування та функціонування демократичної і соціальної держави й розвитку демократії в країні.

Міжнародно-правові норми й рекомендації ООН становлять важливий політичний і правовий інструментарій для регіональних, національних гендерних перетворень. Основоположним документом, що проголосив рівноправність жінок і чоловіків, стала загальна декларація прав людини, прийнята 1948 року. На основі Загальної декларації прав людини прийнято багато міжнародно-правових актів, які забороняють порушення принципу рівноправності. У Міжнародних пактах про права людини (Міжнародний пакт про економічні, соціальні та культурні права (1966 р.), Міжнародний пакт про громадянські та політичні права (1966 р.) закріплена як первинна норма рівноправності статей, де підкреслюється, що держави зобов'язані забезпечувати рівність жінок і чоловіків у користуванні всіма громадянськими, політичними, економічними, соціальними та культурними правами.

На відміну від інших договорів, Жіноча конвенція передбачає ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок, тобто рівної поведінки, рівного ставлення до жінок і чоловіків, Конвенція юридично забороняє будь-яку діяльність, що спричиняє нерівності жінок. Наприклад, відповідно до ст.2 Жіночої Конвенції держави зобов'язалися:

- вживати відповідних законодавчих та інших заходів, зокрема й санкцій, з метою заборони будь-якої дискримінації щодо жінок; встановити юридичний захист прав жінок нарівні з чоловіками й

забезпечити за допомогою компетентних національних судів та інших державних установ ефективний захист жінок проти будь-якого акту дискримінації;

- утримуватися від здійснення будь-яких дискримінаційних актів або дій щодо жінок і гарантувати, що державні органи й установи діятимуть відповідно до цього зобов'язання;

- вживати всіх відповідних заходів, законодавчих також, для зміни чи скасування чинних законів, постанов, звичаїв і практики, які є дискримінаційними щодо жінок;

- скасувати всі дискримінаційні щодо жінок положення свого кримінального законодавства.

Додатковий імпульс реальному втіленню цього документа дав Факультативний протокол до Конвенції ООН про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок, схвалений Генеральною Асамблеєю ООН 6 жовтня 1999 року (набув чинності 22 грудня 2000 р.). У ньому висвітлено процедуру подання повідомлень, заяв жінок, які стали жертвами порушення державою-учасницею будь-якого з гарантованих Конвенцією прав, і процедуру проведення розслідування, що дає змогу Комітетові з ліквідації дискримінації щодо жінок ініціювати розслідування фактів серйозних або систематичних порушень прав жінок.

Переоцінку прав людини здійснила Всесвітня конференція з прав людини під егідою ООН (Відень, 1993 р.), яка стала важливою віхою в забезпеченні тендерної рівності як проблеми всесвітнього значення.

Конференція прийняла Декларацію і Програму дій, де стверджується, що права людини є універсальними й незмінними. Віденська декларація вперше в історії людства проголосила, що «права людини, жінок і дівчаток є невіддільним і неподільним складником загальних прав людини»

Також слід сказати про конвенції Міжнародної організації праці, які забезпечують рівноправність в трудових відносинах. Так, Конвенція МОП № 43 забороняє застосування жіночої праці на підземних роботах Конвенція №

103 передбачає мінімальні стандарти по наданню жінкам-матерям відпусток по догляду за дитиною. Конвенція № 89 забороняє роботу жінок у нічні зміни

на виробництві, хоча багато країн (в т.ч. Україна) не ратифікували або денонсували цю конвенцію, як таку що суперечить принципам рівності чоловіків та жінок Слід також вказати Конвенцію № 100 про рівну

винагороду чоловіків та жінок за працю рівної цінності, Конвенцію № 111

про дискримінацію в галузі праці і занять, Конвенцію № 117 про основну мету та норми соціальної політики, №156 про рівне ставлення та рівні можливості для трудящих чоловіків та жінок трудящих із сімейними

обов'язками, № 175 про неповний робочий день та № 177 про надмірну

працю.

У правовому полі України наявна значна кількість законів та підзаконних нормативно-правових актів, що регулюють питання, які пов'язані з захистом прав жінок на робочому місці. Кодекс законів про

працю України, закон України «про зайнятість населення», «про охорону

праці», «про оплату праці» та багато інших.

Законодавче забезпечення гендерної рівності в Україні було розпочате із прийняттям Верховною Радою України Закону України від 08.09.2005 №

2866-IV «Про забезпечення рівних прав жінок і чоловіків та рівних можливостей їх реалізації». Цей закон покликаний поліпшити становище жінок і чоловіків на сучасному етапі розвитку України [19].

У преамбулі Закону сказано: «Цей закон спрямований на правове забезпечення рівних прав, свобод жінок і чоловіків та створення умов для їх реалізації в усіх сферах життя суспільства, ліквідацію всіх форм

дискримінації за ознакою статі, а також утвердження державних гарантій щодо формування паритетних відносин між жінками і чоловіками як умови сталого розвитку громадянського суспільства» [19].

Названий закон складається із семи розділів і містить 27 статей. У розділі I (ст.ст. 1-6) вказується, на яких законодавчих актах ґрунтується цей Закон. В ньому надані визначення деяким термінам, визначені основні засади державної політики щодо забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків. В розділі вказано на обов'язковість гендерно-правової експертизи нормативно-правових актів, обов'язкове відображення участі жінок і чоловіків у державному та громадському житті у державній статистиці. Норми розділу забороняють дискримінацію за ознакою статі і характеризують дії, які не є дискримінаційними по відношенню до жінок і чоловіків.

Розділ II присвячено механізму забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків (ст.ст. 7-10). Для координації діяльності центральних органів виконавчої влади з питань забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків при Кабінеті Міністрів України ініціюється створення Ради рівних прав та можливостей жінок і чоловіків як консультативно-дорадчого органу. Визначаються функції Ради рівних прав та можливостей жінок і чоловіків та спеціально уповноваженого центрального органу виконавчої влади з питань сім'ї та молоді. Визначено межі компетенції Міністерств та інших центральних органів виконавчої влади, місцевих органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування.

Розділ III містить норми, що забезпечують рівні виборчі права жінок і чоловіків та рівні можливості їх реалізації (ст.ст. 11, 12). Цей розділ має на меті забезпечити обов'язкову участь жінок у виборчому процесі у відповідних списках в кандидати в народні депутати і їх представництво в центральній, окружних, територіальних і дільничних виборчих комісіях з проведення референдумів.

У розділі IV йдеться про забезпечення рівних можливостей жінок і чоловіків (ст.ст. 13-20). Зокрема статтею 13 забезпечуються рівні можливості жінок і чоловіків у сфері державної служби та служби в органах місцевого самоврядування. В цій сфері є обов'язковим збалансоване представництво

кожної статі на керівних посадах з урахуванням складу працюючих працівників. Норми цієї статті зобов'язують керівників органів державної влади та органів місцевого самоврядування забезпечити рівний доступ громадян до державної служби та служби в органах місцевого самоврядування відповідно до здібностей і професійної підготовки незалежно від статі претендента.

Статті 14, 15 містять положення щодо забезпечення рівних можливостей жінок і чоловіків у здобутті освіти та професійної підготовки.

Тут також йдеться про дискримінаційну поведінку посадових осіб навчальних закладів та наукових установ. Норми гарантують рівні можливості, незалежно від статі, для отримання освіти і забезпечення паритетної участі у науковому і навчальному процесах, для видання навчальних посібників і підручників, вільних від стереотипних уявлень, які дискримінують одну із статей.

Слід звернути увагу на статтю 16, в якій мова йде про забезпечення рівних можливостей жінок і чоловіків у праці та одержанні винагороди за неї. Зокрема в статті вказуються шляхи забезпечення рівних можливостей жінок і чоловіків у праці та в одержанні винагороди за неї, порядок прийняття на роботу та скорочення працівників. Також тут йдеться про створення роботодавцем рівних умов для жінок і чоловіків, які поєднують роботу з навчанням та норми щодо створення умов праці, безпечних для життя і здоров'я працівників, незалежно від статі.

У разі колективно-договірного регулювання соціально-трудових відносин (генеральна угода, регіональні та галузеві угоди, колективні договори) угоди (договори) мають включати положення, що забезпечують рівні права та можливості жінок і чоловіків, із зазначенням строків реалізації відповідних положень, на що вказується в статті 17 закону.

В статті 18 мова йде про забезпечення державою умов для розвитку жіночого підприємництва, малого та сімейного бізнесу, та державну підтримку, що сприяє розвитку галузей з переважною зайнятістю жінок.

Слід звернути увагу також на статтю 19, яка містить положення про дискримінаційну поведінку роботодавця. Даються основні характеристики дій роботодавця, які є дискримінаційними по відношенню до працівника. Не вважається дискримінацією надання переваг та обмежень, зумовлених фізіологічними особливостями організму працівників та станом їх здоров'я.

Відповідно до статті 20 особа має право на відшкодування матеріальних збитків та моральної шкоди, завданих внаслідок порушення її прав на рівне ставлення, незалежно від статі. Моральна шкода відшкодовується незалежно від матеріальних збитків, які підлягають відшкодуванню, та не пов'язана з їх розміром.

Порядок відшкодування матеріальних збитків та моральної шкоди, завданих внаслідок порушення прав на рівне ставлення, незалежно від статі, визначається законодавством.

Розділ V Закону присвячено забезпеченню рівних прав та можливостей жінок і чоловіків у соціальній сфері (ст.ст. 21-26), а саме: у сфері соціального захисту, соціальних послуг, в сімейних відносинах і вихованні дітей. Вказується на недопустимість дискримінації будь-якої із статей «у засобах масової інформації, в оголошеннях та в рекламі. Дозволяються будь-які об'єднання громадян, основною метою яких є захист особливих інтересів однієї із статей. Нагляд і контроль покладається на Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини.

Розділ VI закону містить положення щодо відповідальності за порушення законодавства України про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків.

Загалом в законі здійснена спроба знизити дискримінацію за ознакою статі, а також поліпшити становище як жінок, так і чоловіків.

Серед подій дев'яностих років, де наймасштабніше визначено позицію при розв'язанні проблеми рівності статей та окремо виділено юридичний ракурс, була Четверта Всесвітня конференція ООН зі становища жінок (вересень 1995 р., Пекін).

Основні документи Пекінської конференції – Декларація і Платформа дій – розглядають поліпшення становища жінок і забезпечення рівноправності чоловіків і жінок як питання прав людини й одну з умов забезпечення соціальної справедливості. Вони наголошують: поліпшення становища жінок не слід розглядати ізольовано, як одне з питань, що стосується лише жінок. Розширення прав і можливостей жінок можливе тільки в контексті забезпечення рівноправності обох статей. Це єдиний спосіб побудови сталого, справедливого й розвинутого суспільства.

Крім того, у 1986 р. прийнято резолюцію Європейського Парламенту про насильство щодо жінок і вироблення шляхів його подолання, 1988 р. - Декларацію Комітету міністрів про рівноправність жінок і чоловіків, 1991 р. - Декларацію Ради Європи про застосування рекомендацій Комісії із захисту гідності жінок і чоловіків на робочому місці, зокрема й Кодексу практичних дій щодо боротьби проти сексуальних домагань та інші документи.

Аналіз європейського досвіду розв'язання питань гендерної рівності дав змогу визначити в Декларації узагальнений перелік напрямів діяльності для утвердження рівного статусу чоловіків і жінок, серед яких - захист особистих прав; доступ до державних посад усіх рівнів; права в подружньому житті; викорінення насильства в сім'ї та суспільстві; права та обов'язки стосовно дітей тощо. Особлива увага акцентується на наданні жінці та чоловікові однакової правоздатності й однакових можливостей її реалізації, розвитку індивідуальних здібностей і таланту.

Цьому сприяє прийняття міжнародно-правових актів з гендерного законодавства в країнах Європи, зокрема директиви Європейського Союзу про рівні можливості, де узагальнено потреби гендерних перетворень і визначено норми щодо їх забезпечення. Це, зокрема, Директива про застосування принципу однакової оплати праці чоловіків і жінок, 1975 р.; Директива про принцип однакового поводження з чоловіками і жінками у сфері соціального забезпечення, 1978 р.; Директива про рівне ставлення до чоловіків і жінок щодо соціального забезпечення за місцем роботи, 1986 р.;

Директива про рівне ставлення до чоловіків і жінок, які займаються індивідуальною трудовою діяльністю (у тому числі в сільському господарстві), і про соціальний захист жінок, які займаються індивідуальною трудовою діяльністю, протягом вагітності та догляду за дитиною, 1986 р.;

Директива про охорону здоров'я і техніку безпеки на робочому місці вагітних; жінок, які недавно народили дитину, та жінок, які годують груддю, 1992 р.; Директива про організацію робочого часу, 1993 р.; Директива про рамкову угоду щодо догляду за дитиною, 1996 р.; Директива ставлення до чоловіків і жінок щодо зайнятості, професійного просування по службі, а також: визначенні умов праці, 2002 р.

Україна підписала низку міжнародних документів і ним самим визнає гендерний підхід як найдецильнійший для визначення планів, програм і перспектив національних перетворень, зобов'язалася юридично забезпечувати Рівність, Розвиток і Справедливість у країні, керуючись ідеями соціальної рівності. Конституція України політично і юридично визначила паритетну стратегію розвитку українського суспільства. Все це відбито в статтях Основного Закону - Конституції України, де закріплені такі принципи правового статусу особи: невідчуження та непорушності прав і свобод людини (стаття 21), рівноправності прав і свобод осіб (стаття 24), єдності прав та обов'язків людини і громадянина (стаття 23), гарантованості прав і свобод людини і громадянина (стаття 22), відповідності прав і свобод міжнародно-правовим актам (стаття 9). Конституційні принципи правового статусу особи поширюються на всі її права, свободи та обов'язки, визначають основні риси цього статусу всіх членів суспільства, а отже, мають універсальний характер. Рівноправність жінок і чоловіків належить до основних прав людини, і це право як основне закріплене в Конституції України.

Частина третя ст. 24 Конституції України, яка безпосередньо присвячена подоланню Дискримінації щодо жінок в Україні, наголошує на тому, що рівність прав жінок і чоловіків забезпечується наданням жінкам

рівних із чоловіками можливостей у громадській, політичній і культурній діяльності, у здобутті освіти та професійній підготовці, у праці та винагороді за неї, спеціальними заходами щодо охорони праці і здоров'я жінок, встановленням пенсійних пільг, створенням умов, які дають жінкам можливість сполучати працю з материнством, правовим захистом, матеріальною і моральною підтримкою материнства і дитинства, включаючи надання оплачуваних відпусток та інших пільг вагітним жінкам і матерям[28].

Велика увага та розуміння важливості ролі і місця жінок в соціальному та приватному житті як невід'ємної частини демократичної ідеології, знаходить своє втілення в системі освіти. В той же час можна виявити певні проблеми в розвитку цього напрямку в освіті, одна з яких полягає в тому, що в вітчизняній науковій та педагогічній думці ще не визначилось та не вважається суттєвим відокремлення феміністських, гендерних та жіночих досліджень, що вже в певній мірі зроблено в західній науці.

Міжнародні документи:

Загальна декларація прав людини (1948 р.); Міжнародний пакт ООН про економічні, соціальні і культурні права (1966 р.); Міжнародний пакт ООН про громадянські та політичні права (1966 р.); Міжнародні пакти про громадянські і політичні та економічні, соціальні і культурні права (1966 р.); Конвенція ООН про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок (1979 р.) та факультативний Протокол до неї (1999 р.); Декларація ООН про соціальний прогрес (Копенгаген, 1995 р.); Декларація та Платформа дій, прийняті на четвертій Всесвітній конференції зі становища жінок (Пекін, 1995 р.); Політична декларація й Підсумковий документ «Подальші заходи й ініціативи щодо реалізації Пекінської декларації і Платформи дій», прийняті на Спеціальній сесії Генеральної Асамблеї ООН з порядком денним «Жінки у 2000 році: рівність між жінками і чоловіками. Розвиток і мир у XXI столітті»; Декларація глав держав і урядів, прийнята на Саміті Тисячоліття (2000 р.); Підсумковий документ Всесвітнього саміту 2005 року, Європейська

конвенція про захист прав людини та основних свобод (1950 р.), Європейська соціальна хартія (зі змінами) та інші.

Висновки до першого розділу

У результаті виконання першого розділу «Теоретичні засади підготовки студентів ВНЗ до сімейного життя» ми прийшли до наступних висновків.

Мета формування готовності молоді до сімейного життя полягає у передачі їй старшим поколінням усього необхідного для щасливого сімейного життя: знання та вміння із соціології і психології шлюбу та сім'ї, виховання й самовиховання необхідних для стійкого шлюбу якостей чоловіка і жінки, усвідомлення молодими людьми соціальної сутності сім'ї, а також готовність до виконання сімейних обов'язків.

Медико-психологічні аспекти підготовки молоді до створення сім'ї є найпоширенішими і найбільш представленими в науковій літературі (Л. Богданович, М. Вовчик-Блакитна, І. Горпінченко, Д. Ісаєв, В. Каган).

Морально-педагогічні проблеми готовності підготовки молоді до створення сім'ї висвітлені у працях В. Барського, О. Киричука, М. Стельмаховича, В. Сухомлинського, І. Трухіна, В. Чудновського та ін.

Соціально-педагогічні, етичні питання підготовки молоді до сімейного життя досліджували М. Алексєєва, Т. Афанасьєва, Е. Берн, Дж. Бразов, Т. Буленко, І. Гребенніков, Т. Гурко, Д. Джонсон, І. Дубровіна, В. Зарайченко, К. Ізард, В. Кравець, М. Мацковський, Д. Немировський, Дж. Роланд, А. Суворова.

Формування статевої свідомості, ідентичності та їхньої ролі у психологічній готовності до шлюбу представлені у дослідженнях М. Боришевського, В. Васютинського, Т. Говорун, О. Кікінежді, І. Кона, Л. Мороз, Т. Титаренко та ін.

Уточнено сутність поняття „готовність до створення сім’ї” стосовно студентської молоді, під яким розуміємо морально-психологічну, соціальну й статеву-рольову зрілість особистості студента, досягнення ним соціальних стандартів поведінки, які забезпечують успішне створення та функціонування повноцінної сім’ї.

Готовність до шлюбно-сімейних відносин вирізняється структурною складністю і відображає взаємодію когнітивного, емотивного, оціночно-вольового та діяльнісного компонентів.

Разом з тим готовність до шлюбу – це інтегральна категорія, що включає цілий комплекс аспектів (за Андреевою).

1. Готовність особистості прийняти на себе нову систему обов’язків до відношенню до свого шлюбного партнера, майбутніх дітей.

2. Готовність молодих людей до міжособистісного спілкування і співпраці.

3. Здатність до самовідданості стосовно партнера, який опинився в складній життєвій ситуації.

4. У зв’язку із зростанням ролі психотерапевтичної функції шлюбу, подружжя має володіти достатнім рівнем розвитку емпатії – здатності до співпереживання, співчуття партнеру.

5. Висока естетична і моральна культура почуттів і поведінки особистості.

6. Уміння вирішувати міжособистісні конфлікти конструктивними способами, використання їх для розвитку міжособистісних відносин, здатність до саморегуляції емоцій і поведінки.

За формою педагогічна допомога студентській молоді в процесі підготовки до сімейного життя може бути:

1) Педагогічною підтримкою. Педагогічна підтримка – діяльність кураторів, викладачів з надання превентивної та оперативної допомоги у вирішенні індивідуальних проблем студентської молоді. Сутність педагогічної підтримки полягає у вивченні оточуючого середовища

студентів, виявлення і допомога у вирішенні проблем, із якими вони не можуть самостійно справитися.

2) Педагогічним супроводом. Супровід – це система професійної діяльності педагога, мета якої – дізнатись, як влаштований внутрішній світ

студентської молоді, щоб організувати співпрацю з нею, спрямовану на самопізнання, на пошук шляхів саморегуляції між внутрішнім світом та

системою стосунків. Сутність педагогічної діяльності полягає в супроводі студента у процесі його навчання, що дає можливість впровадити

педагогічну діяльність у навчально-виховну педагогічну систему.

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

РОЗДІЛ 2. МЕТОДИЧНІ АСПЕКТИ ПІДГОТОВКИ СТУДЕНТІВ ДО СІМЕЙНОГО ЖИТТЯ В УМОВАХ КИЇВСЬКОГО ПРОФЕСІЙНО-ПЕДАГОГІЧНОГО ФАХОВОГО КОЛЕДЖУ ІМЕНІ АНТОНА

МАКАРЕНКА

2.1. Методика підготовки студентів до сімейного життя

На сучасному етапі розвитку суспільства виникли перетворення у сприйнятті сім'ї, як соціального інституту.

Визначена значна кількість несприятливих явищ, що притаманні сучасній сім'ї. Серед них відзначаються розлучення, і, як наслідок, формування неповних сімей; зміни у сприйнятті сімейних цінностей; відмова від народження дитини; недостатність мотивації для створення сім'ї; асоціальність взаємовідносин у родині; пріоритетність матеріальних цінностей над моральними інтересами; перекладання виховних функцій на освітні установи.

У зв'язку із цим необхідно здійснювати зміцнення інституту сім'ї, формувати у молоді готовність до сімейних стосунків, покращувати емоційний стан партнерів на шляху до оформлення стосунків.

У психолого-педагогічній літературі рекомендуються такі форми підготовки молоді до сімейного життя:

- конференції, семінари, лекції, бесіди;
- тематичні диспути, тренінги та тестування;
- вечори питань та відповідей з питань сім'ї та шлюбу;
- індивідуальні, парні та міні групові психологічні, фізіологічні, юридичні та медичні консультації;
- регулярні тематичні обзори та виставки літератури в бібліотеці ВНЗ;
- тематичні рольові ігри, конкурси,
- вечори знайомств та відпочинку;
- календарні, релігійні свята;
- культурно-масові, розважальні, конкурсні заходи та інші

Взаєморозуміння пари в дошлюбний період – багатофакторна проблема, в основі якої психологічна сумісність партнерів, уявлення про статеву ідентифікацію особистості та рольові стосунки між чоловіками та жінками.

Гармонізація сім'ї пов'язана із специфікою засвоєння батьківських та подружніх ролей, сформованість я - реального та я - ідеального, ціннісних орієнтацій, уявлень про сімейне життя.

Дошлюбний період характеризується, як багатий на емоційно насичені позитивні враження і є основою для щастя майбутньої сім'ї.

Основні задачі на даному етапі становлення стосунків є формування реалістичного сприйняття партнера, прийняття його із позитивними та негативними рисами, накопичення спільних спогадів та емоцій, які стануть джерелами моделювання спільного життя. Можна стверджувати, що головною метою дошлюбного спілкування є поступове, безболісне руйнування ідеалістичного сприйняття партнера, без чого сімейне життя внаслідок зіткнення з реальністю може стати розчаруванням.

Для реалізації задач дошлюбного періоду мінімально науковцями рекомендується термін у півроку. Але слід зазначити, що максимально дошлюбний період може тривати до 3-х років. Якщо пара не одружується протягом трьох років, є ризик відмови від укладання шлюбу або відкладання шлюбу на невизначений термін, оскільки це втрачає свою актуальність.

Психологічна готовність людини до шлюбу визначає характер майбутніх сімейних взаємин – конструктивність або деструктивність стосунків. На разі несформованості даного компонента готовності ускладнюється перехід від стосунків емоційного характеру до регламентованих обов'язкових стосунків між партнерами по шлюбу.

Підготовка молоді до сімейного життя є однією з найважливіших проблем сьогодення, оскільки її загострення зумовлюється кризовим станом суспільства, соціальною та політичною нестабільністю, невизначеністю щодо майбутнього. Ці фактори призводять до перегляду планів молоді щодо

укладення шлюбу, до виникнення нових соціально – психологічних установок відносно функцій сім'ї та ролей жінки й чоловіка в ній.

За даними вчених до основних причин сімейних конфліктів і розлучень у молодих сім'ях психологи відносять установку на шлюб як на легке життя.

Проявляється ця установка в наступних чотирьох факторах:

- неготовність молодих людей до різкої зміни стилю життя;
- складність стосунків між поколіннями;
- гедоністичне ставлення до шлюбу (коли від нього чекають тільки приємних несподіванок);

- відсутність підготовки до виконання всього комплексу функцій необхідних у сім'ї.

Щодо змістовної сутності підготовки молоді до сімейного життя, то вона відображає таку підготовку як доволі складний процес, який має відбуватися в різних напрямках. Це і формування навичок здорового способу життя, і статеве просвітництво, і духовно-моральне виховання, і розвиток комунікативних навичок. Не залишаються поза увагою питання планування сім'ї та збереження репродуктивного здоров'я молоді, профілактика захворювань, що передаються статевим шляхом, і звичайно розвиток сімейних традицій.

В умовах практики наставництва, в процесі вивчення навчальних предметів, а також ознайомлення з авторами наукових відкриттів, можлива реалізація наступних напрямків підготовки студентської молоді до сімейного життя:

1. розкриття правової точки зору сімейного життя і знайомство з основами законодавства про шлюб та сімейними цінностями;
2. розкриття змін в гендерних ролях на сучасному етапі розвитку суспільства та їх відображення в сімейних цінностях, поняттях про сутність і функції сім'ї, ролі батька, чоловіка, матері, дружини;

3. розкриття факторів, що сприяють поєднанню кар'єрного росту (самореалізації людини в професії) і сімейного благополуччя, а також факторів, що перешкоджають цьому;

4. навчання культури міжособистісної взаємодії в сім'ї (з дітьми, чоловіком, батьками);

5. розкриття сутності та принципів сімейного виховання

Безпосереднє здійснення самої підготовки молодих людей до сімейного життя неможливе без врахування таких аспектів, як соціальний, правовий, господарсько-економічний, естетичний, інтимно-сексуальний, психологічний та педагогічний.

Так соціальний аспект підготовки до сімейного життя передбачає визначення особливостей сучасної сім'ї, її значення у житті людини і суспільства, формування сімейних цінностей та традицій.

Правовий аспект орієнтований на ознайомлення з основами законодавства про шлюб та сім'ю, з обов'язками подружжя по відношенню один до одного, до дітей, до суспільства.

Правова підготовка до сімейного життя має на меті ознайомлення молодих людей з основними положеннями сімейного права: моногамія (одношлюбність); досягнення шлюбного віку, визначеного в Україні: для дівчат 17 – років, для юнаків – 18 років; запобігання кровозмішуванню (неможливий шлюб між родичами по прямій лінії, а також між тими, хто усиновлював, і тими, кого усиновили); психічне здоров'я партнерів (дієздатність), обоюдна згода партнерів (добровільність); рівноправність незалежно від походження, соціального і майнового стану, національності тощо. У процесі підготовки до сімейного життя молодь засвоює права і обов'язки подружжя, особисті правовідносини, майнові відносини, правовідносини між батьками і дітьми. Молодь ознайомлюється також зі змістом державних актів про позбавлення материнських і батьківських прав, усиновлення, правові основи і наслідки розлучення, шлюбний контракт.

Господарсько-економічна підготовка до сімейного життя передбачає формування умінь і навичок економічного і господарського характеру, необхідних у домашньому побуті: ведення домашнього господарства, рівномірний розподіл обов'язків між членами сім'ї, подолання хибних установок щодо поділу домашньої праці на жіночу і чоловічу, планування і дотримання сімейного бюджету тощо.

Естетична підготовка молоді до сімейного життя зорієнтована на формування уявлень про естетичну культуру сім'ї, ознайомлення з естетикою міжстатевих стосунків, основами етикету у взаєминах чоловіка і жінки; на виховання поваги до сімейних традицій, бажання їх примножувати, вміння організувати сімейні свята. У її процесі формуються правильні уявлення про естетику побуту, з'являється бажання внести прекрасне у свій побут, розвивається хороший смак (вміння одягатися, користуватися прикрасами, косметикою).

Психологічна підготовка до сімейного життя спрямована на формування здатності розуміти іншу людину, підтримувати її і психологічно розвантажувати. А це передбачає виховання в собі таких якостей, як: емпатія (здатність співпереживати), емоційна гнучкість, розуміння потреб партнера, вміння пристосуватися до його звичок, особливостей характеру. Важливим також є вміння створювати спокійний морально-психологічний клімат в сім'ї, готовність підтримувати обстановку радості, бадьорості і оптимізму, здатність регулювати складні конфліктні ситуації.

Інтимно-сексуальна підготовка полягає у формуванні в молоді певного рівня сексуальної культури. Важливим її елементом є емоційне багатство особистості, вміння надавати своєму почуттю різних відтінків, здатність до переживання насолод, винайдення засобів вираження почуття кохання.

Психологічний аспект має за мету формування уявлень про особливості психології міжособистісних взаємин, про психологічні основи шлюбу і сімейного життя, розвиток почуттів, характерних для подружнього і сімейного життя. Врахування психологічного аспекту спрямоване на

вирішення проблеми непорозуміння між чоловіком та дружиною, між батьками та дітьми; з'ясування причин цього непорозуміння; налагодження діалогу між подружжям та у родині.

Щодо педагогічного аспекту підготовки до сімейного життя, то він передбачає формування уявлень про роль сім'ї у вихованні дітей, про її педагогічний потенціал, специфіку сімейного виховання, виховні функції батька та матері, про шляхи підвищення педагогічної культури батьків.

В процесі сімейного життя діти переймають від старших поколінь чимало знань про відносини до людини іншої статі, про шлюб, про сім'ю, засвоюють норми поведінки. У них рано починають розвиватися почуття товариства, дружби, честі, гідності. Це сприяє формуванню уявлення про любов як вище людське почуття, про шлюбно-сімейні відносини. Все це дуже цінно, але при нинішньому темпі життя природний механізм передачі таких знань вже недостатній. Зміст формування у студентів готовності до створення сім'ї охоплює знання, яких студенти набували під час вивчення навчальних дисциплін (педагогіки, психології, філософії, соціології, цивільного права, господарського права, культурології, правознавства), а також у процесі виховної діяльності Київського професійно-педагогічного коледжу ім. А.Макаренка, що базується на навчально-виховній програмі «Формування готовності студентів до створення сім'ї».

Програма охоплює навчально-виховний матеріал про теоретичні основи шлюбу й сім'ї, форми організації побуту, зміст сімейних функцій та сприяє засвоєнню студентами знань, умінь, соціальних і комунікативних навичок, необхідних у соціальному, професійному, сімейному, особистому житті. Вона орієнтована на формування у студентів традиційних сімейних цінностей: любові, взаєморозуміння, чесності, порядності, поваги, відповідальності, толерантності, відновлення творчого й фізичного потенціалу людини (збереження психічного й фізичного здоров'я), народження й виховання дітей, задоволення особистих потреб, досягнення

певного статусу, соціального та професійного самовизначення, соціальної успішності.

Метою програми «Формування готовності студентів до створення сім'ї»

є забезпечення усвідомлення студентами сутності сім'ї, її основних функцій

та ролі в житті людини; формування якостей, необхідних для реалізації

конструктивних взаємин між юнаками й дівчатами як у передшлюбний

період, так і в умовах повноцінної сім'ї, а також переконання, що сім'я є

найбільш природною сферою життєдіяльності будь-якої людини, запорукою

її успіхів та продовження роду. Завдання програми полягають у засвоєнні

студентами системних знань про сутність та передумови створення сім'ї,

основ законодавства про шлюб та сім'ю, сімейну угоду, правил взаємодії між

статтями на засадах партнерства, взаємодопомоги, взаємодтримки;

формуванні відповідального ставлення до батьківства, почуття обов'язку

перед суспільством, родиною за виховання дітей; розвитку у студентів

здатності бачити зв'язок благополуччя в сім'ї з успішною професійною,

соціальною, особистою самореалізацією; подоланні споживацьких тенденцій

щодо сім'ї й супутника життя; усвідомленні особистої ролі в створюваній

сім'ї, ролі батька й матері у житті дитини; встановленні близьких стосунків

дітей з батьками; подоланні скептичного ставлення окремих студентів до

обговорення питань сім'ї і спонуканні до їх вивчення; формуванні у

студентів правильних уявлень про роль чоловіка й жінки в сім'ї, їх

позитивної мотивації щодо створення власної сім'ї; підвищенні загальної

культури особистості студента, зокрема сімейної.

Програма побудована на основі особистісно-орієнтованого підходу:

навчальний процес спрямований на актуалізацію особистісного потенціалу

студентів і створення умов для їх самореалізації, самовизначення,

самопроекування, саморозвитку з метою успішної превентивної соціальної,

професійної, особистої, сімейної адаптації. У ній враховані принципи

інтеграції навчання, виховання й саморозвитку особистості. З цією метою

рекомендується використання цілого комплексу методів навчання, що дає

зможу широко й різнобічно вивчати зі студентами проблеми й особливості сімейних взаємин.

Це такі активні методи і засоби навчання: спостереження, бесіди, анкетування, тестування, лекційні методи, дискусії, рольові ігри, консультації, «круті столи», екскурсії, асоціативні методи, методи прецеденту, методи проєктів тощо.

Методи й засоби, що використовуються в процесі формування готовності молоді до сімейного життя, спрямовані на реалізацію ідей розвивального навчання, розвиток потреб, здібностей студентів, їхнього внутрішнього потенціалу.

Студенти вивчають основи сімейних відносин, способи вирішення конфліктів, можливості попередження розлучень, особливості виховання дітей, культуру інтимних відносин, проблеми сімейного побуту. Програвання різних ситуацій допомагає їм усвідомлювати причини й наслідки своїх і чужих учинків, розвивати увагу, терпіння, вміння слухати себе й інших, брати на себе відповідальність, спостережливість, поступливість.

Формою контролю якості знань та умінь студентів у процесі засвоєння програми є вихідна й підсумкова психолого-педагогічна діагностика, що становить комплекс методик, спрямованих на виявлення рівня сформованості сімейно-ціннісних орієнтацій студентів, мотивів створення сім'ї. Аналіз і порівняння отриманих даних дає змогу простежити динаміку й ефективність навчально-пізнавального процесу, виявити ступінь мотивації студентів щодо вивчення питань підготовки до сімейного життя. Проміжний контроль у вигляді анкет-опитувань показує ступінь зацікавленості й рівень активності студентів, а також їхніх батьків у процесі навчання.

Очікуваним результатом вивчення програми формування готовності студентів до створення сім'ї є сформованість системи знань, норм і цінностей у цій сфері; усвідомлення відповідальності за створену сім'ю й особистої ролі в ній; розвиток соціальних і комунікативних якостей, емпатії, рефлексії щодо вибору супутника життя; сформованість позитивної спрямованості на

сімейне життя, об'єктивного ставлення до нього; розвиток більшого взаєморозуміння зі своїми батьками. Після опрацювання курсу з підготовки до сімейного життя студенти повинні *знати*: закономірності, норми, цінності, способи діяльності сімейного інституту, значення дошлюбних відносин у період залицяння, основи благополуччя щасливої сім'ї;

вміти: орієнтуватися в різних типах, видах, етапах сім'ї, відрізняти почуття любові від багатьох схожих почуттів, рефлексувати з причини конфліктних ситуацій, самостійно займатися власним розвитком, усвідомлювати особисту відповідальність за створювану сім'ю, взаємодіяти з

батьками в питаннях сімейних взаємин, об'єктивно ставитися до себе й близьких, переборювати споживацьке ставлення до сімейного життя;

набути: соціальних і комунікативних навичок, ефективних в сімейному, соціальному й професійному житті, умінь самостійно вирішувати проблемні ситуації або запобігати їм, навичок аутогенного тренування, що сприяє духовному зростанню й розвитку самосвідомості, самостійному виробленню певних рис характеру;

розвинути: механізми емпатії, рефлексії, креативності, співробітництва, партнерства, прагнення підвищувати культуру міжособистісного й сімейного спілкування, бажання співпрацювати з батьками, прагнути до взаєморозуміння з ними.

Отже, формування у студентів готовності до створення сім'ї, забезпечення набуття ними певних знань, розвиток почуттів і типів поведінки не є простим засвоєнням відповідних принципів і норм. Цей процес потребує докладання кожною особистістю неабияких зусиль для вироблення необхідних поглядів, переконань, видів діяльності, які є виявленям ставлення особистості до оточення, до самої себе та своїх вчинків, умінь давати їм пояснення і оцінку. Тому цілеспрямоване педагогічне керівництво цим процесом має ґрунтуватися на добір адекватного методичного та змістового забезпечення.

Важливе місце у вихованні молоді має належати спеціальній цілеспрямованій роботі з проблем підготовки їх до шлюбу. Така підготовка можлива в коледжі при вивченні дисципліни «Сімейно-побутова культура та домашня економіка» при вивченні теми «Сім'я», де розглядаються різні види шлюбів, а саме: цивільний, юридичний, офіційний, церковний, візитний, батьківський партнерський, що змушує студентів замислитись про побудову шлюбних відносин у подальшому житті.

Молодь повинна знати, що насправді великі складнощі і проблеми починаються якраз того дня, коли чоловік і жінка починають жити під одним дахом, поділяючи взаємодіючи один з одним, ділячи загальний стіл і загальне ліжко. Окрім об'єктивних проблем, перед подружжям постає ще один перешкода: кризові періоди. Студенти під час занять розглядають шляхи подолання кризи в сімейних стосунках, повинні зрозуміти, що найголовніше не поспішати розривати шлюб, не слід ухвалювати важливих рішень (наприклад, щодо розлучення) в період кризи, не сидіти склавши руки і пасивно страждати, а вирішувати проблему, але тільки починати потрібно з самого себе. Студенти починають розуміти, що сім'я – це не тільки чоловік і дружина, це ще і відповідальність перед дітьми.

Студентам, необхідно усвідомлювати те, що при організації сім'ї молоді люди вступають в життєву сферу, насичену суперечностями, труднощами і проблемами. Важливо заздалегідь знати про труднощі шлюбного життя, щоб не злякатися і не запанікувати «У мене нічого не виходить! Я завжди нещасний (а)!» Я вважаю, що молоді люди повинні знати про проблеми шлюбу ще і для того, щоб постаратися вчасно уберегтись від них або, все ж таки, зіткнувшись з ними, зуміти полегшити болючу тяжкість для себе і своїх близьких.

Важливо переконати студентську молодь, що припинення стосунків не принесе реальне полегшення і не допоможе вирішити всі складнощі і непорозуміння, так як людина має свої особисті недоліки і в нових відносинах вони виявляються з більшою силою. Люди розходяться з

глибокою психологічною травмою в душі, яка не згладжується інколи все життя, не дивлячись на те, що створюють вони нові сім'ї чи ні.

А для того, щоб довести студентам про важливість створення в сім'ї взаєморозуміння і взаємоповагу між подружжям, в Київському професійно-педагогічному коледжі ім. А. Макаренка на заняттях обговорюються основні правила подружньої етики. Про деякі подружні стосунки студенти чують вперше або в їхніх сім'ях цих правил не дотримувалися в повній мірі. Щоб залучити студентів до обговорення «правил» проводити роботу в групах, де проходить жвава дискусія з наведенням позитивних і негативних фактів з життєвого досвіду, і студенти для себе вже складають свої правила подружнього етики.

Не менш важливе питання з курсу «Сімейно-побутова культура і домашня економіка» - це тема «Виховання дітей». З цікавістю студенти знайомляться з типовими помилками сімейного виховання дітей, а саме: зайва допомога, контроль і опіка над дитиною впродовж всього життя; батьки часто сперечаються про те, як потрібно любити і виховувати дитину, не розуміючи, що мати любить дитину саме материнською любов'ю, а батько – батьківською любов'ю, що любити свою дитину – це означає всіма силами прагнути захистити її від переживань і страждань, батьки не підтримують зі своєю дитиною постійний психологічний контакт; часто батьки не визнають права дитини на вільне самовираження своїх відчуттів і думок, своїх роздумів, інтересів; у спілкуванні батьки не контролюють свої емоції.

Ефективним результатом на закріплення теми є зустріч з психологом районної служби дитини, сім'ї та молоді, яка проводить психологічний тренінг на тему «Яким ти будеш батьком» розповідь про те, що сприяє виникненню неблагополучних сімей та як цього уникнути.

Оскільки в Київському професійно-педагогічному коледжі ім. А. Макаренка більше 50% дітей з неповних сімей, важливою темою є обговорення участі батька в сімейному вихованні. Ця проблема постає не тільки в неповних сім'ях, але і в тих, в яких разом живуть двоє подружжя.

Насправді, там, де є активна участь батька у вихованні, діти відчують підтримку і захист, зростають щасливими, сильними і упевненими в собі людьми, як донька так і син.

Питання, які порушуються під час вивчення курсу «Сімейно-побутова культура і домашня економіка» допомагають усвідомити та замислитися над важливими питаннями сімейних, а саме: що створення сім'ї вимагає багато знань, серйозного відношення до створення сімейних стосунків і покладає на них велику відповідальність за кожного члена сім'ї.

Не викликає сумнівів той факт, що ефективність підготовки студентської молоді до сімейного життя залежить від злагодженої взаємодії різних соціальних інститутів – сім'ї, навчального закладу, засобів масової інформації тощо. Одним із таких соціальних інститутів, що має значний потенціал для формування у молодого покоління морально-психологічної та соціальної готовності до сімейного життя, виступають громадські молодіжні організації.

Сучасна громадська молодіжна організація головним завданням у цьому аспекті ставить сприяння усвідомленню молоддю особливостей шлюбно-сімейних взаємостосунків, розвитку відповідних почуттів, формуванню уявлень, поглядів, переконань, якостей і звичок, пов'язаних з готовністю до сімейного життя. Але вкрай важливим чинником, що впливатиме на підготовленість молодої людини до подружнього життя, постає процес самовиховання.

Для роботи над собою необхідні реальні дії і вчинки, у процесі здійснення яких і відбувається самовиховання особистості. Розвиток відповідального ставлення до майбутньої сім'ї та дітей неможливий без виховання поваги до себе та інших людей, формування у кожної молодої людини потреби бути самостійним, прагнення турбуватися про близьких, бажання допомагати іншим.

Підготовка підрастаючого покоління до сімейного життя повинна здійснюватися повсякденно і систематично, цілісно і гармонійно на всіх

вікових етапах розвитку особистості. Не можна “частинками”, готувати окремо до виробничої, трудової, педагогічної чи будь-якої іншої діяльності. Але кожна окрема сфера людського життя має свою специфіку, усвідомлення якої допоможе не тільки інтенсифікувати зусилля педагогічної громадськості у зазначеному напрямі, але й значно поліпшити їхню результативність.

2.2. Підготовка студентів до сімейного життя у системі виховної роботи Київського професійно-педагогічного фахового коледжу імені Антона Макаренка

Процеси соціальної деформації і корозії, що виникли в останнє десятиріччя, непомітно підточували ідеали сім'ї, підсилюючи негативні тенденції в її розвитку.

Нестабільність подружніх стосунків, зростання кількості розлучень, зміна сімейних цінностей і стандартів статево-рольової поведінки, низький рівень сексуальної, репродуктивної та контрацептивної культури подружніх партнерів – ці та інші соціальні чинники свідчать про кризовий стан сім'ї в нинішній час. Так, в Україні на 2,7 млн. укладених в рік шлюбів припадає 930 тис. розлучень, що становить більше 34%.

Дослідники стверджують, що про сумісність не може бути мови, якщо партнер: не може брати на себе відповідальність, в тому числі й фінансову; емоційно неврівноважений, у зв'язку з перенесеною в дитинстві травмою; емоційно холодний (не вмє любити та відповідати на любов); постійно знаходиться в стані депресії або поганому настрої; жорстокий, легко розлючується (може застосувати силу); має сексуальні розлади, схильний до подружньої невірності; має пристрасть до алкоголю, наркоманії, сексу, азартним іграм; ще не прийшов до тями після попереднього роману.

Крім того, половина сімей, що залишилися, є проблемними [31, с. 153].

Аналіз наукових праць з цієї проблематики педагогів і психологів [41; 42; 43; 48] свідчить про існування об'єктивних причин, що сприяють виникненню конфліктних ситуацій у сім'ї.

Тож готувати молодь до подружнього життя в конкретній сім'ї не просто. Потрібні додаткові зусилля в цьому напрямку. Стабільна благополучна сім'я може функціонувати лише тоді, коли молоді люди цілеспрямовано готуються до спільного сімейного життя. При цьому молодь має усвідомлювати, що безконфліктних сімей небуває.

У шлюбі сходяться різні люди, з різним баченням світу, зі своїми психологічними і біоритмічними характеристиками, різним вихованням, неоднаковими установками на шлюб. Це призводить до непорозумінь, хвилювань, дратівливості, конфліктності.

До цього можна додати, що кожній людині властиві короточасні перепади настрою, депресії і стресові стани, коли «весь світ немилий». Тому важливо сформувати психологічну готовність молодих людей до адекватного сприйняття і розважливого вирішення конфліктів у сім'ї.

Психологічна готовність подружжя до вирішення конфліктних ситуацій в інтимному житті і цілісній системі подружніх стосунків складається з певних компонентів:

1) засвоєння і прийняття системи знань і уявлень про призначення шлюбу та його роль у житті суспільства і кожної особистості, усвідомлення і прийняття подружжям гендерних відмінностей один одного – когнітивний компонент готовності;

2) вироблення відповідних мотивів та установок, усвідомлення цінностей і стимулів поведінки та діяльності – мотиваційний компонент готовності;

3) усвідомлення і прийняття себе як унікальної, неповторної і самоцінної людини, внесення відповідних мотиваційних установок і життєвих позицій у структуру самооцінки і Я - концепції, зняття страхів, симптомів тривожності – рефлексивний компонент готовності;

4) оволодіння системою практичних дій і вмінь, пов'язаних з подружніми ролями в шлюбі, зокрема, в інтимному житті з урахуванням

усвідомлених і прийнятих гендерних відмінностей – операційний компонент готовності;

5) вироблення і закріплення орієнтації на духовні цінності сімейного життя загалом та інтимних подружніх стосунків зокрема: любові, доброти, відданості, вибачення тощо, готовність прийняти їх і дотримуватись у своєму житті – духовний компонент готовності.

Таким чином, психологічна готовність партнерів до позитивного та конструктивного вирішення конфліктів в інтимному житті і цілісній системі подружніх стосунків виражається у становленні та зміцненні в особистості подружніх партнерів відповідних когнітивних, мотиваційних, рефлексивних, операційних і духовних характеристик їх внутрішнього світу і поведінки.

Для досягнення здорового психологічного клімату в сім'ї юнаки, і дівчата мають зрозуміти, в чому полягає подібність і неподібність окремих рис, якостей, звичку між статевому спілкуванні в дощодбий період, якомога рідше демонструвати те, що не сприймає партнер і навпаки, частіше проявляти те, що задовольняє його, стимулює в ньому прояв кращих властивостей розуму і характеру.

Щоби навчитись уникати конфліктів, молодим людям необхідно оволодіти деякими спеціальними комунікативними позиціями, навичками і вміннями, ознайомитися з правилами подружньої етики, основними вимогами до подружнього спілкування.

Після цього пропонується переходити до вивчення сімейних проблем і конфліктів.

У цих темах розкрито певні питання, які дають змогу молоді підготуватися до уникнення та вирішення конфліктів у молодій сім'ї. Зупинимось на окремих з них.

Багато молодих людей правильно реагувати на конфліктогени не вміють. Цьому треба вчитися. І починали ми таке навчання з аналізу форм неадекватного реагування людей на конфлікти, яке зумовлює їх ескалацію: агресивна реакція, прибудова знизу, уникання, холодна напруженість тощо.

НУБІП УКРАЇНИ

Обговорюючи зі студентами проблему конфлікту, акцентується їх увага на основні його типи, умови існування та прояву (табл. 2.4).

Основні типи, умови існування та прояву конфлікту

Таблиця 2.4

Тип конфлікту	Умови існування та прояви конфлікту
Дійсний	Існує об'єктивно і сприймається адекватно
Умовний	Причина несерйозна, конфлікт легко може бути подоланий, хоч подружжя часто це не усвідомлює
Змішаний	За «явним» конфліктом приховується щось інше
Неправильно приписаний	Коли один з партнерів конфліктує через те, що той не так виконав його прохання
Латентний	Суперечність існує, але не усвідомлюється партнером
Хибний	Існує через помилкове сприйняття партнера, без будь-яких об'єктивних причин

Для ознайомлення молоді з проблемою подружнього конфлікту ми визначили такі його особливості:

- посилення негативізму, вибух негативних емоцій, стресові стани;
- властивість розростатися незалежно від причин;
- унікальність, неповторність;
- нещадність оцінок, звинувачувальний характер висновків, прагнення

принизити партнера тощо;

- залишкові явища: спотворення психіки конфлітуючих, злість, гнів, спустошеність, байдужість, нервово – психічна напруженість, стресові стани, обмеження контролю свідомості за поведінкою, схильність до алкоголю, відчуження, неприязнь, соціально - економічні, медико – психологічні та педагогічні наслідки.

Продуктивність у вирішенні конфліктних ситуацій передбачає насамперед виражену установку на врахування позиції опонента, його інтересів, мотивів, можливостей тощо.

Позиція партнерства і співробітництва в умовах конфлікту – принциповий і найважливіший момент у спектрі діалогічних умінь у спілкуванні.

Односторонність і категоричність, непоступливість, невміння вислухати є поганими помічниками в конфліктних ситуаціях.

Результати відповідей на питання: «Як часто Ви у конфліктних ситуаціях поступаєте представникам протилежної статі?» студентами Київського професійно - педагогічного коледжу ім. А. Макаренка вміщені в табл. 2,5.

Таблиця 2,5

Відповіді на питання «Як часто Ви у конфліктних ситуаціях поступаєте представникам протилежної статі» (%)

Варіанти відповідей	Юнаки	Дівчата
Дуже часто	4,1	6,8
Часто	17,4	23,1
Рідко	39,8	31,9
Дуже рідко	32,5	30,8
Важко сказати	6,2	7,4

Матеріали опитування свідчать, що переважна більшість юнаків (72,3 %) і дівчат (62,7%) характеризують себе як непоступливих у конфліктних ситуаціях, а саме непоступливість є серйозним конфліктогеном.

Для своєчасної профілактики конфліктів молоді необхідно навчитися діагностувати їх, розпізнавати симптоми за зовнішніми ознаками.

До ранніх симптомів напруженості, що зумовлює конфлікти, можна віднести: зітхання, коли партнер раптом, явно не до ситуації, глибоко, засмучено зітхає; нерішуче мовчання; напружені рухи м'язів обличчя; пропуски в увазі; розмова скороченими фразами; пудлінг (малювання різних фігурок, картинок під час розмови); зростання «дистанції інтимного спілкування» з партнером.

Крім цих явних ознак назрівання конфлікту, варто звертати увагу й на деякі дрібні невербальні свідчення – положення тіла при розмові з партнером.

Тривожним є постійне відхилення від партнера, потирання руками будь яких частин тіла під час розмови; постукування, розмахування ногою чи рукою тощо.

Спостереження за невербальними ознаками дасть змогу побачити загрозу і завчасно вжити необхідні заходи.

У змісті запропонованого курсу передбачено матеріал про різні способи розслаблення, особливо за допомогою катарсис – методик.

Вони, даючи людині можливість регулювати рівень власної напруженості, сприяють підвищенню почуття самоконтролю, що життєво важливо у стресових ситуаціях.

Існують й інші прийоми управління своїми емоціями і запобігання стресовим ситуаціям: витіснення тривожних думок, фокусування уваги на чомусь, реальна оцінка своїх достоїнств і недоліків, релаксація, виключення себе з ситуації, нагнітання, уміння прислухатись до своїх думок і правильно їх оцінити, аутотренінг тощо.

Для глибшого розуміння молоддю сутності подружнього конфлікту ми пропонуємо певні подружні діалоги, ролеві ігри, складні ситуації, вирішення та програвання яких ставить молодих людей у ситуацію вибору правильної лінії поведінки.

Пропонуємо також просту методику аналізу конфліктної ситуації, сутністю якої є послідовний розгляд конфлікту шляхом відповіді на 10 запитань:

1. Як реально я поведився ?
2. Як я хотів би поводитися в подібній ситуації ?
3. Як я повинен був би поводитися в цій ситуації ?
4. Як реально поведився він ?
5. Як він повинен був поводитися в подібній ситуації ?
6. Як він хотів би поводитись у подібній ситуації ?
7. Яким він бачив мене в цій ситуації ?
8. Яким він хотів би бачити мене в подібній ситуації ?

9. Яким я хотів би бачити його в подібній ситуації ?

10. Які причини, цілі і обставини того, що відбувається ?

11. З метою запобігання конфліктності в майбутньому подружньому житті, для зацікавлення цією проблематикою студентам пропонується комплекс тестових випробувань і психологічних практикумів.

Особлива увага в змісті курсу «Психологія сімейного життя» приділяється профілактиці конфліктів у подружжі.

Орієнтуючи студентів на унеможливлення та вирішення конфліктних ситуацій, пропонується наступне питання: «До кого Ви насамперед звернулися б за допомогою в подоланні подружньої конфліктної ситуації?».

Відповіді на це питання студентів Київського професійно-педагогічного коледжу ім. А. Макаренка відображені у табл.2.6.

Таблиця 2.6

Відповіді на питання «До кого Ви насамперед звернулися б за допомогою в подоланні подружньої конфліктної ситуації?» (%)

Варіанти відповідей	Юнаки	Дівчата
До батьків	18,4	14,2
До друзів	25,6	30,1
До знайомих	15,2	13,1
До спеціаліста-психолога	9,2	14,2
Конфлікти слід вирішувати подружжю	20,0	14,9
Інші відповіді	11,6	13,5

Як видно з результатів опитування, незначна частина респондентів (20 %) орієнтована на самостійне вирішення конфліктних ситуацій. Це свідчить, що студенти не знають природи конфліктів і психологічних особливостей їх вирішення, а тому сподіваються покластись на думку батьків, друзів, знайомих.

Цей факт ще глибше переконує в обґрунтованості введення адекватного матеріалу в зміст підготовки до сімейного життя.

У результаті аналізу праць з проблем сім'ї [41; 42; 51; 53] ми вибрали і рекомендували для молодого подружжя певні способи виходу з конфлікту, зниження напруженості в міжособистісних стосунках партнерів.

а) пом'якшення чи заперечення можливої провини партнера: визнання певної обґрунтованості його дій («Тебе можна зрозуміти – ти хотів зробити як найкраще», «У такій ситуації будь – хтє може допустити помилку»); пока зрозуміння його стану («Я бачу, як тобі все це неприємно», «Можу собі уявити, що в тебе на серці»); виправдання його дії обставинами («Якби не ця причина, то ти, звичайно, зробивби не так», «В таких умовах дійсно важко швидко зорієнтуватися»); вираження впевненості, що у партнера небуло поганих намірів («Зрозуміло, ти все це зробив не зі злості», «Мені б хотілося, щоб ти не почував себе винним»). Інколи кількох слів достатньо, щоби партнер змінив свою поведінку і відновилися нормальні стосунки;

б) виявлення об'єктивного приводу для конфліктної поведінки партнера. Якщо його немає, то дуже можливо, що причина такої поведінки партнера зовнішня, наприклад: втома, погана погода, службові проблеми тощо;

в) конструктивна критика конфліктної поведінки партнера.

З цією метою тактовно висловлюють думку, що дії партнера не обґрунтовані або не достатньо обґрунтовані (можна, наприклад, зауважити: «Причина не настільки серйозна, щоб реагувати так, як ти, і так поводитися», «Ти знаєш, треба підготуватися до завтрашнього дня, залишилося мало часу. Давай поговоримо пізніше?»);

г) внесення конструктивних пропозицій стосовно: дій партнера («Тобі треба заспокоїтися», «Візьми себе в руки», «Будь стриманішим», «Запропонуй щось конкретніше»); норм взаємин із партнером («Нам треба не сваритись, а домовлятись, як долати труднощі»);

д) зниження значущості нанесеної партнером шкоди: висловити думку, що все зводиться до непорозуміння («Бачиш, ми ще незавжди можемо зрозуміти один одного – навчитися треба»); показати, що все легко виправити («Добре, досить про це, надалі давай будемо прислухатись один до одного»); можна пожартувати («Як ми вдало посварились жодної

тарілки не розбили») чи зауважити («У нас є більш важливі справи, давай займемося ними»);

е) висловлення жалю що до: обставин («Ти дуже зайнятий і часто не помічаєш, що...»), поведінки партнера («Твоя поведінка незавжди гідна тебе»),

необхідності вести подібну розмову («Якби ти знав, як мені неприємні наші сварки!»);

є) надання партнерові можливості розрядитися: вдатися до гумору – для цього добрими є слова: «Я думаю, що нам все – таки не вдасться

посваритися»; дати виговоритися – партнер «за інерцією» може бути агресивним, тож тут потрібні витримка, терпіння і вміння слухати.

Виговорившись, партнер зупиниться сам. Після нього, як правило, напруженість спадає. Потім треба дати час заспокоїтись, проявляючи

мовчазне співчуття і спокій. Мистецтво вирішувати сімейні проблеми полягає в тому, що чоловік і дружина, відступаючи від своїх усталених

поглядів і думок, йдуть назустріч один одному.

Щоб зуміти врятувати в майбутньому подружжі кохання, сім'ю, молодь має опанувати узагальненими азами культури конструктивної суперечки і

сварки, психологічною «технікою безпеки» в конфліктних ситуаціях, своєрідним індексом суперечки.

Нами розроблено «Правила конструктивного ведення суперечки». З метою формування психологічно безпечного спілкування в майбутніх сім'ях пропонується психологічний тренінг:

а) прослідкуйте за собою: Чи легко Вам повторити останню фразу співбесідника? Чи можете Ви замовкнути на ув'язні слова, щоб переключитися на

його вислуховування? Чи легко залам'ятовуєте ім'я нового знайомого, чи часто називаєте його ім'я в бесіді?

б) чи легко Вам коротко викласти думку співбесідника? Вправляйтеся так: коли у бесіді Ви берете ініціативу в свої руки, протягом півхвилини

узагальніть думку співбесідника і потім протягом 2–3 хвилин розвивайте свої думки.

Людам більше подобається, коли намагаються їх зрозуміти, а не нав'язують їм чужу думку.

в) чи вмієте Ви культурно сперечатися: необразливо, не переходячи на особистості, на емоційний тиск? Чи вмієте аргументувати свою точку зору?

Чи пропонуєте її, чи все ж схильні нав'язувати? Чи цікавитеся причинами, які заважають партнеру стати на Вашу точку зору?

г) що Ви більше помічаєте в людях: хороше чи негативне? А в собі? Спробуйте колекціонувати приємне, добре і в собі, і в людях;

д) вправляйтеся так: Привітайтеся або задайте певне питання, щоб людині було приємно Вам відповісти. Якщо з Вами поведуться грубо, спробуйте заразити своєю ввічливістю (перше правило практичної психології і психотерапії: чим голосніше свариться співбесідник, тим тихше треба йому відповідати).

З метою глибшого розуміння молодими людьми значення комунікації для подружнього життя ми розробили і пропонуємо їм ряд анкет (Додаток А, Б). За аналогією фізичних законів про силу дії того чи іншого поля можна сказати, що сила дії психологічно негативного конфліктного поля обернено пропорційна квадрату «віддалі» між людьми: чим ближчі дві людини одна до одної, тим імовірніший конфлікт між ними.

Пряма відмова може спричинити сильне роздратування і вплинути на стесунки та психологічний мікроклімат сім'ї.

Тут можуть бути такі рекомендації:

- відмовляти потроху, частинами, розчаровувати поступово;
- відмовляти з одного пункту (наперший погляд незначного), тим самим відмовляючи загалом;
- відкладати відмову на якийсь термін, переносити розмову;
- попросити замінити прохання чимось іншим;
- пояснити дуже детально, чому прохання не може бути виконане, зняти бесідою психологічне напруження;

— Стежити за тоном, керувати своїм голосом, недопускати, щоб він був різким, роздратованим.

3 метою попередження подружніх конфліктів молоді варто

запропонувати таку інформацію:

1) у сварках ніхто ніколи нічого не може довести.

Причина: негативний емоційний вплив обох блокує здатність приймати, погоджуватись, враховувати, розуміти, тобто блокує роботу думки.

Тож нема чого намагатися довести щось людині, котра перебуває у стані негативного емоційного збудження;

2) якщо людина засвоїла вище сказане, то їй легше виробити в собі відмову від сварки, тобто свідомо сформувати в собі установку на стійку відмову.

Якщо людина зуміє реалізувати цю відмову, не дасть втягнути себе у сварку, в неї виникне відчуття самовладання;

3) негативне емоційне збудження однієї людини ніколи не зможе зменшити таке ж збудження іншої, вони тільки об'єднано підкріплюють один одного.

Щоб пригасити негативне емоційне збудження, необхідно припинити його підкріплення;

4) затримка реакції, «факт непомічання» явного випадку партнера вносить елемент розгубленості в його дії і знижує його активність.

Оптимальний час затримки – 10–15 секунд;

5) переведення реакції. Можна, начебто не зрозумівши випадку, перевести розмову на іншу тему;

6) раціоналізація ситуації, наприклад: переведення серйозного на жарт.

Адже відомо, що все те, що стало кумедним, втрачає силу впливу і перестає бути небезпечним.

Важливим для погашення конфлікту є мистецтво примирення.

Нажаль, багато хто вважає, що жест примирення означає визнання власної провини і залежності. Коли обидва партнери – учасники конфлікту

чекають від свого опонента у відповідь на пропозицію миру саме такого визнання, то конфлікт неминуче затягується, перетворюється на хронічний.

Навіть у тих випадках, коли провина однієї зі сторін очевидна, миритися непросто. Той, хто винен, уникає визнання своєї провини тому, що йому соромно виявити перед партнером можливість поганого ставлення до нього.

Отже, в сучасних складних і суперечливих умовах суспільного буття важливо завчасно готувати юнаків і дівчат – майбутніх членів подружжя до правильного сприйняття та успішного вирішення конфліктів у сім'ї, які об'єктивно й суб'єктивно неминучі.

Для цього можуть бути придатними всі можливі шляхи, основними з яких є масове інформування майбутніх сімейних пар про сутність і причини подружніх конфліктів та способи їх вирішення, надання консультацій відповідними фахівцями (психологами, соціальними педагогами, лікарями й ін.) майбутнім подружжям на стадії дошлюбних стосунків.

У цьому контексті корисними будуть видання популярної літератури з цих питань, створення спеціалізованих психологічних і соціальних служб, консультативних пунктів тощо.

Соціально – психологічна допомога у підготовці молоді до вирішення сімейних конфліктів неможлива без фахівців.

Висновки до другого розділу

У другому розділі даної роботи ми виявили, що в цілому підготовка студентів до сімейного життя здійснюється через реалізацію комплексу навчальних планів та виховних заходів.

У психолого-педагогічній літературі рекомендуються такі форми підготовки молоді до сімейного життя:

- конференції, семінари, лекції, бесіди;
- тематичні диспути, тренінги та тестування;

НУБІП України

- вечори питань та відповідей з питань сім'ї та шлюбу;
- індивідуальні, парні та міні групові психологічні, фізіологічні, юридичні та медичні консультації;

НУБІП України

- регулярні тематичні обзори та виставки літератури в бібліотеці ВНЗ;
- тематичні рольові ігри, конкурси,
- вечори знайомств та відпочинку;

НУБІП України

- календарні, релігійні свята;
- культурно-масові, розважальні, конкурсні заходи та інші.

Склалися такі форми і методи роботи, орієнтовані на формування готовності до сімейного життя.

НУБІП України

1. Батьківсько-учнівська конференція.
2. Педагогічна вітальня з проблем сім'ї (для дітей і дорослих).
3. Відвідування дитячих будинків з благодійними заходами.
4. Емпатійний тренінг.
5. Демонстрація художніх фільмів.
6. Аутосімейне інтерв'ю.
7. Ведення рефлексивного сімейного щоденника.

НУБІП України

Отже, можна стверджувати, що готовність молоді до шлюбу – це сукупність великої кількості компонентів, формування та розвиток яких, дасть змогу на успішне виконання функцій сімейно-шлюбних відносин. Слід виділити декілька ключових компонентів: фізіологічна та фізична зрілість, сексуальна, педагогічна та соціальна, а також інструментальна, господарська та психологічна готовність.

НУБІП України

Зміст формування у студентів готовності до створення сім'ї охоплює знання, яких студенти набували під час вивчення навчальних дисциплін

(педагогіки, психології, філософії, соціології, цивільного права, господарського права, культурології, правознавства), а також у процесі виховної діяльності, що базується на навчально-виховній програмі «Формування готовності студентів до створення сім'ї».

Програма охоплює навчально-виховний матеріал про теоретичні основи шлюбу й сім'ї, форми організації побуту, зміст сімейних функцій та сприяє засвоєнню студентами знань, умінь, соціальних і комунікативних навичок, необхідних у соціальному, професійному, сімейному, особистому житті.

Вона орієнтована на формування у студентів традиційних сімейних цінностей: любові, взаєморозуміння, чесності, порядності, поваги, відповідальності, толерантності, відновлення творчого й фізичного потенціалу людини (збереження психічного й фізичного здоров'я), народження й виховання дітей, задоволення особистих потреб, досягнення певного статусу, соціального та професійного самовизначення, соціальної успішності.

Щоби навчитись уникати конфліктів, молодим людям необхідно оволодіти деякими спеціальними комунікативними позиціями, навичками і вміннями, ознайомитися з правилами подружньої етики, основними вимогами до подружнього спілкування.

РОЗДІЛ 3. ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНА ПЕРЕВІРКА ПРОЦЕСУ ПІДГОТОВКИ СТУДЕНТІВ ДО СІМЕЙНОГО ЖИТТЯ В УМОВАХ УМОВАХ КИЇВСЬКОГО ПРОФЕСІЙНО-ПЕДАГОГІЧНОГО ФАХОВОГО КОЛЕДЖУ ІМЕНІ АНТОНА МАКАРЕНКА

3.1. Експериментальне дослідження процесу підготовки студентів до сімейного життя в умовах Київського професійно-педагогічного фахового коледжу імені Антона Макаренка

Вивчення сучасної молоді сім'ї, особливо мотивів вступу в шлюб молодих людей, зумовлене досить сильними змінами всього українського суспільства. У науковій літературі активно обговорюються трансформації сімейно-шлюбних стосунків, зміна ціннісних орієнтацій молодих людей (змінюється місце сім'ї серед найважливіших цінностей) та ін. Офіційно існує два погляди на ці зміни. Перший, його можна назвати "песимістичний", вказує на те, що відбувається падіння сім'ї як головної людської цінності, моральні підвалини розбещені, і все, що відбувається зараз, веде до загибелі сім'ї в її звичному розумінні. Другий, "оптимістичний", говорить про те, що відбувається модернізація сім'ї, її ролі в житті людини, її структури, її функції. Сім'я нікуди не зникає, а лише зазнає серйозних змін, що відповідають потребам і цінностям сучасної людини.

Зважаючи на аналіз наукових джерел, компонентами готовності студентів до створення сім'ї визначили *когнітивний, емоційно-оцінний і поведінковий*. Кожен з них характеризувався певними критеріями, які, у свою чергу, містили відповідні показники сформованості досліджуваної якості.

Критеріями сформованості у студентів готовності до створення сім'ї відповідно названих компонентів визначили:

Когнітивний компонент: знання про сім'ю, способи і засади її створення, уявлення про правила її ефективного функціонування.

Емоційно-оцінний компонент: емоційно-позитивне ставлення до сім'ї, мотивація на її створення, поцінування норм і правил її ефективної життєдіяльності.

Поведінковий компонент: уміння застосовувати наявні знання, ставлення та дотримування норм і правил особистісної взаємодії на засадах взаємоповаги, взаєморозуміння, взаємопідтримки як реальних основ функціонування сім'ї.

До показників критеріїв когнітивного компоненту належать: знання сутності сім'ї, передумов і способів її створення та розвитку; знання правил конструктивної взаємодії між статями; уявлення про засоби досягнення ємисності партнерів; розуміння сутності поняття „готовність до створення сім'ї”.

Показниками критеріїв емоційно-оцінного компоненту є: ставлення до сім'ї і сімейної життєдіяльності як до особистісної цінності; прагнення вступати у сімейні взаємовідносини і розвивати їх на паритетних засадах; адекватна самооцінка та оцінка свого партнера; мотивована орієнтація на різнофункціональні внутрішньосімейні стосунки.

Показниками критеріїв поведінкового компоненту є: реальні вчинки, що співвідносяться з показниками когнітивної та емоційно-оцінної сфери; поведінка з представниками протилежної статі, що ґрунтується на нормах моралі, діалогового спілкування.

Компоненти, критерії та їх показники перебувають у тісному взаємозв'язку та взаємозалежності.

За допомогою методики «Тест-картка оцінки готовності до сімейного життя» (автор Юнда І. Ф.) ми визначали готовність до шлюбу у молоді віком **18-21** років, які прийняли рішення вступити до шлюбу [62]. З 56 опитаних молодих людей, 57% психологічно цілком готові до сімейного життя; 43% показують середню готовність вступу до шлюбу, не готових зовсім до створення сім'ї серед опитаних не було.

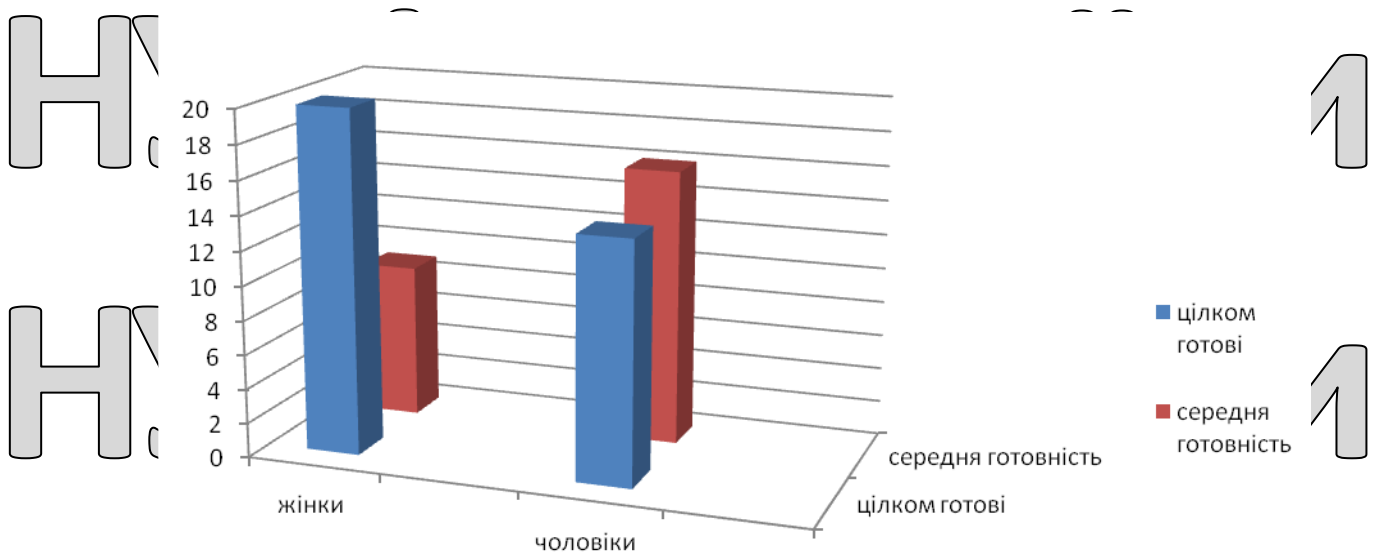

Рис.3.1. Психологічна готовність до шлюбу

Як бачимо з рис.3.1, результати опитування вказують на те, що жінки більш психологічно готові до шлюбу, ніж чоловіки.

Позитивні результати аж ніяк не є абсолютними для прогнозу сімейного благополуччя, але вони в істотній мірі відображають наявність основи для побудови міцної сім'ї.

Сучасна молодь створення сім'ї зазвичай пов'язує з матеріальним станом партнерів, що є іншим соціальним чинником готовності до подружнього життя. Прикладом може бути домінуюча орієнтація на працевлаштування із достатньою зарплатнею і перспективного професійного зростання, а потім укладання шлюбу та народження дитини. Важливим є уявлення про соціальне становище майбутнього чоловіка, про його можливість забезпечити родину. Така спрямованість молоді є позитивною оскільки демонструє готовність до самостійної побудови власного побуту та, як наслідок не залежність від батьківської родини. Це знижує потребу схвалення батьками свого вибору у зв'язку з тим, що батьки втрачають можливість маніпуляції та неконструктивної комунікації. У сучасній реальності більшість молоді не має матеріальної незалежності, не мають власного житла. Молодята звертаються за матеріальною допомогою до

батьків, частіше за все орендують квартири для проживання або живуть разом із батьками, таким чином залежачи від них.

Розуміння готовності до спільного життя в шлюбі, факторів, що її обумовлюють та соціально-психологічних характеристик раціональних шлюбно-сімейних взаємин актуалізує питання щодо корекції емоційного стану молодих людей стосовно сприйняття майбутнього сімейного життя. Існує досить багато напрямів діяльності, метою яких є покращення рівня готовності молодих людей до спільного подружнього життя.

Саме у юнацькому віці формується, важливий для кожної людини, рівень самосвідомості особистості. На цьому етапі людина стає здатною самостійно та з відповідальністю здійснювати життєві вибори. На цьому етапі розвиток особистості в фізичному та психологічному плані дасть змогу реалізувати вибір партнера для шлюбу та стосунки з ним в дошлюбний період і в майбутньому спільному житті.

Цей вік характеризується формуванням більш якісного, нового, вищого рівня самосвідомості особистості. Особистість вперше в житті має можливість відповідально і самостійно вирішувати життєві проблеми.

Психологічний та фізичний розвиток молодих людей на цьому етапі дає можливість на реалізацію правильного шлюбного вибору, на вибір майбутнього шлюбного партнера та які стосунки якої форми будуть з ним.

Тому саме у юнацькому віці важлива оптимізація готовності до подружнього життя.

З точки зору вчених, що досліджували дану проблему, у молодіжному віці кожна особистість має найбільше прагнення до визначення себе у всіх сферах життя. Підвищується інтерес до представників протилежної статі, виявляються гендерні особливості сексуальної активності. Тому, можна припустити, що саме цей період в житті молоді має ключове значення для підвищення рівня емоційного розуміння та соціально-психологічної готовності до створення сім'ї.

В кінцевому рахунку, зростання рівня готовності до спільного життя в шлюбі може відбуватися і без значного втручання в цей складний процес, та досить часто такі втручання бувають недосконалими або ж недостатніми.

Недостатність знань, умінь і навичок, що потрібні для створення гармонійної сім'ї, молоді інколи усвідомлює в той період, коли сім'я вже створена. Даний факт впливає на те, що шлюб опиняється під загрозою через вже присутні проблеми, які не були вирішені в дошлюбний період і які формують негативне усвідомлення свого становища.

В той самий час непрості умови, які припадають на етап дорослішання сучасної молоді (нестабільність інституту сім'ї, зміни в шлюбно-сімейних настановленнях, знецінення моральних цінностей, що вже не є міцною опорою для формування власної особистості), вимагають специфічних заходів, що допоможуть розвинути та посилити власне «Я» молодій особистості, сформувати більш життєздатну молоду людину, в якій є досить багато внутрішніх ресурсів, щоб створити благополучну родину з точки зору психології.

Аналіз стану молоді в дошлюбний період, а саме його емоційна складова, допоміг виділити окремі напрями психологічної роботи з молодими людьми, які вирішили створити сім'ю, метою яких є оптимізувати соціально-психологічну готовність молоді до спільного життя в шлюбі:

1) сформулювати психологічну компетентність в плані особливостей взаємовідносин молоді у сім'ї;

2) ознайомитися з особливостями психологічного клімату в сім'ї, його моральної сторони. Розглянути етапи розвитку подружньої сумісності, умови для гармонійних сімейних стосунків;

3) висвітлити основні питання функцій сім'ї та ефективного виконання сімейних обов'язків;

4) усвідомити важливість здорового способу життя, зрозуміти як шкідливі звички можуть сказатись на сімейних відносинах, зрозуміти, що

дане питання важливе не тільки для самого себе, а й для партнера та майбутніх дітей;

5) підвищити рівень відповідальності молодих людей в шлюбно-сімейних стосунках; розвивати особистісні властивості (емпатія, емоційний інтелект, рефлексивність, адаптивність тощо), які необхідні для гармонійного сімейного життя;

6) Навчитися регулюванню, контролю та корекції власних рис характеру та поведінки, оволодіти вмінням знімати стрес, розвивати комунікативні навички й уміння;

7) формувати спрямованість на партнера, намагатися розуміти його психологію, зовнішні прояви його внутрішніх станів;

8) розвивати уміння психологічної підтримки членів сім'ї,

9) усвідомлювати психологічні відмінності чоловіка і жінки та навчитися враховувати їх при спілкуванні з протилежною статтю.

Розроблені програми психологічної роботи для розвитку підготовленості молоді до шлюбу в соціально-психологічному плані повинні мати в собі просвітницьку функцію, психоконсультативні бесіди та психологічні вправи, спеціально розроблені для даної мети, рольові ігри, які розвивають комунікативні, емоційні та інші сфери, враховуючи особливості віку та індивідуальних якостей.

Таким чином, взаєморозуміння – досить тривалий і багатоаспектний процес, який краще починати ще до того, як молодь досягне віку, що встановлений офіційно, щоб отримати право на створення своєї власної сім'ї.

Чинниками вдалих взаємин в шлюбі є, в першу чергу, настановлення на дотримання здорового способу життя, що означає постійне підтримання свого здоров'я в гарному тонусі, відповідальне відношення до нових функцій і ролей, що притаманні сімейному життю молодої пари. Досить важливою, а

в деяких випадках і найголовнішою, є вміння швидко та правильно пристосовуватися до нової форми міжособових взаємовідносин, до подружнього життя, що дасть змогу створити успішний шлюб.

Психологічна готовність до шлюбу – багатоаспектна проблема, яка базується на психологічній сумісності партнерів та включає в себе питання формування статевої ідентифікації особистості, її розвиток, оволодіння стереотипами чоловічої і жіночої поведінки тощо. Благополуччя сім'ї залежить від специфіки засвоєння ролей чоловіка і дружини, батька і матері, знання і уявлення про себе як людину певної статі із специфічними потребами, ціннісними орієнтаціями, мотивами, інтересами і формами поведінки, а також уявленнями про сімейне життя, що служить психологічною основою шлюбу і впливають на міжособистісні відносини подружжя.

У сучасній науково-методичній літературі виокремлюється поняття готовності особистості до шлюбу і сімейного життя, яке включає, зокрема, такі компоненти:

- фізична і фізіологічна зрілість майбутнього подружжя, коли чоловік стає здатний зачати, а жінка виносити й народити здорову дитину; при цьому існує реальна суперечність між юридично встановленим шлюбним віком, що свідчить передусім про фізичну зрілість майбутнього подружжя, і їх соціальною зрілістю, яка найчастіше настає значно пізніше;

- соціальна готовність, яка означає, що майбутні шлюбні партнери є рівноправними членами суспільства, які спроможні виконувати соціальні ролі та обов'язки, усвідомлюють правову основу шлюбу, готові взяти на себе відповідальність одне за одного і за своїх дітей, здатні матеріально забезпечити сім'ю;

- етико-психологічна готовність, що передбачає сформованість адекватних шлюбно-сімейних стосунків, уявлень майбутнього подружжя про шлюб і сім'ю, подружні і батьківські обов'язки, розуміння співвідношення між любов'ю і шлюбом; уміння цінувати особисті якості партнера, об'єктивно оцінювати власні почуття і ставлення до обранця; створення сприятливого соціально-психологічного клімату сім'ї і наявність відповідних умінь; при цьому для того, хто бере шлюб, важливо вміти спроектувати

реальну модель майбутньої сім'ї, її уклад з урахуванням впливу способу життя батьківських родин, матеріально-економічних можливостей, шляхів реалізації спільних планів на майбутнє;

– сексуальна готовність, орієнтація на спільність сексуально-еротичних переживань з коханим партнером іншої статі, якому людина довіряє і на чію довіру здатна відповідати, з якою вона хоче й може поділяти відповідальність за спільну працю, продовження роду й відпочинок для того, щоб забезпечити можливості сприятливого розвитку дітей; при цьому важливе значення має наявність знань з анатомії і фізіології, культури статевого спілкування.

Психологічна готовність відіграє особливу роль у формуванні готовності до створення сім'ї. Саме вона зумовлює здатність до шлюбу, тобто спроможність: турбуватися про іншу людину, співчувати, співпереживати іншому; спілкуватися на основі співпраці з іншим; бути толерантним, сприймати іншу людину з її індивідуальними особливостями, звичками, навіть протилежними власним, вміти пристосовуватися до них [65].

Психологічна готовність людини до шлюбу визначає подальші сімейні взаємини – їх успішність або ж конфліктність. Без зазначеного компонента готовності перехід від неформальних взаємин емоційного характеру (кохання) до формальних – регламентованих і обов'язкових стосунків між партнерами по шлюбу – пов'язаний зі значними труднощами.

Дослідження щодо готовності до шлюбу проводилось серед студентів Національного університету біоресурсів і природокористування України.

За допомогою методики Юнда ми визначали готовність до шлюбу у молоді віком 18-21 років. 76% опитаних, з них 18% чоловічої статі, психологічно цілком готові до сімейного життя; 20%, з яких 12% дівчата, показують середню готовність вступу до шлюбу і лише 4%, по 2% серед хлопців та дівчат, не готові до створення сім'ї. Наприкінці ми вирішили запитати напряму, чи вважають опитані, що готові вступити в шлюб? На що опитані відповіли: 50 % - Так, я повністю готовий(а); 34 % - Я сумніваюсь, але вважаю все буде гаразд; 16 % - Я не готовий(а) вступити в шлюб.

Ці ж студенти (18–21 років) відповіли на питання: «Які плюси та мінуси Ви вбачаєте в реєстрації шлюбу?». Серед позитивних моментів найчастіше зустрічалися такі відповіді: опора, підтримка, весілля, святкування річниць, законно народжені діти, суспільна повага до шлюбу, вірність, особистісні

зміни, успадкування майна. З негативних варто виокремити наступні: обмеження свободи, згасання пристрасті, ризик зрад, утиски інтересів, перешкода у кар'єрі. Також ми спостерігали інші мотиви небажання укладати шлюб пов'язані із усвідомленням відповідальності за майбутнє сім'ї.

Хлопець та дівчина не поспішають укладати шлюб, якщо в їх життєвій ситуації мають місце перешкоди для благополучного сімейного життя – незадовільне матеріальне становище, незавершене навчання, а також коли вони прагнуть поближче пізнати одне одного. Така позиція свідчить про відповідальне ставлення до шлюбу, до майбутнього сімейного життя.

Отож, про стан взаємин партнерів і, відповідно, про перспективність шлюбних стосунків наочно свідчить мотивація тих респондентів, які вирішили зареєструвати свій шлюб. Стан взаємин між партнерами яскраво характеризує і мотиви того, чому чоловік і жінка вирішили не реєструвати свій шлюб.

Рівень соціальної готовності молоді до подружнього життя визначається усвідомленням важливості й відповідальності щодо цього кроку і необхідністю ґрунтовного обговорення питань майбутнього життя з партнером. Саме тому ми вирішили дослідити особливості шлюбно-сімейних уявлень у молоді. Шляхом анкетного опитування визначалися уявлення про майбутню сім'ю: можливість і наявність досвіду дошлюбних сексуальних відносин; відношення до вибору шлюбного партнера й очікуваних моделей шлюбно-сімейних відносин, до сфери дитячо-батьківських відносин (планована кількість дітей, стиль сімейного виховання); характер шлюбно-сімейних відносин у батьківській родині респондента і т.д.

Наведемо деякі загальні висновки з отриманих відповідей на анкетні питання.

1. Переважна більшість юнаків і дівчат на питання «Яка ваша думка про шлюб?» відповіли, що пізнають, коли одружаться, ще 23% вважають, що тільки у шлюбі можна бути по-справжньому щасливим. Для 6% опитаних шлюб схожий на в'язницю.

2. Що ж стосується такого поняття як заручини, то тут погляди юнаків та дівчат розходяться. Представники сильної статі вважають, що заручини – справа непогана, але старомодна (86%), дівчата ж вважають, що це найкращий період у стосунках закоханих (73%). 4% опитаної молоді вважають, що влаштовувати заручини – смішно.

3. В наступному питанні анкети ми хотіли з'ясувати, в якому віці потрібно одружуватись. За думкою опитаних найкращий вік для шлюбу: 28% – 22-24 роки; 26% – вважають, що немає значення коли брати шлюб; 26% – 20-21 рік; 16% – 25-29 років; 4% – 18-19 років.

4. Що стосується матеріального статусу, молодь демонструє досить традиційні, стереотипні погляди. хлопці бачать себе, насамперед, добувачами, відповідальними за матеріальне благополуччя родини, а дівчата – охоронницями домашнього вогнища. У контексті даного питання ми також з'ясували, що 70% юнаків та дівчат вважають, що подружня каса має бути спільною, незалежно від прибутку кожного; 25% схиляються до того, що вести рахунок грошам має чоловік і лише 5% довіряють гроші своїм майбутніх родин жінкам.

5. У наступному завданні ми поставили питання: як ви ставитесь до інтимних стосунків перед шлюбом? 62% опитаних вважають інтимні стосунки до шлюбу допустимими; 18% – недопустимими; 20% відповіли, що їм важко визначитись. Більшість молодих людей вважають дошлюбні сексуальні відносини не тільки можливими, але і необхідними, оскільки інтимний контакт має для людини не тільки пряме фізіологічне значення, а вирає в себе різноманітні особистісні змісти, такі, як одержання почуттєвого задоволення, пізнання, задоволення цікавості, спілкування.

6. Що ж до шлюбних сексуальних відносин, то 68% респондентів вважають їх гармонію важливою умовою щастя подружжя. 27% відзначають їх важливість, але вважають, що у шлюбі є багато важливішого за секс. 5% недооцінюють значення сексу в шлюбі.

7. Також дані дослідження свідчать про те, що переважна більшість респондентів (96%) у майбутньому бачать себе батьками, тільки 4% не хочуть мати дітей взагалі. Ми також з'ясували скільки дітей хочуть мати опитані: 50% хочуть двох дітей, 29% готові виховувати одну дитину і 17% хочуть трьох або більше дітей.

8. Думки дівчат і юнаків у питанні про те, хто повинен займатися вихованням дітей збігаються. Усі дівчата і 96% юнаків вважають, що вихованням дитини повинні займатися обоє батьків. На наш погляд, така тенденція обумовлена тим, що в шлюбних відносинах молоді люди надають перевагу рівномірному розподілу ролей, і сфера виховання дітей не є виключенням.

9. Переважною моделлю сімейних взаємин для більшої частини опитаних дівчат є егалітарна. У групі юнаків велика частина також орієнтована на егалітарний тип відносин, хоча третина респондентів надала перевагу традиційній моделі, за якої чоловік є главою родини і від нього залежить прийняття життєво важливих рішень для родини.

10. А от щодо того, який вигляд має бути у потенційного шлюбного партнера думки хлопців та дівчат розходяться. Очікування щодо зовнішньої привабливості у дівчат набагато вищі. Але при цьому дівчата готові більше докладати зусиль до свого зовнішнього вигляду, аби сподобатись потенційному шлюбному партнеру. Хлопцям теж важливо, аби дівчина була приємної зовнішності, але це далеко не найголовніший чинник, що впливає на вибір дружини.

На підставі проведених досліджень ми переконалися, що родина для молоді є важливою життєвою цінністю. Уявлення молоді про родину варіативні й у більшій мірі пов'язані з психологічними аспектами шлюбно-

сімейних відносин, ніж із соціально-побутовою її спрямованістю. Тип гендерної ідентичності впливає на систему сімейних цінностей молоді, на погодженість рольових очікувань і домагань у шлюбі.

Підсумувавши все вищесказане, можна стверджувати, що готовність молоді до шлюбу – це сукупність великої кількості компонентів, формування та розвиток яких, дасть змогу на успішне виконання функцій сімейно-шлюбних відносин. Слід виділити декілька ключових компонентів: фізіологічна та фізична зрілість, сексуальна, педагогічна та соціальна, а також інструментальна, господарська та психологічна готовність. Одним з найважливіших потрібно відзначити компонент рівня готовності молоді до подружнього життя в соціально-психологічному аспекті, розвиваючи який, зробіть можливим підвищення ефективності співпраці та взаємодії з партнером в шлюбі, навчить відповідальному ставленню до створення сім'ї.

Затвердженні напрямки роботи з молодими людьми в дошлюбний період передбачають як групові форми роботи, так і індивідуальні консультації з молодим подружжям. Однак не зважаючи на форми та види психологічної роботи, підготовка молоді до спільного життя в шлюбі не повинна бути тільки процесом оволодіння певними знаннями, навичками та уміннями і навичками щодо вдалого виконання сімейно-шлюбних функцій, а й повинна бути спрямована на придбання навичок саморегулювання та самокорекції.

Для більш детального аналізу мотивів вступу в шлюб ми розбили їх на групи відповідно до певних чинників. У класифікації факторів ми будемо спиратися на розробки, які зводять мотивацію шлюбу до трьох основних причин: біологічної, соціально-культурної та економічної. На нашу думку, в даній класифікації не вистачає окремого виділення емоційної причини створення шлюбу. Спираючись на концепцію С.В. Ковальнової, яка виділила провідні мотиви створення шлюбу – любов та духовні цінності, ми об'єднали їх у групу шлюбних мотивів "Духовні мотиви створення шлюбу" [32]. Тому

ми будемо використовувати наступну класифікацію факторів, що впливають на рішення вступити у шлюб:

1. *Біологічні мотиви.* До них ми віднесли наступні: прагнення узаконити сексуальні стосунки; швидке народження дитини; сексуальна сумісність; зовнішня привабливість партнера.

2. *Економічні мотиви,* які включають: матеріальну забезпеченість майбутнього чоловіка або дружини; наявність житлової площі у чоловіка або дружини; наявність автомобіля у майбутнього чоловіка або дружини; перспективну/престижну роботу майбутнього чоловіка або дружини; обіцянку матеріальної допомоги з боку рідних; бажання пов'язати свою долю зі знаменитою, видатною у суспільстві людиною; ділові стосунки (спільний бізнес).

3. *Соціально-культурні,* а саме: прагнення підвищити повагу в очах навколишніх; прагнення вирватися з дому, стати незалежним від батьків; прагнення відповідати на очікування родичів; сформована традиція (рано чи пізно всі мають вступити в шлюб); бажання досягти статусу сімейної людини; бажання відчувати упевненість в завтрашньому дні; бажання позбутися самотності; страх залишитися незаміжньою (не одруженим); звичка у стосунках; почуття жалощів до партнера; цікавість.

4. *Духовні мотиви:* взаємна любов; потреба у взаєморозумінні, підтримці, захисті; прагнення проявити свою турботу; спільність поглядів і інтересів; дружба; повага; моральні якості партнера; бажання мати дітей.

Дослідження щодо мотивів створення сім'ї проводилось серед студентів КПІК ІМ А. Макаренка. В анкетуванні прийняло участь 42 студента.

У даному дослідженні існує небезпека отримання недостовірних даних, оскільки, можливо, не всі респонденти готові відкрито говорити про свої мотиви і не всі їх самі усвідомлюють.

Мета анкети: виявити мотиви вступу в шлюб у сучасних студентів.

У нашому дослідженні ми проводили анкетування, яке передбачає одержання анкети безпосередньо з рук дослідника. Цей різновид анкетування

вважається більш надійним, гарантує добросовісне заповнення анкет, майже етюдоткове їх повернення, але багато в чому залежить і від уміння дослідника встановити психологічний контакт з респондентами, створити сприятливу атмосферу при опитуванні.

У нашій анкеті ми використовували шкальні запитання. Вони мають шкалу виміру ознаки питання. Для відповіді на запитання ми пропонували опитуваним оцінити кожен мотив за п'ятибальною шкалою, де 5 – це дуже сильний вплив мотиву на рішення створити сім'ю, 4 – сильний, 3 – середня сила впливу, 2 – низька сила впливу, 1- не впливає.

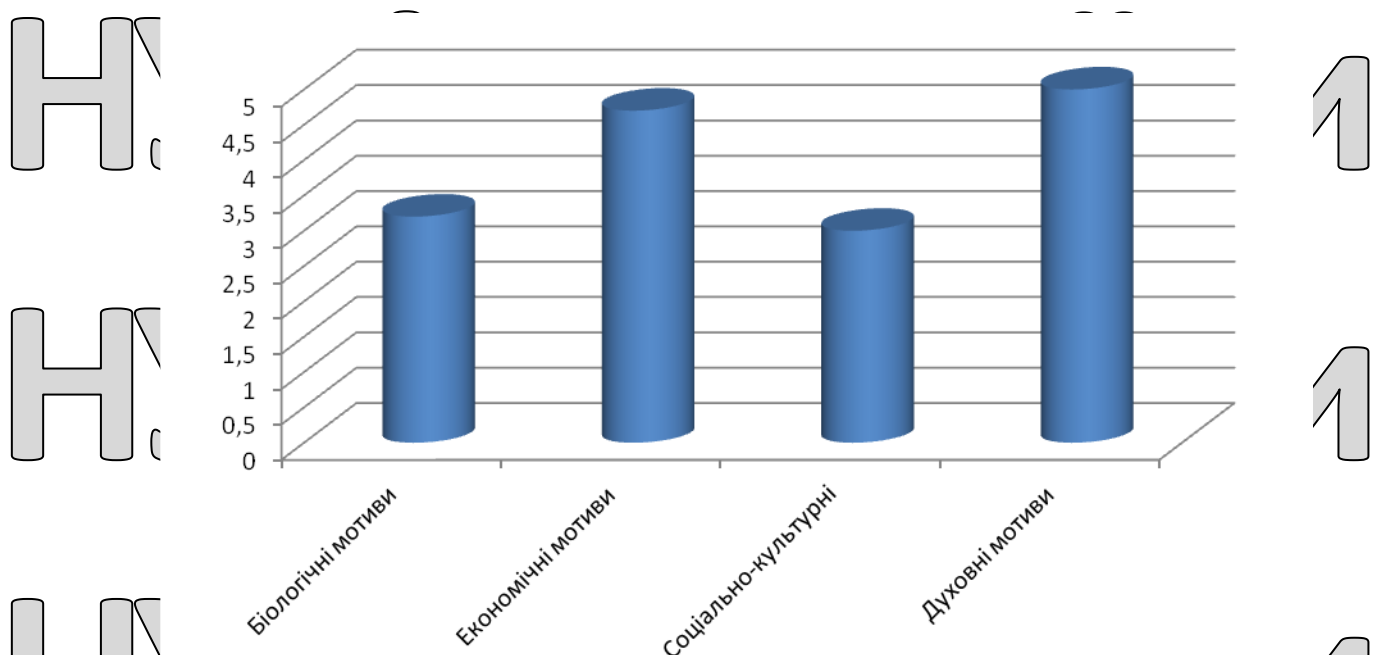

Рис. 3.5. Мотиви вступу в шлюб у сучасних студентів в умовах

Київського професійно – педагогічного коледжу імені Антона Макаренка

Для обробки даних анкети необхідно вирахувати середнє значення шкальних оцінок за кожним мотивом окремо. Для визначення впливу біологічних мотивів на створення шлюбу необхідно суму шкальних оцінок розділити на 4 (кількість зазначених мотивів). Для визначення впливу економічних мотивів необхідно суму шкальних оцінок розділити на 7. Для дослідження місця соціально-культурних мотивів – суму оцінок ділимо на 11.

Та для дослідження місця духовних мотивів – суму шкальних оцінок ділимо

на 8. Найбільше числове значення серед чотирьох досліджуваних мотивів вказує на переважання певного мотиву при створенні власної родини.

Отримані результати свідчать, що найбільш вагомими мотивами вступу до шлюбу є кохання, спільність інтересів та поглядів з майбутнім партнером, зовнішня привабливість, яка є більш важливою для дівчат, ніж для юнаків.

Майже кожен десятий випускник через шлюб прагне позбутись залежності від батьків.

Готовність студентської молоді до сімейного життя ми розподілили за чотирма рівнями: низький, середній, достатній та високий. Для молоді з низьким рівнем готовності до сімейного життя характерні: несформованість психологічний рис, необхідних для гармонійного спілкування у шлюбі; невміння розв'язувати конфліктні ситуації в між статевому спілкуванні; відсутність психологічної та практичної підготовки до виховання і догляду за дітьми, виконання материнських і батьківських функцій. Молоді люди психологічно не готові до домашньої праці, до рівномірного розподілу домашніх обов'язків; не знають елементарних норм сімейного права; мають хибне уявлення про особливості статевої поведінки.

Середній рівень готовності молоді до сімейного життя полягає в тому, що людина обізнана з елементарними нормами сімейного права, має деякі уявлення про особливості статевої поведінки; психологічно майже готова до розподілу домашніх обов'язків, важко знаходить спільну мову при вирішенні конфліктних ситуацій; має уявлення про виконання батьківських і материнських функцій, а саме виховання і догляд за дітьми.

Студентам з достатнім рівнем готовності до сімейного життя притаманні такі ознаки: молодь добре ознайомена з нормами сімейного права; виокремлює особливості статевої поведінки; готова до розподілу і виконання домашніх обов'язків; у неї ще не повною мірою сформовані психологічні риси, які необхідні для гармонійного спілкування у шлюбі. Молода людина уміє йти на компроміс, але не завжди може знайти

конструктивне вирішення конфліктної ситуації; не сповна готова нести відповідальність за виховання дітей.

До студентської молоді з високим рівнем готовності до сімейного життя відноситься та її частина, що добре обізнана з нормами сімейного права, особливостями статево-рольової поведінки; психологічно готова до домашньої праці, знає, як і чи потрібно розподіляти домашні обов'язки; у неї повністю сформовані психологічні риси, які необхідні для гармонійного спілкування в шлюбі; уміє конструктивно розв'язувати конфлікти в міжстатевому спілкуванні і запобігати ситуаціям, які сприяють їхньому виникненню; психологічно і практично готова до виховання дітей та догляду за ними, виконання материнських і батьківських функцій.

У процесі емпіричного дослідження нами були використані такі методи науково-педагогічного дослідження, як бесіда та анкетування з метою виявлення думки студентів, а також самооцінки їхньої готовності до створення сім'ї. Для експерименту ми використали анкету, яка складається із декількох смислових блоків: соціально-демографічні показники, ставлення до розподілу сімейних ролей, уміння спілкуватися та виходити із конфліктних ситуацій, сформованість культури почуттів і поведінки особистості.

Проведене дослідження дає підстави констатувати, що студентська молодь недостатньою мірою готова до вступу в шлюб: з опитаних студентів високий рівень готовності мають 3 особи (2,5%), 60 — достатній рівень (50%), 47 осіб (39%) — середній рівень і 10 осіб (8%) — низький.

Таблиця 3.2
Рівні готовності студентської молоді до сімейного життя

Рівні	хлопці		дівчата	
	кількість	%	кількість	%
високий	18	43%	24	57%
середній	4	22	5	21
достатній	8	45	11	45
низький	6	33	8	33
високий	0	0	1	1

НУБІП України

У процесі статевої диференціації даних емпіричного дослідження ми також виявили певні особливості у готовності студентської молоді до сімейного життя. Результати дослідження, подані в табл. 3.2, свідчать про те,

що дівчата є підготовленішими до сімейного життя, ніж хлопці, що зумовлено, на нашу думку, специфікою життєвих інтересів та статево-психологічними особливостями студенток.

У результаті опитування нами також виявлено особливості впливу сучасного інформаційного простору на готовність до майбутнього подружнього життя. Із можливих джерел інформації про сімейне життя студенти (85%) найчастіше обирають Інтернет, телебачення, і тільки 15% опитаних звертаються до книги або періодичних видань. І, як засвідчив аналіз, саме серед тих студентів, які знаходять відповіді на запитання щодо створення родини у літературі, найвищий рівень готовності до подружнього життя. Нажаль, читання, а з ним й естетичне виховання художньою літературою, відійшли в минуле. Недаремно у багатьох країнах, і в Україні також, констатують кризу читання, і тому розробляють спеціальні програми для його активізації.

Сучасна молодь віддає перевагу перегляду телепередач та комп'ютеру, але ці фактори не варто характеризувати виключно як негативні, а, навпаки, використовувати їхню популярність для підготовки молоді до сімейного життя.

Отже, результати констатувального експерименту доводять, що на сьогодні необхідною є спеціальна підготовка молоді у вищих навчальних закладах до шлюбу і сімейного життя, яку потрібно здійснювати за такими напрямками: підвищення відповідальності молоді у шлюбно-сімейних стосунках, а також щодо батьківства; формування здорового способу життя через роз'яснення залежності сексуальності, можливості батьківства від наявності шкідливих звичок (куріння, алкоголізму, вживання наркотиків); формування психологічної компетентності щодо особливостей взаємин

усім'ї; висвітлення питань раціонального ведення господарства, ефективної організації бюджету сім'ї.

Розроблення та впровадження спеціальної програми підготовки сучасної студентської молоді до сімейного життя та шлюбу є перспективними напрямками подальшого наукового пошуку.

У процесі проведеного нами дослідження встановлено, що знання молодих людей про якості, необхідні майбутньому сім'янинові, та їх прояв у реальній поведінці суттєво відрізняються.

Невідповідність між існуючими знаннями (повними, неповними, елементарними) про ті чи інші якості та їх реальними проявами в поведінці молодих людей показано на рис. 2.1.

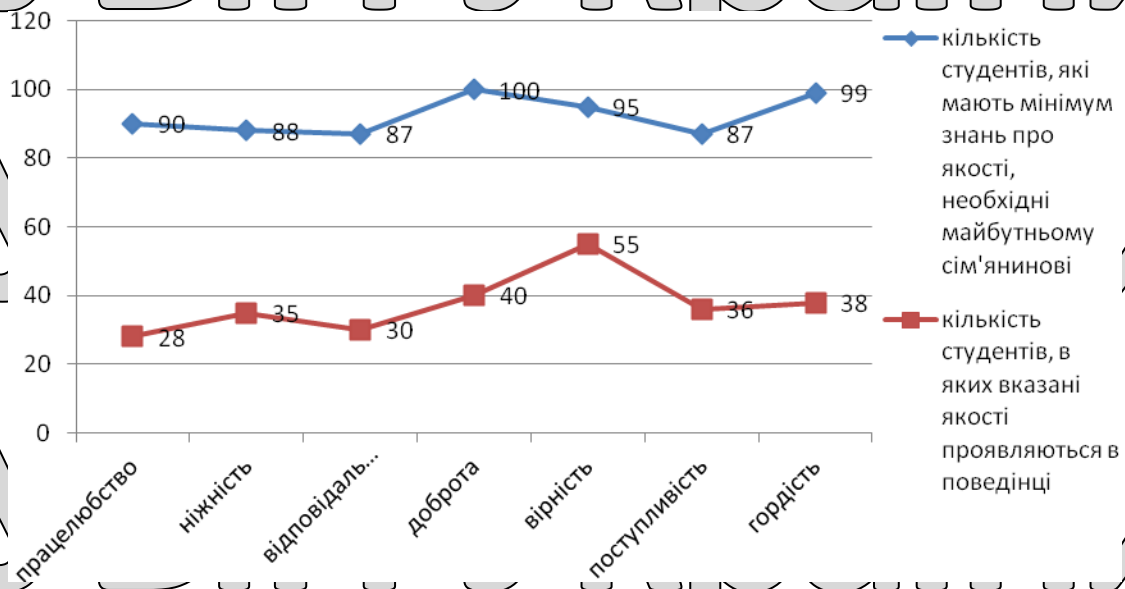

Рис. 2.1. Співвідношення між існуючими знаннями молодих людей про якості майбутнього сім'янина та їх реальними проявами в поведінці.

Як видно з табл. 3.1 більшість респондентів (чоловіки і жінки) вважає, що ідеальній дружині мають бути властиві наступні якості: доброта, вміння виховувати дітей (майже не має розходження в поглядах студентів і студенток), вміння вести домашнє господарство, розбігаються думки на якостях: красива зовнішність, вміння заробляти гроші. Ідеальному чоловікові, на думку більшості опитаних мають бути притаманні такі якості,

НУБІП УКРАЇНИ

як вміння заробляти гроші, ерудиція, розум, вміння вести домашнє господарство.

Таблиця 3.1

Розподіл відповідей респондентів на запитання “Які якості властиві

“ідеальній дружині” та “ідеальному чоловікові”, %

Якості	Ідеальна дружина		Ідеальний чоловік	
	Чоловіки	Жінки	Чоловіки	Жінки
1. Енергійність	29	35	49	43
2. Наполегливість	10	16	28	27
3. Цілеспрямованість, активність в сімейних справах	20	25	44	38
4. Доброта	76	66	23	30
5. Вміння відстоювати свої інтереси	21	37	31	42
6. Комунікабельність	27	28	19	15
7. Поступливість, врівноваженість	30	21	7	11
8. Красива зовнішність	60	46	8	10
9. Ерудиція, розум	49	50	53	53
10. Вихованість	41	38	20	25
11. Скромність	38	29	66	6
12. Вміння виховувати дітей	53	49	37	46
13. Вміння заробити гроші	11	19	66	69
14. Незалежність і самостійність	12	19	23	20
15. Гарний смак	34	33	8	7
16. Вміння вести домашнє господарство	38	42	35	32
17. Здатність нести відповідальність за долю близьких людей	22	23	47	52

Взаємодопомога у шлюбі проявляється в здатності правильно і своєчасно відреагувати на слова партнера, на прохання, надавати допомогу в складних ситуаціях, в умінні разом відпочити, знімати напругу, втому, стрес.

У ході дослідження проведено вивчення цінностей сім'ї. У студентів виявлений депо вищий рівень самоусвідомлення того, що чоловіки повинні займатись вихованням дітей. Майбутні дружини мають перевагу над студентами в тому, що бачать гарну жінку у таких її якостях, як акуратність, красива зовнішність, врівноваженість та ін. Для них такі ознаки є важливими та особистісно значущими. Чоловіки ж надають більшу перевагу таким особистісним рисам майбутньої дружини, як вміння вести гарно домашнє господарство, виховувати дітей. Суттєвих відмінностей у поглядах

націнності, які мають об'єднувати молоду сім'ю, не виявлено. Разом з тим, юнаки проявляють у 1,5 рази більшу, ніж дівчата, відповідальність за інших членів родини. Проте майбутні дружини мають у 1,5 рази більшу, ніж юнаки, потребу в опорі на шлюбного партнера.

В процесі опитування було вивчено умови, які необхідні, надумку студентів, для щасливого подружнього життя.

Ранжування в порядку зниження їх цінності у юнаків дало такий розподіл: 1) матеріальне благополуччя, 2) квартира, 3) взаєморозуміння, 4) цікава робота, 5) діти. У дівчат - 1) взаєморозуміння, 2) діти, 3) взаємне кохання, 4) почуття обов'язку, 5) матеріальне благополуччя. З такого розподілу видно, що у юнаків на перші місця посідають матеріальні цінності і останні – такі цінності, як діти, кохання, почуття обов'язку та інші. Це свідчить про усвідомлення юнаками соціальної ролі чоловіка як члена сім'ї, що має створити матеріальні основи її успішного, стабільного функціонування.

3.2. Методичні рекомендації наставникам студентських груп щодо підготовки студентів до сімейного життя

Проаналізувавши результати експериментально дослідження, ми розробили такі методичні рекомендації для наставників студентських груп.

1. Включити у план виховної роботи гуманітарно-педагогічного факультету розроблений нами захід на тему: «Родина, рід, які слова святі, вони потрібні кожному в житті» (Додаток Б.3.).
2. Рекомендуємо включити у зміст дисциплін соціально-гуманітарного блоку теми, що містять матеріал з підготовки студентів до сімейного життя.
3. Пропонуємо започаткувати на гуманітарно-педагогічному факультеті спецкурс «Українська родина».
4. Пропонуємо створити систему роботи, щодо підготовки студентів до сімейного життя, яка буде розрахована на весь період навчання студентів

та включатиме виховні заходи для студентів різних курсів з урахуванням їх вікових особливостей.

5. До плану виховної роботи пропонуємо включити заходи, які можуть проводитися у навчальному закладі (на факультетах, кафедрах), та поза його межами (в гуртожитках). До роботи рекомендуємо залучати професорсько-викладацький склад ВНЗ, висококваліфікованих психологів, юристів, медичних працівників та інших спеціалістів в області сімейних відносин.

6. Пропонуємо студентам ВНЗ активно включатись у просвітницько-лекційну діяльність, розповсюдження буклетів, листівок, брати участь у роботі семінарів, конференцій та інше.

7. Рекомендуємо застосовувати такі форми виховної роботи: конференції, семінари, лекції, бесіди; тематичні диспути, тренінги та тестування; вечори питань та відповідей з питань сім'ї та шлюбу; індивідуальні, парні та міні групові психологічні, фізіологічні, юридичні та медичні консультації; регулярні тематичні обзори та виставки літератури в бібліотеці ВНЗ; тематичні рольові ігри, конкурси, вечори знайомств та відпочинку; календарні, релігійні свята; культурно-масові, розважальні, конкурсні заходи та інші.

8. На старших курсах навчання зі студентами рекомендуємо проводити «круглі столи» з питань сім'ї та шлюбу, організовувати зустрічі з цікавими людьми, обговорювати конкретні ситуації сімейного життя.

9. Рекомендуємо створення гуртків, об'єднань для студентів, клубів (молодої сім'ї, сімейного спілкування, студентських сімей, батьківської культури тощо).

10. Необхідно цілеспрямовано, відносно самостійно та планомірно підготувати викладачів ВНЗ щодо формування сімейних цінностей у студентської молоді. Підготовка повинна бути направлена на вирішення як поточних, так і спрямованих на майбутнє завдань.

Запропоновано елективний курс «Психологія сімейного життя» для студентів 2-го року навчання неpsychологічних спеціальностей.

Основними розділами курсу є «Анатомія та психологія сімейного конфлікту» та «Проблеми сім'ї».

Тематичний план вказаного курсу наведено у табл. 2.3.

Таблиця 2.3

Тематичний план курсу «Психологія сімейного життя»

№ з/п	Зміст	Кількість годин	
		лекції	семінари
1	Підготовка студентів до сімейного життя як соціальна і психолого-педагогічна проблема	2	
2	Морально-психологічні аспекти дошлюбної поведінки молоді	2	
3	Психологічна підготовка молоді до виконання материнських та батьківських функцій	2	
4	Психологічні аспекти сексуально-інтимної підготовки молоді до шлюбу	4	2
5	Проблеми молоді сім'ї	4	4
6	Анатомія та психологія сімейного конфлікту	4	8
7	Роль психологічної служби в вузі у підготовці студентів до сімейного життя	2	2
	Всього	20	16

Як бачимо, вказаний курс обсягом 1 кредит ECTS (36 год.) передбачає вивчення тем із психології подружнього спілкування.

Після опрацювання курсу з підготовки до сімейного життя студенти повинні *знати*: закономірності, норми, цінності, способи діяльності сімейного інституту, значення дошлюбних відносин у період залицяння, основи благополуччя щасливої сім'ї,

вміти: орієнтуватися в різних типах, видах, етапах сім'ї, відрізнити почуття любові від багатьох схожих почуттів, рефлексувати з причини конфліктних ситуацій, самостійно займатися власним розвитком, усвідомлювати особисту відповідальність за створювану сім'ю, взаємодіяти з

батьками в питаннях сімейних взаємин, об'єктивно ставитися до себе й близьких, переборювати споживацьке ставлення до сімейного життя;
набути: соціальних і комунікативних навичок, ефективних в сімейному,

соціальному й професійному житті, умінь самостійно вирішувати проблемні ситуації або запобігати їм, навичок аутогенного тренування, що сприяє духовному зростанню й розвитку самосвідомості, самостійному виробленню певних рис характеру;

розвинути: механізми емпатії, рефлексії, креативності, співробітництва, партнерства, прагнення підвищувати культуру міжособистісного й сімейного спілкування, бажання співпрацювати з батьками, прагнути до взаєморозуміння з ними.

Проаналізувавши результати експериментально дослідження, ми розробили такі методичні рекомендації для наставників студентських груп.

Включити у план виховної роботи розроблений нами захід на тему: «Родина, рід, які слова святі, вони потрібні кожному в житті» (Додаток В. 2.)

1. Рекомендуємо включити у зміст дисциплін блоку теми, що містять матеріал з підготовки студентів до сімейного життя.
2. Пропонуємо започаткувати спецкурс «Українська родина».
3. Пропонуємо створити систему роботи, щодо підготовки студентів до сімейного життя, яка буде розрахована на весь період навчання студентів та включатиме виховні заходи для студентів різних курсів з урахуванням їх вікових особливостей.
4. До плану виховної роботи пропонуємо включити заходи, які можуть проводитися у навчальному закладі (на факультетах, кафедрах), та поза його межами (в гуртожитках). До роботи рекомендуємо залучати професорсько-викладацький склад ВНЗ, висококваліфікованих психологів, юристів, медичних працівників та інших спеціалістів в області сімейних

відносин.

5. Пропонуємо студентам ВНЗ активно включатись у просвітницько-лекційну діяльність, розповсюдження буклетів, листівок, брати участь у роботі семінарів, конференцій та інше.

6. Рекомендуємо застосовувати такі форми виховної роботи: конференції, семінари, лекції, бесіди; тематичні диспути, тренінги та тестування; вечори питань та відповідей з питань сім'ї та шлюбу; індивідуальні, парні та міні групові психологічні, фізіологічні, юридичні та медичні консультації; регулярні тематичні обзори та виставки літератури в бібліотеці ВНЗ; тематичні рольові ігри, конкурси, вечори знайомств та відпочинку; календарні, релігійні свята; культурно-масові, розважальні, конкурсні заходи та інші.

7. На старших курсах навчання зі студентами рекомендуємо проводити «круглі столи» з питань сім'ї та шлюбу, організувати зустрічі з цікавими людьми, обговорювати конкретні ситуації сімейного життя.

8. Рекомендуємо створення гуртків, об'єднань для студентів, клубів (молодої сім'ї, сімейного спілкування, студентських сімей, батьківської культури тощо).

9. Необхідно цілеспрямовано, відносно самостійно та планомірно підготувати викладачів ВНЗ щодо формування сімейних цінностей у студентської молоді. Підготовка повинна бути направлена на вирішення як поточних, так і спрямованих на майбутнє завдань.

10. Заходи можуть проводитися у навчальному закладі, так і поза його межами (в клубах, гуртожитках). До роботи рекомендується залучати професорсько-викладацький склад ВНЗ, висококваліфікованих психологів, юристів, медичних працівників та інших спеціалістів в області сімейних відносин. Також реалізація завдань по підготовці молоді до сімейного життя неможлива без плідної співпраці з органами студентського самоврядування, студентського об'єднання. Студенти вищих навчальних закладів повинні активно включатись у просвітницько-

НУБІП України

лекційну діяльність, розповсюдження буклетів, листівок, брати участь у роботі семінарів, конференцій та інші.

Рекомендуються такі форми:

- конференції, семінари, лекції, бесіди;
- тематичні диспути, тренінги та тестування;
- вечори питань та відповідей з питань сім'ї та шлюбу;
- індивідуальні, парні та міні групові психологічні, фізіологічні, юридичні та медичні консультації;
- регулярні тематичні обзори та виставки літератури в бібліотеці ВНЗ;
- вечори знайомств та відпочинку;
- календарні, релігійні свята;
- культурно-масові, розважальні, конкурсні заходи та інші.

НУБІП України

Висновки до третього розділу

Отже, найбільш ефективними формами підготовки студентів вищих навчальних закладів до створення сім'ї можуть бути: створення та робота клубів молоді сім'ї; організація роботи інформаційно-консультативних служб з питань сімейно-шлюбної взаємодії та планування сім'ї; проведення занять з психології шлюбу та сім'ї; проведення круглих столів та зустрічей зі спеціалістами, які займаються проблемами створення та життєдіяльності молоді сім'ї; розповсюдження інформаційних матеріалів та буклетів з питань підбору шлюбних партнерів та сімейного життя; організація заходів, присвячених святкуванню Міжнародного дня сім'ї, Дня матері та інших свят.

НУБІП України

Розвиток готовності студентської молоді вищого навчального закладу до створення сім'ї є складним процесом, результативність якого,

значною мірою, залежить від його організації й від осіб, яким належить

НУБІП України

активна роль у цьому. З'ясовано, що суб'єктами розвитку готовності студентської молоді до створення сім'ї є: адміністрація ВНЗ, викладачі, куратори груп, психологи і, власне, самі студенти. Їхні посади і відповідні обов'язки можуть цьому сприяти. Проте, результативним цей процес буде

лише за умови активної позиції відповідних посадових осіб щодо реалізації завдань з розвитку готовності студентської молоді до створення сім'ї.

На першому етапі експериментального дослідження для визначення рівня готовності студентів до сімейного життя, ми обрали емпіричний метод дослідження – анкетування. У анкеті «Підготовка студентської молоді до сімейного життя» було наведено перелік питань, які надали змогу оцінити рівень студентів підготовки до сімейного життя.

Для забезпечення більшої точності даного експерименту нами було проведено анкетування двох груп: третього та четвертого курсу, що дало можливість більш об'єктивніше оцінити та проаналізувати готовність студентів до сімейного життя гуманітарно-педагогічного факультета. Проведене анкетування дозволяє зробити висновки.

Більшість студентів вважають, що готуватись до сімейного життя потрібно, тому що вони орієнтовані на створення сім'ї, на їхню думку, підготовка сприятиме вирішенню демографічних запитів суспільств і зміцненню інституту сім'ї. На їхню думку, на гуманітарно-педагогічному факультеті є дисципліни, які дають базові знання щодо сімейного життя, але цих дисциплін їм недостатньо.

Проаналізувавши результати експериментального дослідження, ми розробили такі методичні рекомендації для наставників студентських груп.

1. Включити у план виховної роботи розроблений нами захід на тему: «Родина, рід, які слова святі, вони потрібні кожному в житті».
2. Пропонуємо започаткувати спецкурс «Українська родина».
3. Рекомендуємо включити у зміст дисципліни блоку теми, що містять матеріал з підготовки студентів до сімейного життя.
4. Включити заходи, які можуть проводитися у навчальному закладі, та поза його межами (в гуртожитках). До роботи рекомендуємо залучати професорсько-викладацький склад ВНЗ, висококваліфікованих психологів, юристів, медичних працівників та інших спеціалістів в області сімейних відносин.

5. Пропонуємо створити систему роботи, щодо підготовки студентів до сімейного життя, яка буде розрахована на весь період навчання студентів та включатиме виховні заходи для студентів різних курсів з урахуванням їх вікових особливостей.

6. Пропонуємо студентам ВНЗ активно включатись у просвітницько-лекційну діяльність, розповсюдження буклетів, листівок, брати участь у роботі семінарів, конференцій та інших.

7. На старших курсах навчання зі студентами рекомендуємо проводити «круглі столи» з питань сім'ї та шлюбу, організовувати зустрічі з цікавими людьми, обговорювати конкретні ситуації сімейного життя.

8. Рекомендуємо застосовувати такі форми виховної роботи: конференції, семінари, лекції, бесіди; тематичні диспути, тренінги та тестування; вечори питань та відповідей з питань сім'ї та шлюбу; індивідуальні, парні та міні групові психологічні, фізіологічні, юридичні та медичні консультації; регулярні тематичні обзори та виставки літератури в бібліотеці ВНЗ; тематичні рольові ігри, конкурси, вечори знайомств та відпочинку; календарні, релігійні свята; культурно-масові, розважальні, конкурсні заходи та інші.

9. Рекомендуємо створити гуртки, об'єднання для студентів, клуби .

Необхідно цілеспрямовано, відносно самостійно та планомірно підготувати викладачів ВНЗ щодо формування сімейних цінностей у студентської молоді. Підготовка повинна бути направлена на вирішення як поточних, так і спрямованих на майбутнє завдань.

ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ

Однією з актуальних проблем сьогодення, яка гостро встає перед педагогічною громадськістю, є підготовка молоді до шлюбу і сімейного життя. Підготовка до подружнього життя – тривалий і багатоплановий процес, який має починатися задовго до того, як молода людина досягне офіційно встановленого віку, щоб мати право створити власну сім'ю.

Мета формування готовності молоді до сімейного життя полягає у передачі їй старшим поколінням усього необхідного для щасливого сімейного життя: знання та вміння із соціології і психології шлюбу та сім'ї, виховання й самовиховання необхідних для стійкого шлюбу якостей чоловіка і жінки, усвідомлення молодими людьми соціальної сутності сім'ї, а також готовність до виконання сімейних обов'язків.

Уточнено сутність поняття „готовність до створення сім'ї” стосовно студентської молоді, під яким розуміємо морально-психологічну, соціальну й статеву-рольову зрілість особистості студента, досягнення ним соціальних стандартів поведінки, які забезпечують успішне створення та функціонування повноцінної сім'ї.

Пропонуємо такі критерії визначення рівня готовності молоді до сімейного життя: моральний, комунікативний, емпатійний.

В нашому дослідженні когнітивний компонент готовності на сучасному науковому рівні передбачає оволодіння особистістю соціально-філософськими, психолого-педагогічними, правовими, психосексуальними знаннями й уявленнями про особливості й умови побудови оптимальних шлюбно-сімейних відносин, здатності до їхнього творчого розвитку. Світоглядна система готовності особистості до створення сім'ї включає матримоніальні цінності; високий рівень епонування, інтересу до самопізнання, здатність до наукових узагальнень емпіричних факторів, до глибокого змістового розуміння й пояснення явищ і подій життєвого циклу сім'ї, розкриття в них рушійних протиріч і шляхів їхнього вирішення, а також організацію процесу пізнання, що послідовно реалізується,

завершується суспільно й особистісно значимим результатом – побудовою і реалізацією власної моделі шлюбно-сімейних відносин.

Емотивний компонент особистісної готовності до створення сім'ї включає: інтерес особистості до історії людства, країни, народу, сім'ї; зріле історичне усвідомлення унікальності сімейних цінностей; розуміння складності й неоднозначності моральних відносин, психологічно-адекватне їх врахування у повсякденній поведінці, культивування вищих моральних почуттів і відносин у спілкуванні з членами сім'ї, позитивне ставлення до себе як до об'єкта шлюбно-сімейних відносин.

Оціночно-вольовий компонент готовності особистості до створення сім'ї означає: розвиток здатності особистості до побудови уявних моделей перспективних шлюбно-сімейних відносин і визначення в них свого творчого місця; усвідомлену організацію свого життєвого простору; здатність передбачати й адекватно оцінювати соціальні наслідки своїх вчинків; усвідомлену потребу в самообмеженні, прагненні особистості до внутрішніх регуляторів поведінки.

Діяльнісний компонент готовності особистості до створення сім'ї означає: усвідомлення активності, діяльності, творчості як вищої людської цінності; вільний перехід особистості з ідеального в план, що перетворює, шлюбно-сімейну взаємодію, досягнення гармонії духовних і фізичних відносин у шлюбі, їхню спрямованість на демократизацію та гуманізацію; уміння будувати реальні відносини взаємодопомоги, любові, захисту іншої людини, протистояння деструктивним процесам у партнерстві, шлюбі, батьківстві.

Розглянуто нормативно-правове забезпечення реалізації рівних прав та можливостей чоловіків та жінок. Доведено, що нормативно-правова база щодо ліквідації нерівності жінки й чоловіка в національних суспільствах є важливим складником формування та функціонування демократичної і соціальної держави й розвитку демократії в країні.

Зміст формування у студентів готовності до створення сім'ї охоплює знання, яких студенти набували під час вивчення навчальних дисциплін (педагогіки, психології, філософії, соціології, цивільного права, господарського права, культурології, правознавства), а також у процесі виховної діяльності, що базується на навчально-виховній програмі «Формування готовності студентів до створення сім'ї».

Програма охоплює навчально-виховний матеріал про теоретичні основи шлюбу й сім'ї, форми організації побуту, зміст сімейних функцій та сприяє засвоєнню студентами знань, умінь, соціальних і комунікативних навичок, необхідних у соціальному, професійному, сімейному, особистому житті. Вона орієнтована на формування у студентів традиційних сімейних цінностей: любові, взаєморозуміння, чесності, порядності, поваги, відповідальності, толерантності, відновлення творчого й фізичного потенціалу людини (збереження психічного й фізичного здоров'я), народження й виховання дітей, задоволення особистих потреб, досягнення певного статусу, соціального та професійного самовизначення, соціальної успішності.

Важливе місце у вихованні молоді має належати спеціальній цілеспрямованій роботі з проблем підготовки їх до шлюбу. Така підготовка можлива в коледжі при вивченні дисципліни «Сімейно-побутова культура та домашня економіка» при вивченні теми «Сім'я», де розглядаються різні види шлюбів, а саме: цивільний, юридичний, офіційний, церковний, візитний, батьківський партнерський, що змушує студентів замислитись про побудову шлюбних відносин у подальшому житті.

Щоби навчитись уникати конфліктів, молодим людям необхідно оволодіти деякими спеціальними комунікативними позиціями, навичками і вміннями, ознайомитися з правилами подружньої етики, основними вимогами до подружнього спілкування.

З цією метою запропоновано елективний курс «Психологія сімейного життя» для студентів 2-го року навчання психологічних спеціальностей.

Пропонується методика аналізу конфліктної ситуації, сутністю якої є послідовний розгляд конфлікту шляхом відповіді на 10 запитань.

Шляхом анкетного опитування визначалися уявлення про майбутню сім'ю: можливість і наявність досвіду дошлюбних сексуальних відносин; відношення до вибору шлюбного партнера й очікуваних моделей шлюбно-сімейних відносин, до сфери дитячо-батьківських відносин (планована кількість дітей, стиль сімейного виховання); характер шлюбно-сімейних відносин у батьківській родині респондента і т.д.

Переважна більшість юнаків і дівчат на питання «Яка ваша думка про шлюб?» відповіли, що пізнають, коли одружаться, ще 23% вважають, що тільки у шлюбі можна бути по-справжньому щасливим. Для 6% опитаних шлюб схожий на в'язницю.

Що ж стосується такого поняття як заручини, то тут погляди юнаків та дівчат розходяться. Представники сильної статі вважають, що заручини – справа непогана, але старомодна (86%); дівчата ж вважають, що це найкращий період у стосунках закоханих (73%). 4% опитаної молоді вважають, що влаштовувати заручини – смішно.

Що стосується матеріального статусу, молодь демонструє досить традиційні, стереотипні погляди: хлопці бачать себе, насамперед, добувачами, відповідальними за матеріальне благополуччя родини, а дівчата – охоронницями домашнього вогнища. У контексті даного питання ми також з'ясували, що 70% юнаків та дівчат вважають, що подружня каса має бути спільною, незалежно від прибутку кожного; 25% схиляються до того, що вести рахунок грошам має чоловік і лише 5% довіряють гроші своїх майбутніх родин жінкам.

Для організації навчально-виховної діяльності, яка направлена на формування сімейних цінностей у студентів, необхідно створити систему роботи у КПШК ІМ А. Макаренка, яка буде розрахована на весь період навчання студентів та включати в себе заходи які доцільно проводити на кожному курсі навчання, а також заходи згідно їх вікових особливостей.

Рекомендуються такі форми:

- конференції, семінари, лекції, бесіди;
- тематичні диспути, тренінги та тестування;

- вечори питань та відповідей з питань сім'ї та шлюбу;
- індивідуальні, парні та міні-групові психологічні, фізіологічні, юридичні та медичні консультації;
- регулярні тематичні обзори та виставки літератури в бібліотеці ВНЗ;

- тематичні рольові ігри, конкурси,
- вечори знайомств та відпочинку;
- календарні, релігійні свята;
- культурно-масові, розважальні, конкурсні заходи та інші.

На старших курсах навчання зі студентами доцільно проводити «круглі столи» з питань сім'ї та шлюбу, організовувати зустрічі з цікавими людьми, обговорювати конкретні ситуації сімейного життя, взяті з вітчизняної та зарубіжної літератури, телевізійних програм, періодичних видань тощо; конкурси на саму чарівну студентську сім'ю навчального закладу (курсу тощо); конференції для молодих студентських сімей.

Найбільш ефективними формами підготовки студентів ВНЗ до створення сім'ї можуть бути: створення та робота клубів молодой сім'ї; організація роботи інформаційно-консультативних служб з питань сімейно-шлюбної взаємодії та планування сім'ї; проведення занять з психології шлюбу та сім'ї; проведення круглих столів та зустрічей зі спеціалістами, які займаються проблемами створення та життєдіяльності молодой сім'ї; розповсюдження інформаційних матеріалів та буклетів з питань підбору шлюбних партнерів та сімейного життя; організація заходів, присвячених святкуванню Міжнародного дня сім'ї, Дня матері та інших свят.

НУБІП України

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Андреева Т.В. Психология современной семьи / Т.В. Андреева. – М. : Речь, 2005. – 436 с.
2. Андреева Т.В. Семейна психологія: навч. посібник / Т.В.Андреева. – СПб.: Мова, 2004. – 244с.
3. Антонов А. И. Социология семьи / А. И. Антонов, В. М. Медков. – М. : Изд-во МГУ, «Братья Карич», 1996. – 303 с.
4. Антонов А. И. Микросоциология семьи (методология исследования структур и процессов) / А. И. Антонов. – М., 1998. – С. 159.
5. Адлер А. Практика и теория индивидуальной психологии / Адлер Альфред ; пер с нем. А. М. Боковой. — М. : Фонд "За экон. грамотность", 1995. — 296 с.
6. Балакірева М.О. Про становище сімей в Україні: доповідь за підсумками : Навч. посібник. – К.: Знання-Прес, 2000. – 211 с.
7. Бевз Г.М. Прийомна сім'я, соціально-психологічні виміри : Монографія. – К.: Видавничий дім «Слово», 2010. – 352 с.
8. Беспалько В.П. Слагаемые педагогической технологии / В.П. Беспалько. – М.: Педагогика, 1989. – 191 с.
9. Бех І.Д. Особистісно зорієнтоване виховання: наук.-метод. посіб. / І.Д. Бех. – К.: ІЗМН, 1998. – 204 с.
10. Бондарчук О.І. Психологія сім'ї : Курс лекцій. – К.: МАУП, 2001. – 96 с.
11. Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад., голов. ред. В.Т. Бусел. – К.: Ірпінь: Перун, 2001. – 1440 с.
12. Буленко Т.В. Особливості формування психологічної готовності до сімейного життя у студентської молоді: автореферат дис. на здобуття вченого ступеня канд. псих. наук. -к., 1995 - 24с.
13. Великий тлумачний словник української мови (з дод. і допов.) / Уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел - к.; Ірпінь: ВТФ «Перун», 2005. - 1728 с.
14. Газман О.С. Новые ценности в образовании [Электронный ресурс] / О.С. Газман. – Режим доступа: <http://setilab.ru/modules/article/view/Article/php>

15. Гончаренко С.У. Український педагогічний словник / С.У. Гончаренко. – К.: Либідь, 1997. – 376 с.

16. Дементьева Первые годы брака: проблемы становления молодой семьи. – М.: Наука, 1991. – 112 с.

17. Дружинин В. Н. Психология семьи / В. Н. Дружинин. – 3-е изд. – СПб.: Питер, 2008. – 176 с.

18. Дуткевич Т. В. Конфліктологія з основами психології управління: навч. Посібник. – К.: ЦУЛ, 2005. – 456 с.

19. Закон України «Про забезпечення рівних прав жінок і чоловіків та рівних можливостей їх реалізації» від 08.09.2005 № 2866-IV

20. Захарченко В.Г. Соціально-психологічні особливості готовності молоді до подружнього життя/В.Г.Захарченко// Український соціум. – 2004. –№ 1 (3). –С. 14–23.

21. Захарченко В.Г. Готовність молоді до сімейного життя (соціально-психологічний аспект) // Психологія. Збірник наукових праць. – К.: ІНПУ імені М.П.Драгоманова, випуск 24, – 2004. – С. 41-48.

22. Захарченко Є. Вплив соціально-економічних умов життя на сім'ю як соціальний інститут / Є. Захарченко, К. Захарченко, Е. Підлубна // Економіка України. – 2006. – № 9. – С.26-33.

23. Зацепін В.І. та інших. Сім'я. Соціально-психологічні і етичні проблеми. Довідник. Київ, 1990. – 225 с.

24. Зверева В. Соціальний супровід сімей, які опинилися в складних життєвих ситуаціях : Навч. посібник. – К.: Знання-Прес, 2006. – 103 с.

25. Калмыкова Е.С. Психологические проблемы первого года семейной жизни // Вопросы психологии, 1983. - №3. – С. 83-89.

26. Карасевич А. Педагогічні теорії формування готовності студентської молоді до створення сім'ї в сучасних умовах / А. Карасевич // Рідна школа. - 2008. - № 12. - С. 22-25.

27. Капська А.Й. Молода сім'я: проблеми та умови її становлення. – К.: ДЦСССМ, 2003. – 184 с.

28. Конституція України. Прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 року // Відомості Верховної Ради України. — 1996. — № 30.

29. Костів В. Структура сімейних відносин і типологізація сімей / В. Костів // Родинні взаємини і проблеми виховання дітей: [зб. ст.] / за ред. Володимира Костіва. — Івано-Франківськ, 1995. — С. 4–10.

30. Кишцидзе В.Н. Модернізація сім'ї й сімейних відносин в сучасному суспільстві / В.Н. Кишцидзе // Соціально-гуманітарні знання. — 2009. — № 8. — С. 390-394.

31. Кравець В.П. Теорія і практика дошлюбної підготовки молоді / В.П. Кравець — К. : Київ, Правда, 2000. — 688 с

32. Ковальова С.В. Концепт передового педагогічного досвіду як соціально-педагогічної категорії / С.В. Ковальова. К.: Університет «Україна», 2008. — 480 с.

33. Ковбас Б. Основи родинних взаємовідносин. Родинна педагогіка : в 3 т. / Б. Ковбас, В. Костів — Івано-Франківськ, 2006. — Т.1. — 2006. — 288 с.

34. Кон И. С. Подростковая сексуальность на пороге XXI века : социальнопедagogический анализ / И. С. Кон. — Дубна : Феникс, 2001. — 208 с.

35. Концепція сімейного виховання в системі освіти України “Щаслива родина” на 2012-2021 роки. Схвалено Вченою радою Інституту інноваційних технологій і змісту освіти Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України (протокол № 9 від 14 листопада 2012 року)

36. Кравець В. П. Теорія і практика дошлюбної підготовки молоді / В. П. Кравець. — К. : Київ, правда, 2000. — 688 с.

37. Кравець В.П. Психологія сімейного життя: Навчальний посібник у 2-х томах - Тернопіль:ТДПУ, 1995.- 695с.

38. Кравець В.П. Статева соціалізація дітей і підлітків: закономірності та гендерні особливості : монографія / В. П. Кравець. — Тернопіль: ТНПУ, 2008.

— 476 с.

39. Кравченко Т. В. Соціалізація дітей шкільного віку у взаємодії сім'ї і школи: монографія / Т. В. Кравченко, Ін-т пробл. виховання АПН України. – К.: Фенікс, 2009. – 416 с.

40. Кузьмина Н. В. Профессионализм деятельности преподавателя и мастера производственного обучения / Н. В. Кузьмина. – М.: Высшая шк., 1990. – 117 с.

41. Левицька Т. Л. Практичні рекомендації студентам щодо самостійної підготовки до створення сім'ї / Т. Л. Левицька // Збірник наукових праць №45. Частина II / гол. ред. В. О. Балашов. – Хмельницький : Вид-во Нац. акад. Держ. прикордон. служби України ім. Б. Хмельницького, 2008. – С. 182–185.

42. Левицька Т. Л. Створення студентською молоддю стабільної сім'ї: реалії та проблеми / Потапчук Є. М., Левицька Т. Л. // Культура в сучасному українському суспільстві: стан та проблеми : збірник матеріалів Всеукраїнської науково-практичної конференції, Київ, 6-7 червня 2008 р. / Київський національний університет культури і мистецтв. – К.: КНУКіМ, 2008.

С. 380–384.

43. Левицька Т. Л. Особливості вирішення конфліктів у студентських сім'ях / Т. Л. Левицька // Освітньо-наукове забезпечення діяльності правоохоронних органів України : Всеукраїнська науково-практична конференція [Серія : Психолого-педагогічні й філологічні науки], (Хмельницький, 14 листопада 2008 року) / Національна академія Державної прикордонної служби України ім. Б. Хмельницького. – Хмельницький : НАДПСУ, 2008. – С. 133–134.

44. Лисовский В.Т. Молодежь: любовь, брак, семья. (Социологическое исследование) / В.Т. Лисовский. –СПб.: Наука, 2003. – 368 с.

45. Максименко С.Д. Теорія і практика психолого-педагогічного дослідження / С.Д. Максименко. – К.: НИИП, 1990. – 240 с.

46. Марченко С. Я. Дидактические основы подготовки студентов к социально-педагогической деятельности. – Л.: Альма-матер, 1999.

47. Мащковский М. С. Социология семьи: Проблемы, теории, методологии и методики / М. С. Мащковский. – М., 1989. – 116 с.

48. Методика «Рольові очікування і домагання у шлюбі (РОД)» О. Волкової, Г. Трапезникової. Режим доступу:

49. Молода сім'я в Україні: проблеми становлення та розвитку: Тематична Державна доповідь про становище сімей в Україні за підсумками 2002р. – К.: Державний інститут проблем сім'ї та молоді, 2003. – 140 с.

50. Молодь та молодіжна політика в Україні: соціально-демографічні аспекти / За ред. Е. М. Лібанової. – К.: Інститут демографії та соціальних досліджень ім. М. В. Птухи НАН України, 2010. – 248 с.

51. Молода сім'я в Україні : проблеми становлення та розвитку. – К. : Державний ін-т проблем сім'ї та молоді, 2003. – С. 12 – 68.

52. Наулько В.І. Культура і побут України : [Навч.посіб.] / В. І. Наулько, Л. Ф. Артнюк, В. Ф. Герленко та ін. – К.: Либідь, 1993. – 2-е видан., доп.та перероб. – 288 с.

53. Омельченко Л. М. Соціально-педагогічні умови подолання конфліктів у молодій сім'ї : дис. ... канд. пед. наук / Омельченко Людмила Миколаївна. — К., 2007. — 250 с.

54. Педагогічна енциклопедія. – М.: Радянська енциклопедія, 1965. – Т. II.

55. Пенькова О.І. Виховання моральної поведінки у сім'ї як основа становлення громадянських почуттів особистості: збірник научних трудов / О.І. Пенькова // Розвиток ідей Г.С. Костюка в сучасних психологічних дослідженнях / За ред. С.Д. Максименко. – Київ, 2000. – Ч. 2. – С. 121-128.

56. Підготовка молоді до сімейного життя (соц.-псих. тренінг): Навчально-методичний посібник / Л.В. Долинська, Т.А. Демидова. - К., 2002. - 74 с.

57. Пілецька Л. С. Матримоніальні уявлення як чинник суб'єктивного благополуччя особистості в шлюбі : монографія / Л.С. Пілецька, О.П. Носко. – К.: Прінт Квік, 2015. – 216 с.

58. Пірен М.І. Етнополітика в Україні: соціо-психологічний аналіз : Навчальний посібник. – К.: Університет «Україна», 2007. – 408 с.

59. Пірен М.І. Конфліктологія : Підручник. – К.: МАУП, 2007. – 360 с.

60. Помиткіна Л.В., Злагодох В.В., Хімченко Н.С., Попорильська Н.І. Психологія сім'ї. Навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів. – К.: Вид-во Нац. авіац. ун-ту «НАУ-друк», 2010. – 270 с.

61. Постовий В.Г. Сучасна сім'я і її педагогіка. / Інститут системних досліджень освіти АПН України. Ін-т педагогіки. – К.: Освіта, 1994, – 64 с.
Психология самореализации личности. брачно-семейные отношения. – СПб : изд - во С.-Петербур. Ун-та, 2000. - 292 с.

62. Постовий В.Г. Тенденції і пріоритети виховання дітей у су- часній сім'ї: [монографія] / В.Г. Постовий. – К., 2006. – 188 с.

63. Постовий В. Г. Ціннісні орієнтації української сім'ї : (історико-педагогічний аспект) / В. Г. Постовий // Педагогіка та психологія. 1997. № 1. – С. 185 – 190.

64. Постовий В., Щербань П. Сім'я і родинне виховання : Концепція / В. Постовий, П. Щербань // Рідна школа. – 1996. – № 11 – 12. – С. 15 – 20.

65. Психологія сім'ї : Навчальний посібник / За заг. ред. : В. М. Поліщука ; ред. : В.М. Поліщук. - Суми : Університетська книга, 2008. - С. 230-231.

Кравець В.П. Теорія і практика дошлюбної підготовки молоді. - К.: Київс. правда, 2000. - 687 с.

66. Про затвердження Державної цільової соціальної програми підтримки сім'ї до 2016 року. Постанова Кабінету міністрів України від 15 травня 2013 р. № 341

67. Савчин М. Духовний потенціал людини (Навчальне видання) : [монографія]. – Вид. 2-е, доп. – Івано-Франківськ: Місто НВ, 2010. – 508 с.

68. Система підготовки молоді до сімейного життя: рекомендації/ Київ. обл. центр соц. служб для молоді. - К., 1993.

69. Семья на пороге третьего тысячелетия. – М.: Центр общечеловеческих ценностей, 1995. – 237 с.

70. Сердюк О. Методологічні засади моделювання особистісно-орієнтованої навчальної діяльності у вищій школі / України // О. Сердюк // Вища освіта України. – 2005. – №1. – С. 60–65.

71. Сердюк Л.З. Системно-синергетичний підхід у формуванні мотивації учіння студентів в інтегрованому освітньому середовищі // Освіта регіону. – К., 2010. – №3. – С. 206-209.

72. Словник-довідник педагогічних і психологічних термінів / за ред. А.І. Кузьмінського. – Черкаси: ЧДУ ім. Б.Хмельницького, 2002. – 112 с.

73. Соціально-педагогічна діяльність вищих навчальних закладів щодо формування сімейних цінностей у студентській молоді // навчально-методичний посібник / за заг. ред. д-ра іст. наук, проф. О. А. Удода. – Суми : Сумський державний університет, 2014. – 198 с.

74. Тест-карта оцінки готовності до сімейного життя І.Ф. Юнда. Режим доступу: <http://talk.psyvita.ru/showthread.php?t=2026>

75. Тавит А. Ценностные ориентации лиц, вступающих в брак / А. Тавит // Проблемы семьи. Т. 2. – Тарту: Изд-во Тартуск. гос. ун-та, 1975. – С. 166-210.

76. Таланчук П.М. З думою про Україну [Текст]: вибрана публіцистика / П. Таланчук; ред.-упорядник В. О. Карпенко. – К.: Університет «Україна», 2008. – 480 с.

77. Технології навчання // Управління школою. – 2005. – №16 / 18 (100-102). – С. 57–69.

78. Технологія і методика особистісно-орієнтованого навчання: метод. посіб. для вчителя / [уклад.: Л.В. Кондратова, Т.М. Прокоп'єва, С.С. Вайнер]. – Кривий Ріг: Криворізь. держ. пед. ун-т, 2006. – 357 с.

79. Толстоухова С.В., Багай В.В., Вакуленко О.В., Зайцева З.Г. та ін. Діяльність центрів соціальних служб для молоді України: сучасний стан та перспективи розвитку. – К.: Академпрес, 1999. – 112 с.

80. Черкасова В.Ю. Суперечності становлення та реалізації подружніх орієнтацій в сучасний період: автореф. дис. канд. соціол. наук: 22.00.06 // В.Ю.Черкасова. – Урал. держ. ун-т ім. А. М. Горького. – М., 2004. – 18с.

81. Федяєва В.Л. Сімейне виховання в історичній ретроспективі (друга половина XIX – XX століття): монографія / В. Л. Федяєва. – Херсон: РІПО, 2010. – 348 с.

82. Фіцула М. М. Педагогіка вищої школи : навч. посіб. / Фіцула Михайло Миколайович. — К. : Академвидав, 2006. — 352 с.

83. Френкин Р. Мотивация поведения: биологические, когнитивные и социальные аспекты. СПб.: изд. «Питер», 2003.- 651 с.

84. Фрондзей С.Н. Личностные детерминанты конфликтов в неофициальном молодёжном браке: автореф.дисс. на соискание науч. степени канд. психол. наук; спец. 19.00.01 "Общая психология, психология личности, история психологии" / С.Н. Фрондзей. – Ростов н/Дону: ЮФУ, 2009. – 19 с.

85. Харчев А. Г. Брак и семья в СССР. Опыт социологических исследований / А. Г. Харчев. – М. : Мысль, 1964. – 325 с.

86. Харчев А. Г. Социология семьи: проблемы становления науки: Перепеч.с изд.1979г./А.Г.Харчев.-М.:ЦСП,2003.- 342с.

87. Черников А. Структура и типы родительского отношения / А. Черников, А. Варга. – М., 1986. – 248 с.

88. Шульга Т.И. Работа с неблагополучной семьей: [Учебное пособие] / Шульга. – М.: Дрофа, 2007. – 2-е изд., стереотип. – 254 с.

89. Шнейдер Л. Б. Основы семейной психологии : учеб.-метод. пособие / Л. Б. Шнейдер. — М. : МПСИ, 2003. — 927 с.

90. Яблонська Т.М. Актуальні проблеми досліджень сучасної сім'ї в Україні // Український соціум. – 2004. - № 2 (4).

НУБІП України

ДОДАТКИ

Додаток В. 1.

Тест-карта оценки готовности к семейной жизни (И.Ф.Юнда)

Чтобы определить готовность к семейной жизни, юношам и девушкам нужно выбрать в каждой из десяти предложенных ниже ситуаций по одному из трех вариантов и подсчитать результаты в баллах по шкале оценок для каждого из трех вариантов поведения («П»- правильное, «В»- возможное, «Н»- неверное)

Таблица №1 Тест-карта оценки готовности к семейной жизни (И.Ф.Юнда).

Типичные ситуации, варианты поведения.

П В Н

I. У юноши (девушки) неприятности на работе: 1) недовольство, упрямство, нерасторопности, неумении ладить с начальством, решать производственные вопросы; 2) спокойно-дружеские отношения, иногда с утешением и разделением огорчения; 3) сопереживание, проявление нежности, стремление успокоить, поддержать уверенность в правоте. II. Встреча с родителями, родственниками и друзьями: 1) прием простой, без особого энтузиазма, чайный стол с обсуждением семейных проблем и новостей; 2) прием без всякого энтузиазма, без проявлений признаков должного уважения, в разговоре порой проскальзывает недовольство; 3) праздничная торжественная обстановка, с празднично накрытым столом, любительскими кушаньями гостей, культурно - развлекательной программой. III. Совместные покупки, заготовка продуктов: 1) дружное обсуждение планов, в реальности которых все члены семьи принимают посильное, но активное участие; 2) единоличное принятие решения, один из супругов отдает распоряжения, другой выполняет их; 3) безучастное отношение к предстоящим планам, отрицательные высказывания по поводу планов с последующей кризисной ссорой по этому поводу. IV. «Мне некогда, я работаю» - рассуждения типа: «Работа на работе, а дома время – семье, личной жизни»; 1) отрицательная, порой раздражительная реакция на производственные проблемы; 2) отношение к занятости супруга (супруги) понимающее, без особого интереса к его (ее) профессии; 3) уважительное отношение к профессии, успехам, живой интерес к работе супруга (супруги) и трудностям, проблемам. V. Забота об уюте, эстетике быта, чистоте одежды, белья; уборка квартиры, приготовление пищи с учетом различных вкусов: 1) рассуждения типа: «Идеальный порядок в доме – моя мечта, но одна (один) я в этом состоянии справиться, нужны помощник и стимул»; 2) предпочтение самостоятельных занятий домоводством с адекватным восприятием добродетельной критики и пожеланий, без отказов от полезной помощи

рассуждения типа: «Признаю, что порядок в доме – хорошо, но занимать нет никакого желания; если бы кто-то взял уборку, стирку, приготовление пищи на себя, я была (был) бы очень рада (рад)».

Сексуальные отношения: 1) сдержанность и умеренность в достижении сексуального удовлетворения; 2) сексуальные отношения занимают доминирующее место в семейной жизни, все остальное имеет соподчиненное значение; 3) половая жизнь отодвигается на задний план, главные интересы сосредоточены на материальном обеспечении, социальном преуспевании, трудовой деятельности.

VII. Забота о потомстве: 1) рассуждения типа: «Поживем для себя, подумать о ребенке не поздно и через несколько лет»; 2) Желание иметь одного ребенка; 3) Желание иметь двоих-троих детей.

VIII. Забота о воспитании детей: 1) предоставление ребенку возможности самовоспитания, свободы выбора и действий; 2) стремление к разностороннему (интеллектуальному, психоэмоциональному и физическому) развитию ребенка; 3) противопоставление интеллектуальных и спортивно-физических наклонностей; курс на одностороннее развитие способностей.

Самосовершенствование в рамках семьи: 1) забота о всестороннем развитии каждого, индивидуальное овладение мастерством, выработка активной жизненной позиции; 2) развитие в старринге (все только вдвоем, взаимное ограничение социальной активности; 3) досуг без целенаправленных устремлений, поощрение свободного времяпровождения.

X. Выбор партнера: 1) импонирует скромное поведение в обществе, добросовестный труд не связан со стремлением завоевать всеобщее внимание, но ценится умение отстаивать свои позиции; 2) глорифицируется умение «не выссовываться, быть незаметным в общении вне дома и порой и дома»; 3) стремление совершенствовать манеры поведения, формы общения, утверждать и с достоинством представлять свою семью.

XI. Выбор места жительства: 1) предпочтение отдается месту жительства, которое позволяет реализовать свои интересы, стремления, поощряет свободное времяпровождение; 2) предпочтение отдается месту жительства, которое позволяет реализовать свои интересы, стремления, поощряет свободное времяпровождение; 3) предпочтение отдается месту жительства, которое позволяет реализовать свои интересы, стремления, поощряет свободное времяпровождение.

XII. Выбор места жительства: 1) предпочтение отдается месту жительства, которое позволяет реализовать свои интересы, стремления, поощряет свободное времяпровождение; 2) предпочтение отдается месту жительства, которое позволяет реализовать свои интересы, стремления, поощряет свободное времяпровождение; 3) предпочтение отдается месту жительства, которое позволяет реализовать свои интересы, стремления, поощряет свободное времяпровождение.

XIII. Выбор места жительства: 1) предпочтение отдается месту жительства, которое позволяет реализовать свои интересы, стремления, поощряет свободное времяпровождение; 2) предпочтение отдается месту жительства, которое позволяет реализовать свои интересы, стремления, поощряет свободное времяпровождение; 3) предпочтение отдается месту жительства, которое позволяет реализовать свои интересы, стремления, поощряет свободное времяпровождение.

XIV. Выбор места жительства: 1) предпочтение отдается месту жительства, которое позволяет реализовать свои интересы, стремления, поощряет свободное времяпровождение; 2) предпочтение отдается месту жительства, которое позволяет реализовать свои интересы, стремления, поощряет свободное времяпровождение; 3) предпочтение отдается месту жительства, которое позволяет реализовать свои интересы, стремления, поощряет свободное времяпровождение.

XV. Выбор места жительства: 1) предпочтение отдается месту жительства, которое позволяет реализовать свои интересы, стремления, поощряет свободное времяпровождение; 2) предпочтение отдается месту жительства, которое позволяет реализовать свои интересы, стремления, поощряет свободное времяпровождение; 3) предпочтение отдается месту жительства, которое позволяет реализовать свои интересы, стремления, поощряет свободное времяпровождение.

XVI. Выбор места жительства: 1) предпочтение отдается месту жительства, которое позволяет реализовать свои интересы, стремления, поощряет свободное времяпровождение; 2) предпочтение отдается месту жительства, которое позволяет реализовать свои интересы, стремления, поощряет свободное времяпровождение; 3) предпочтение отдается месту жительства, которое позволяет реализовать свои интересы, стремления, поощряет свободное времяпровождение.

XVII. Выбор места жительства: 1) предпочтение отдается месту жительства, которое позволяет реализовать свои интересы, стремления, поощряет свободное времяпровождение; 2) предпочтение отдается месту жительства, которое позволяет реализовать свои интересы, стремления, поощряет свободное времяпровождение; 3) предпочтение отдается месту жительства, которое позволяет реализовать свои интересы, стремления, поощряет свободное времяпровождение.

XVIII. Выбор места жительства: 1) предпочтение отдается месту жительства, которое позволяет реализовать свои интересы, стремления, поощряет свободное времяпровождение; 2) предпочтение отдается месту жительства, которое позволяет реализовать свои интересы, стремления, поощряет свободное времяпровождение; 3) предпочтение отдается месту жительства, которое позволяет реализовать свои интересы, стремления, поощряет свободное времяпровождение.

XIX. Выбор места жительства: 1) предпочтение отдается месту жительства, которое позволяет реализовать свои интересы, стремления, поощряет свободное времяпровождение; 2) предпочтение отдается месту жительства, которое позволяет реализовать свои интересы, стремления, поощряет свободное времяпровождение; 3) предпочтение отдается месту жительства, которое позволяет реализовать свои интересы, стремления, поощряет свободное времяпровождение.

Таблица №2 Шкала оценок вариантов.

Типичные ситуации.	Выбранный вариант поведения, баллы.				П	(В Н			
	I	II	III	IV		V	VI	VII	VIII
X	-5	-3	-5	-5		-3	-3	-5	-3
						3	3		

Ключ к тесту.

Сумма баллов от 70 до 120 свидетельствует о достаточной подготовленности к семейной жизни, 22-70 баллов – об удовлетворительной и ниже 22 баллов – о недостаточной подготовленности.

Положительные результаты отнюдь не являются абсолютными для прогноза семейного благополучия, но они в существенной мере отражают наличие основы для построения дружной, крепкой семьи.

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

Додаток В.2.

Виховна година: **«Родина, рід, які слова святі, вони потрібні кожному в житті»**

Мета. Ознайомити студентів з народними традиціями, формувати мораль молоді людини, сприяти її підготовці до майбутнього шлюбу та створення сім'ї, акцентувати увагу на сучасних підходах та уявленнях молоді людини про шлюб та сім'ю; виховувати почуття самосвідомості, цікавість до народних звичаїв та обрядів.

Матеріальне забезпечення. Декорації (*інтер'єр української хати, піч*), стіл, вишита скатертина та рушники, хустка, коровай, український народний жіночий та чоловічий одяг.

Хід виховної години

Ой вийди, сватечку, проти нас, Та засвіти свічечку, як у нас.

Та стулимо свічечки у руки, Та зведемо діточок до купи (З народної пісні)

Викладач : З давніх-давен сім'я для українців була найважливішою і неодмінною умовою життя кожної людини. Сім'я – це єдине місце, де тебе по-справжньому люблять і розуміють.

Все найкраще, що є на землі, починається з сім'ї. Без неї, як без природи, людство обійтися не може. Сім'я дає життя дитині. У ній немовля одержує перші враження про навколишній світ. Родина виступає як найближче і найбезпечніше середовище, у якому розвивається і виховується дитина з моменту її народження.

Завжди якимось по-особливому, зворушливо, з великою теплотою згадується те родинне гніздо, з якого ми вийшли в широкий світ.

«Родина, рід, які слова святі! Вони потрібні кожному в житті...» – саме так звучить тема нашої виховної години.

Звучить запис пісні «Родина».

Ідеальною, за українським народознавством, вважається така сім'я, у якій взаємини між чоловіком і дружиною складаються на основі їхньої рівноправності, на засадах взаємного кохання, довіри й поваги, подружньої вірності, духовної спільності, співробітництва та взаємодопомоги у

вихованні дітей. Про такі сім'ї в народі кажуть: «Живуть між собою, як пара голубів».

Традиційна українська родина є першою школою національного виховання, світлицею моральних чеснот, формування пошани до народних звичаїв, традицій.

Найкраща спілка - чоловік і жінка. Для чоловіків немає кращого друга і порадирика, ніж його дружина. «Допоможи, Боже, нежонатому, а жонатому жінка допоможе», - хрестилися бабусі, жалюючи тих, хто живе без пари. Для жінки життя радіше з добрим чоловіком. Гарна сім'я ніколи не була обтяжливою, навпаки, сімейне коло, затишок домашнього вогнища - мета і вища сутність копіткого буття кожної українки.

Чоловік і дружина між собою - не розлий вода, вони - «одне діло, одне тіло, один дух». Самою матінкою природою закладено цей фундамент сімейної спілки, споконвічними космічними законами забезпечена її життєстверджуюча спрямованість.

Нам залишається на цьому фундаменті, за цими законами зводити стіни і дах. Їх міцність залежить, насамперед, від подружжя, від стосунків між ними й іншими членами родини. Родинна злагода і любов - це, за переконанням українців, основа міцної сім'ї.

«Взаємна злагода і любов створює в їхньому домашньому господарстві кращу гармонію і порядок, ніж влада і послух у нас», - писав про подружнє життя українців один мандрівник.

Студентка: «З ким вінчатися, з тим і кінчатися», - казали в давнину. Жінка має у всьому бути меншою за чоловіка, бо так приповів Бог. Жінка має гнутися за чоловіком як лоза, у долі і недолі любити його. Він мене взяв, значить мій, значить усе йому і я для нього. Жінка свого господаря своїми руками ліпить. На чоловікові один кут хати тримається, а на жінці - три.

Викладач: Створенню сім'ї передувало залицяння, а потім сватання. Хлопець, що вирішував одружитися, запрошував двох статечних, поважних чоловіків у старості. Вони брали з собою палиці (ознака повноважень і достоїнності), хлібину, дрібку солі і надвечір разом із парубком ішли до дому дівчини.

А зараз давайте відхилимо завісу часу та й заглянемо в українську світлицю, куди саме прийшли свати.

Інсценізація звичаю сватання.

Дійові особи: Батько, мати, донька, перший сват, другий сват, наречений.

Чути стук у двері. Батько відчиняє двері, старости заходять у хату, молодий залишається стояти біля дверей.

Перший староста: Здорові будьте у вашій хаті.

Батько: А що ви за люди і звідки вас Бог приніс? Чи здалека ви, чи зблизька? Чи охотники які, чи може вольнії козаки?

Перший староста: Ми люди німецькі. Йдемо із землі турецької. Раз дома у нашій землі випала пороша. Я й кажу товаришу, що нам дивитися на погоду, ходімо лишень шукати звіриноного сліду.

Другий староста: І пішли. Ходили, ходили і нічого не знайшли: аж гульк! Назустріч нам іде молодий князь. Підніма угору плечі і говорить нам такі речі.

Перший староста: Ей ви, хлопці, добрі мисливці! Будьте ласкаві, покажіть дружбу мені. Трапидась мені куніця, красная дівиця. Не їм, не її ю і не сплю од того часу, та все думаю, як її дістати. Поможіть її мені піймати.

Другий староста: От ми і пішли по слідах по всіх городах, а все куніці не знайшли. От як у це село ввійшли, тут знову випала пороша: ми вранці встали і таки на слід напали.

Перший староста: Вірно, що звір наш та пішов у двір ваш, а з двору в хату та й сів у кімнату. Тут і мусимо його піймати. Тут застряла наша куніця.

Другий староста: Оце ж нашому слову кінець, а ви дайте ділу вінець: оддайте нашому князю куніцю вашу красну дівицю. Кажіть же ділом, чи віддасте, чи нехай підросте?

Батько: То що, дочко, будемо робити?

Донька в цей час підходила до печі і мовчки колупала її (на знак згоди). Батько звертався до старостів з традиційними словами.

Батько: Люди добрі! Хліб і сіль ми приймаємо, доброго слова не цураємось, а за те, щоб ви нас не лякали, що ми передержуємо куніцю, красную дівицю, ми вас перев'яжемо..

Батько: *(звертається до дочки)* Чусш, дочко? Годі вже піч козупати, давай чим опих молодців перев'язати. А може і рушників нема? Може, нічого не придбала? Не вмiла ні прясти, ні шити.

Мати: Наша дочка про свій посаг дбала. З малих лiт шила, вишивала і в неї є чим перев'язати старостів.

Молода виносила рушники і хустку. Рушники віддавала старостам, які ерев'язували один одного через плече, хустку затикала молодому за пояс.

Викладач: Але не завжди сватання закінчувалось так благополучно. Якщо дівчину не влаштував наречений, то він отримував гарбуза. А чому саме гарбуза?

Студентка: Родина гарбузових характеризується заспокійливою дією на організм, зменшує статевий потяг, оздоровлює всі його функції. Ймовірно, юнак пригощався ним і інтерес його до дівчини пропадав. Це було не образливо, а тактовно і мудро.

Викладач: Незабаром після сватання наступало і саме весілля. А чи відомо вам, у який день і чому саме воно відбувалось?

Студентка: Весілля було в неділю, бо неділя - день любові і єдності. Якщо мелода дружина зачне в пошлюбну ніч, то при здоровій природі хлопчик має родитися у вівторок, а дівчинка в суботу. Вівторок - день ратая, творця і воїна. Субота - день клопотальника, домашньої господині.

Викладач: Наші предки надавали великого значення і місяцю, коли відбувалось весілля. З перлинами народної мудрості вас познайомить наща сваха Меланка.

Сваха Меланка.

-А що, любенькі мої, всі хочете знати, як бути щасливими в шлюбi, тож слухайте:

-Якщо вийдете заміж у січні - рано овдовієте.

-У лютому - будете жити з чоловіком у злагоді.

-У березені - житимете на чужій стороні.

Квітень зробить ваше щастя перемінним.

-Травень попереджує, що доведеться пережити зраду.

НУБІП України

- Червень - медовий місяць на все життя.
 - Липень обіцяє спомин про життя кисло-солодкого присмаку.
 - А хто обере серпень, тому чоловік буде і коханцем і другом.

- У вересні - на вас чекає тихе й спокійне життя.

НУБІП України

- Жовтень попереджає, що на вас чекають труднощі.
 - Листопад пропонує дуже багате життя.
 - А в кого вистачить терпіння дочекатися грудня, тому зорі любові світитимуть з кожним роком все яскравіше.

НУБІП України

Викладач: А чому саме на весіллі молоді обмінювались обручками? Що ви знаєте про цей звичай?

Студентка: Тому, що обручка - це оберег, а оберег може захистити свого господаря від будь-якої дії на його психіку, на душу, на емоційну сферу. Він може захистити від нав'язування чужої волі, зурочень, важких депресій. На відміну від інших магічних предметів, шлюбні обручки значно втрачають частину своєї чарівної сили, якщо мають вставки з каменів, навіть дорогіших. Шлюбні обручки треба носити постійно, не знімати навіть під час сну. Знята хоча б одним із подружжя обручка послаблює захисні сили, наскільки нерозривно злиті вони воєдино і відносяться до парних чудодійних предметів.

НУБІП України

1-й студент: За стародавнім українським звичаєм молодий повинен подарувати молодій плаття і взуття, щоб вона в його одязі за ним тішлася. А молода дарує молодому сорочку.

2-й студент: У день весілля дорогу, по якій буде іти молодий чи молода, замітають і миють чистою водою аж на вулицю.

НУБІП України

3-й студент: Проводжаючи до шлюбу, молодих посипають житом на довге і щасливе життя. Дорогу перед молодими перепливають чистою водою.

4-й студент: За весільним столом перед молодими ставлять новий посуд, з якого ще ніхто не їв і не пив. це їх перший сімейний обід і він повинен починатися з нової посуду.

НУБІП України

5-й студент: А також запалюють свічку, як символ їх домашнього вогнища, яку вони будуть запалювати в майбутньому на кожну річницю свого весілля.

Викладач: Народна мораль прославляє красу, любов і міцну сім'ю як запоруку щасливого життя.

Зараз я пропоную вам конкурс «**Виправте прислів'я**» (на родинну тематику).

З коханою наговорився - а не любиш, відчепись.

Хто серцем любить — коли в сім'ї лад.

Було б чим борщ оженити - як меду наївся.

Не потрібен і клад - та каші нема.

Якщо любиш, то женись - той словом голубить.

(Прислів'я даються для обох груп, присутніх на виховній годині).

Їх правильний варіант.

З коханою наговорився — як меду наївся.

Хто серцем любить, той словом голубить.

Було б чим борщ оженити, та каші нема.

Не потрібен і клад, коли в сім'ї лад.

Якщо любиш - то женись, а не любиш - відчепись.

Викладач: До цього часу ми говорили з вами про народні звичаї та традиції, пов'язані з підготовкою до сімейного життя та шлюбу. А зараз я пропоную заповнити вам анкету про ваше особисте ставлення до сімейного життя та шлюбу.

Анкета

1. Чи думаєте ви про своє майбутнє?

Дуже часто

Часто

Інколи

Ніколи

2. Чи хотіли б ви бачити себе в майбутньому одруженою людиною?

Так

Ні

3. Чи вважаєте ви, що вдале одруження є гарантом щастя в житті?

Так

Ні

4. *Що, на вашу думку, можна назвати щасливим життям?*

Матеріальний достаток

Наявність щасливої родини

5. *Яку сім'ю, по-вашому, можна вважати міцною?*

Засновану на коханні

Засновану на відчутті обов'язку

Засновану заради дітей

6. *Чи обов'язкове кохання для шлюбу?*

Так

Ні

7. *Яке місце, на ваш погляд, займає дружина в сучасній сім'ї?*

Рівноправне

«Хатня робітниця»

Голова сім'ї

Опора для чоловіка

8. *Яке місце, на ваш погляд, займає чоловік у сучасній сім'ї?*

Рівноправне

Голова сім'ї

Відповідальний за матеріальне забезпечення родини

Опора для дружини

9. *Свою дружину (чоловіка) ви уявляєте тільки коханим, чи можливі компроміси?*

Тільки коханим

Не тільки коханим

10. *Що, на ваш погляд, найважливіше в сімейному житті?*

Духовний потяг

Побутові проблеми

Сексуальні відносини

11. *Чи важливо, на ваш погляд, вивчати анатомію та фізіологію протилежної статі?*

Так

Ні

12. *У яких випадках сімейного життя знадобилися б ці знання?*

Для розуміння психологічного стану партнера
 Для використання слабких та сильних сторін партнера
 Для статевих відносин

13. Чи залежить щастя від статі людини?

Так Ні

14. Якоби вам випала нагода поміняти на деякий час стать, якими властивостями ви б скористалися?

15. Чи уявляєте ви свою сім'ю з дітьми?

Так Ні

16. Скільки дітей має бути в щасливій родині?

1 2 3 4 5 більше 5

17. Який час ви вважаєте оптимальним для шлюбу?

До 20 років 25-30 років
 20-25 років Після 30 років

18. Який період знайомства має бути до шлюбу?

До 6 місяців до року більше року

19. Як ви вважаєте, коли треба починати статеве життя?

У 14-17 років
 у 17-20 років

коли закохася

коли вийдеш заміж (одружишся)

НУБІП УКРАЇНИ

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України